

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ AÇISINDAN İSRÂ VE MİRAC

FATMATÜZZEHRA AKMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET ÖNKAL

KONYA-2011

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1-ARAŞTIRMANIN KAYNAK VE YÖNTEMLERİ	1
2- MUCİZE VE HZ. PEYGAMBER.....	1
3- İSRÂ VE Mİ'RÂC ÖNCESİ TEBLİĞ DÖNEMİNİN ANAHATLARI.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
İSRÂ VE Mİ'RÂC OLAYI.....	11
1- KAVRAMSAL AÇIDAN İSRÂ VE Mİ'RÂC	11
2- OLAYIN TARİHİ	12
3- İSRÂ OLAYININ VUKU BULUŞU	16
a- Şakk-ı Sadr.....	16
b- Rasûlulah'ın Burak'a Bindirilişi	17
c- Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya.....	19
d- Mescid-i Aksâ'da Namaz.....	23
e- Mescid-i Aksâ'da İkram	24
4- Mİ'RÂC OLAYININ VUKU BULUŞU	25
a- Mi'râcın Getirilişi.....	25
b- Semavâta Yükseliş ve Peygamberlerle Görüşme.....	26
c- Sidretü'l-Münteha'ya Yükseliş	29
d- Refref ve Allah Teâlâ ile Buluşma	31
e- Beş Vakit Namazın Farz Kılınması ve Hz. Peygamber'e Verilen Diğer Hediye.....	33
f- Hz. Peygamber'e Cennet - Cehennem gösterilmesi ve Mekke'ye Dönüş.....	34

İKİNCİ BÖLÜM	36
İSRÂ VE Mİ'RÂC'IN İLÂNI VE YANKILARI.....	36
1- HZ. EBU BEKİR'İN VE ASHABIN TAVRI	36
2- MÜŞRİKLERİN TAVIRLARI.....	38
a- Müşriklerin Rasûlullah'tan Beytü'l-Makdis'i Tasvir Etmelerini İstemeleri	38
b- Rasûlullah'ın Gördüğü Kervandan Haber Vermesi ve Müşriklerin Tavrı	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
İSRÂ VE Mİ'RÂC İLE İLGİLİ RİVAYETLER ÜZERİNE TARTIŞMALAR.....	41
1- ALLAH'IN TECELLİSİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER	41
2- OLAYIN MAHİYETİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER.....	46
a- İsrâ ve Mi'râc'ın Uykuda Veya Uyanıkken Gerçekleşmesi	46
b- İsrâ ve Mi'râc'ın Ruhen Veya Bedenen Gerçekleşmesi.....	52
3- KAÇ KEZ VUKU BULDUĞU İLE İLGİLİ RİVAYETLER	56
4- İSRÂ VE Mİ'RÂC ÖNCESİ ŞAKK-I SADR	58
SONUÇ	61
BİBLİYOGRAFYA.....	64

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı Fatmatüzzehra AKMAZ

Numarası 084246011014

Ana Bilim / Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları/ İslam Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı İSLAM TARİHİ AÇISINDAN İSRÂ VE MİRÂC

Öğrencinin

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı Fatmatüzzehra AKMAZ

Numarası 084246011014

Ana Bilim / Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları/ İslam Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL

Tezin Adı İSLAM TARİHİ AÇISINDAN İSRÂ VE MİRÂC

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan
..... başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde
yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak,
jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'nın, Muhammed (s.a.v.)'i gecenin bir kısmında Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götürmesine -bu iki mescidin birbirine uzaklığı gidiş ve dönüşü iki aylık mesafe kadardır- İsrâ denilmektedir. Mi'râc ise Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksâ'dan semaya yükselmesi, her semada bir peygamber ile karşılaşması ve Allah Teâlâ'nın huzuruna kabul edilmesi, ilahî bir söyleşi ve yeryüzüne geri dönüşüdür. İsrâ ve Mi'râc, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında meydana gelmiş mucizevî bir hadîse olmakla birlikte; en büyük destekçileri eşi Hz. Hatice ve amcası Ebû Tâlib'i kaybettiği ve tebliğ döneminin en zor şartlarında Hz. Peygamber'e Allah (c.c.) tarafından bahşedilmiş önemli bir olaydır.

İslam Tarihi Açısından İsrâ ve Mi'râc konulu çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Giriş kısmında İsrâ ve Mi'râc'ın mucize olması sebebiyle mucizeler ve Hz. Peygamber konusunu ele almaya çalıştık. Yine bu kısımda İsrâ ve Mi'râc öncesi tebliğ dönemine kısaca değindik.

Birinci bölümde kavramsal açıdan İsrâ ve Mi'râc konusu içeriğinde, bu terimleri ayrı ayrı ele alarak sözlük ve ıstılah manalarını verdikten sonra Kur'an-ı Kerim'de bu terimlerin geçtiği ayetlere kısaca yer verdik. Olayın tarihi üzerinde farklı görüşler mevcut olup bunları maddeler halinde sıraladık. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya ve daha sonra Mi'râc'ın getirilişine kadar İsrâ olayını kendi içerisinde teferruatları ile birlikte inceledik. Son olarak da Mi'râc'ın getirilişi ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mekke'ye geri dönüşüne kadar Mi'râc olayını da yine kendi içerisinde teferruatları ile incelemeye çalıştık.

İkinci bölüm, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu olayı insanlara anlatması ve bu durumda insanların bu olayı nasıl karşıladığı konusunu incelemeye çalıştık. İlk olarak inancı ve teslimiyeti ile tüm müminlere örnek olan Hz. Ebu Bekir'in tavrı ve diğer ashabın tavrı üzerinde bilgiye yer verdikten sonra detayları ile Kureyş müşriklerinin tavrını anlatmaya çalıştık. Kureyş müşriklerinin tavırlarını ele alırken, müşriklerin Rasûlullah'tan Beytü'l Makdis'i tasvirini istemesini ve Rasûlullah'ın gördüğü kervandan haber vermesini ayrı ayrı başlıklar altında incelemeye çalıştık.

İsrâ ve Mi'râc olayı ile ilgili rivayetler üzerinde bir takım tartışmalar yer almaktadır, üçüncü bölümde bu tartışmalara ve görüş farklılıklarına yer vermeye çalıştık. Bu olay üzerindeki görüş farklılıklarından ilk olarak ele aldığımız konu, Mi'râc'ta Rasûlullah'ın Allah'ı görüp görmediği meselesidir. Daha sonraki konu olayın mahiyetidir; yani bu olay Rasûlullah'ın uyku halindeyken mi yoksa uyanıkken mi meydana geldiği konusu ve bu olayı Rasûlullah sadece ruhu ile mi yoksa ruh ve bedeni ile mi yaşadığı konusudur. Olayın mahiyeti ile ilgili bu iki başlığı ayrı ayrı incelemeye çalıştık. İsrâ ve Mi'râc olayının Hz. Peygamber'in hayatında kaç kez meydana geldiği de tartışma konusudur. Bu konuya da bu bölümde yer vermeye çalıştık. Yine diğer bir ihtilaf konusu da İsrâ ve Mi'râc öncesi şakk-ı sadr meselesi olması sebebiyle bu bölümde bu konuya da yer verdik. Bu ihtilaflara yer verirken farklı görüşte olanların görüşlerine, bu düşünceleri ile ilgili ortaya koydukları delillere de yer vererek konuya açıklık getirmeye çalıştık.

Çalışmamızda temel İslam Tarihi kaynakları, İslam Tarihi alanında kaleme alınmış eserler ve çeşitli makalelerden, İsrâ ve Mi'râc konusunda müstakil olarak yazılmış veya içerisinde bu konuya yer veren eserlerden faydalanarak konuyu incelemeye çalıştık. Bununla birlikte konu ile doğrudan alakalı olması sebebiyle Hadis, Tefsir ve yer yer Kelam alanında kaleme almış eserler de faydalandığımız kaynaklar arasındadır.

İsrâ olayı Kur'ân'da geçmektedir fakat teferruatları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mi'râc olayı ise Kur'ân'da açık bir şekilde yer almamaktadır. Bir kısım ulemaya göre bu konu hakkında Kur'ân'ı Kerim'de işaretler bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili bize gelen rivayetlerden biz bu konunun detaylarını öğrenebiliyoruz.

Birbirinden az veya çok teferruatlı bilgi içeren kırk beşten fazla sahâbînin İsrâ ve Mi'râc konusu ile ilgili bilgi verdiği kaynaklarda bize bildirilmektedir.¹ Hal böyle olunca birbirinden farklı ya da farklı gibi algılanan rivayetler ortaya çıkmaktadır. Durum böyle olunca doğru rivayeti ve görüşü tespit edebilmek gerçekten güçtür. Kanaatimize göre bu farklılıkların sebebi İsrâ ve Mi'râc olayını rivayet edenler aklında kaldığı kadarıyla, kendisine ulaştığı kadarıyla nakletmiş olabilirler. Yine olayın sadece bir bölümünü ya da tamamını nakledebilirler. Yine rivayetlerde ortaya çıkan tarih, tasvir ve bilgi farklılıkları olabilir.

¹ Hamidullah, Muhammed (1423/2002), İslam Peygamberi, (trc. Salih Tuğ), İstanbul, 2003, I,134.

Mucizevî bir olay olduğu için aklın sınırları ile de izah edilmesi oldukça güç bir olaydır. Biz bu hâdiseyi elimizden geldiği kadar anlatmak için çaba sarf ettik. Tabi ki her şeyin en güzel ve en doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

Çalışmama başlarken gerek konu seçiminde, gerekse değerli fikirleri ile çalışmamı yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Önkal'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen babam Prof. Dr. Ali Akmaz'a ve eşim Ömer Faruk KUNTOĞLU'na teşekkür eder, çalışmamı merhume annem Şükran Akmaz'a ithaf ederim.

Fatimatüzzehra AKMAZ (KUNTOĞLU)

ELAZIĞ-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Fatmatüzzehra AKMAZ

Numarası 084246011014

Ana Bilim / Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları/ İslam Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL

Tezin Adı İSLAM TARİHİ AÇISINDAN İSRÂ VE Mİ'RÂC

ÖZET

İSLAM TARİHİ AÇISINDAN İSRÂ VE Mİ'RÂC

İsrâ ve Mi'râc hadisesi siret-i nebide önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu hadise çok önemli bir zamanda meydana gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke döneminde sıkıntılar ve zorluklar içerisinde iken eşi Hz. Hatice ve amcası Ebu Talib vefat etmiştir. En büyük destekçilerini kaybeden Rasûlullah taşlanma ile sonuçlanan Taif seferinden de üzüntülü olarak dönmüştür. Böyle sıkıntılı bir durumda iken Rabbi onu yalnız bırakmamış ve bu mucize ile onu şereflemiştir.

Cebrail bu gece Rasûlullah (s.a.v.)'i Mescid-i Haram'dan almış Burak vasıtası ile Mescid-i Aksa'ya götürmüş, daha sonra oradan Mi'râc ile semâlara, Beytü'l-mamur'a, Sidretü'l-münteha'ya ve daha birçok yerlere götürmüştür. Bu gecede Rasûlullah birçok olağanüstü hadiseyi müşahede etmiş, Rabbi ile görüşmüş, bir takım hediyelerle geri dönmüş ve beş vakit namaz bu gecede tüm müminlere farz kılınmıştır.

İsrâ ve Mi'râc olayı İslam âlimleri arasında tartışıla gelen bir konu olmuştur. Tartışmalar olayın uykuda mı uyanırken mi gerçekleştiği, bu durumun bir sonucu olarak sadece ruh ile mi yoksa ruh ve beden ile birlikte mi Rasûlullah'ın bu olayı yaşadığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte Rasûlullah'ın Allah'ı görüp-görmediği, olayın kaç kez vuku bulduğu da ihtilaf konularındandır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Fatmatüzzehra AKMAZ

Numarası 084246011014

Ana Bilim / Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları/ İslam Tarihi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL

Tezin İngilizce Adı NIGHT JOURNEY AND ASCENSION OF THE HISTORY OF ISLAM

SUMMARY

NIGHT JOURNEY AND ASCENSION OF THE HISTORY OF ISLAM

The event of the night journey and the ascension of prophet Muhammed (s.a.v.) to heavens has a significant importance in the prophetic life of Muhammed (s.a.v.). For the fact that this event took place at a time while he was going the rough tremendous difficulties, his beloved wife and his uncle Ebu Talib passed away. He had lost two important supporters when he had just returned from Taif expedition where he was not only rejected by the local chiefs but also stones were thrown at him causing more grieves. In such a troubled plight His Lord didn't forsake him and honoured him with this miraculous event.

On that night, angel Cebrail came to the Prophet along with Al Buraq-a mythological steed, described as a creature from the heavens which transported the prophets' which he mounted and in the company of Cebrail, they travelled to the "farthest mosque-Al Aqsa mosque" in Jerusalem. Then, from there he was taken to the various heavens. On that night the Prophet witnessed many miraculous scenes and was accepted to the presence of The Almighty and returned with many blessings. On that night the five times daily prayers were made obligatory upon believers.

This event has been a matter of discussion among Muslim scholars. Scholars had been discussing the event whether it took place in his dream while the Prophet was asleep or while he was awake, or the event happened spiritually or in both physical and spirit. Along with his debate, scholars also have been debating whether the Prophet did see The Almighty or not and how many times this phenomenon occurred.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
b.	: ibn
bt.	: bint
c. c.	: celle celâlühü
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
edt.	: editör
H.z.	: hazreti
MEBİA.	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
nşr	: neşreden
r.a.	: radıyallahu anh
red.	: redaktör
s.	: sayfa
s.a.v.	: sallallahu aleyhi vesellem
thk.	: tahkik
trc.	: tercüme eden
ty.	: tarihsiz
v.	: vefatı
v.d.	: ve diğerleri

GİRİŞ

1-ARAŞTIRMANIN KAYNAK VE YÖNTEMLERİ

İslam Tarihi Açısından İsrâ ve Mi'râc konulu çalışmamızda öncelikle ilk dönem İslam tarihi kaynakları olan İbn İshâk ve İbn Hişam'ın "es-Sîretü'n-Nebeviyye", İbn Kesîr'in "el-Bidâye ve'n-Nihâye", İbnü'l-Esîr'in "el-Kâmil fi't-Târih" gibi eserlerden faydalanmakla birlikte günümüze gelene kadar kaleme alınmış İslam Tarihi eserlerinden faydalandık. Yine çeşitli makaleler ve İsrâ ve Mi'râc konusunda müstakil olarak kaleme alınmış eserler de başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Konu ile doğrudan alakalı olması sebebiyle Hadis alanında kaleme alınmış eserler de faydalandığımız kaynaklar arasındadır, öncelikle Buhârî, Müslim, Tirmîzi, Nesâî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Dârimî, Ahmed b. Hanbel gibi hadis âlimlerinin eserleri bu kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Yine konu ile alakalı olması sebebiyle çok olmasa da Tefsir ve yer yer Kelam alanında kaleme alınmış eserler de yararlandığımız kaynaklardandır.

Bu kaynakları tararken konu ile bilgiler titizlikle araştırılmış ve bu esnada konu ile ilgili farklı rivayetler olduğunda bu rivayetler belirtilmiştir. Konu ile ilgili bildiğimiz kadarıyla kırk beşten fazla sahabenin rivayeti bulunmaktadır. Bu durumda da birbirinden farklı ya da farklı gibi algılanan rivayetler ortaya çıkmaktadır. Durum böyle olunca doğru rivayeti tespit edebilmek oldukça güçtür. İsrâ ve Mi'râc olayı mucizevî bir hadise olduğu için de aklın sınırları ile izah edebilmek oldukça zor bir durumdur.

Sonuç itibariyle çalışmamızda temel İslam Tarihi kaynaklarına, son dönemde ortaya çıkan çalışmalara, makalelere, Hadis, Tefsir ve Kelam kitaplarına mümkün olduğu kadar ulaşmaya ve konuyu izah etmeye çalıştık. Kaynaklardaki bilgilerle birlikte yer yer konu hakkındaki kendi düşüncelerimizi de acizâne ifade etmeye çalıştık.

2- MUCİZE VE HZ. PEYGAMBER

Allah'ın Peygamberlerine bahşettiği mükâfat ve nimetler, daima Allah'tan gelen bir takım sınama ve imtihanlardan sonra zuhur eder. Bütün Peygamberlerin kaderinde de bu vardır. Hz. Adem,² İdris,³ İbrahim,⁴ Yusuf,⁵ Musa,⁶ İsa⁷ bütün Peygamberler için

² Tâhâ, 20/120.

³ Meryem, 19/57.

durum böyledir. Rasûlullah da böylesine zor bir zamanda İsrâ ve Mi'râc'la mükâfatlandırılmıştır.⁸ İsrâ ve Mi'râc'ın Hz. Peygamber'e tebliğ döneminin hangi zor şartlarında mükâfat olarak sunulduğunu bir sonraki konuda ele alacağız.

Mucizenin sözlükte ne anlam ifade ettiğine gelecek olursak; mucize, “aceze” kökünden gelip, “kudretsiz kılmak, aciz bırakmak”⁹ ve “peygamber elinde meydana gelen”¹⁰ anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise “Allah'ın peygamberleri vasıtası ile gerçekleştirdiği, onların risâletini te'yid etmek için meydana getirdiği ve benzerinin yapılması konusunda insanları aciz bıraktığı olağanüstü şey” olarak tarif edilebilir.¹¹ Bu tarife baktığımız zaman, Allah'ın dilemesi ve peygamberler aracılığı ile gerçekleşen olağanüstü şeylerin, mucize olarak ifade edilmiş olduğunu görürüz. Allah nasib etmediği zaman bu olağan üstü durumları, Peygamberin kendiliğinden ortaya koyması mümkün değildir.

Diğer bir husus, mucizenin peygamberlerin risâletini te'yid etmek ve insanları benzerini yapma konusunda aciz bırakmasıdır. Hz. Peygamber'e Allah'ın vahyettiği ve insanlara bir benzerini getirmeleri konusunda meydan okuyan¹² Kur'ân-ı Kerim Rasûlullah'ın en büyük mucizesidir.

Aslında mucizeler nübüvvetin bir parçası değildir. Fakat küfürde ısrar eden inkârcıları dinen sorumlu tutabilmek için gereklidirler. Peygamberlere verilen nübüvvet delillerine bazı itirazlar yöneltilmiştir. Bunlar mucizenin imkânı ile ilgili olmuştur. Bu itirazlar genellikle, ulûhiyete ve nübüvvetine inanmayanlar tarafından ortaya atılmıştır. Onlar tabiat kanunlarının değişmeyeceğini iddia ederek mucizelerin mümkün olmadığını savunmuşlardır.¹³

Muhammed Hamidullah mucizeye bakış açılarına göre insanları üçe ayırmaktadır:

1- Öyle kimseler vardır ki bunların herhangi bir mucizeye ihtiyaçları yoktur.

⁴ En'âm, 6/75.

⁵ Yusuf, 12/24,33,34.

⁶ A'râf, 7/143.

⁷ Nisa, 4/158.

⁸ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 134.

⁹ Efe, Ahmet, Siret-i Rasûl Hz. Muhammed'in Hayatı ve Cihadı, Kozan Ofset, Ankara, 1997, s. 95.

¹⁰ Mutçalı, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık yayınları, İstanbul, 1995, s. 551.

¹¹ Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkadir (666/1268), Muhtârü's-sihâh, Beyrut, 1989, s. 364; Karaçam, İsmail, Sonsuz Mucize Kur'ân, İstanbul, 1990, s. 22-23; Sarmış, İbrahim, Hz. Muhammed'i Doğru Anlamak, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, II, 145.

¹² Bakara, 2/23.

¹³ Bulut, Halil İbrahim, “Mucizenin İmkân ve Delâleti Konusunda İleri Sürülen İtirazlar”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 4, Sakarya 2001, s. 173.

- 2- Bir kısım insanlar da buna ihtiyaç duyarlar.
- 3- Nihayet bir üçüncü kısım vardır ki bunlar pek çok açık mucizeler de görse ikna olunamazlar ve hidayete eremezler.¹⁴

Dinin temel esaslarına inanma konusunda şek ve şüphesi bulunan bir kimse için mucizelerin parçalarını inkâr veya ispat etme hususunda araştırmaya girilmesinin bir anlamı yoktur.¹⁵

Muhammed Hamidullah devamla şu yorumda bulunmaktadır: “denilebilir ki henüz gelişmemiş bir ruhî-manevî yapıya sahip orta derecedeki şahsiyetler, bir Allah Rasûlü’nün getirdiği iman yapısına katılabilmek için mucizelere muhtaçtırlar. İşte gerçekte durumun böyle olduğu kabul edilirse, mucizelerin sağlayacağı faydanın pek sınırlı olacağı sonucuna varılacaktır.”¹⁶

Bu kâinatın tümünü mucize olarak yaratan Allah’a, bu kainâta bir diğer mucize eklemesi veya âlemi üzerine inşa ettiği sistemin bir kısmında değişiklik yapması çok zor değildir.¹⁷

Rasûlullah (s.a.v.)’in hayatında meydana gelen birçok mucizeden bahsedilmekte olup sadece bu mucizelerden meydana gelen ciltler dolusu kitaplar kaleme alınmıştır. Bu mucizelerin hepsine burada değinme imkânımız bulunmamaktadır.

Bu mucizelerin başında ve en büyüğü olarak Kur’ân-ı Kerim karşımıza çıkmaktadır. Bazı İslam âlimler ise Kur’ân’ın Rasûlullah (s.a.v.)’in tek mucizesi olduğunu kabul ederler. Böyle bir hükme varırken de mucizenin tarifini öne sürerler ve mucizenin harikulade bir şey olduğunu, meydan okuması gerektiğini söyleyerek bu meydan okumanın sadece Kur’ân ile gerçekleştiğini başka bir meydan okumanın bilinmediğini iddia etmektedirler.¹⁸ Yine aynı âlimler, Hz. Peygamber’in mucizesinin süreklilik arz eden bir özelliğe sahip olması gerektiğini de düşünmektedirler.¹⁹

İnanmayan her topluluğun kendilerine gönderilen peygamberlerden istedikleri gibi müşrikler de Hz. Peygamber’den maddî mucize istemişlerdir.²⁰ Fakat Hz. Peygamber

¹⁴ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 122.

¹⁵ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhü’s-siyre, (trc. Ali Nar, Orhan Aktepe), İslam Edebiyat Yayınları, İstanbul, 2003, s.165.

¹⁶ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 122.

¹⁷ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhü’s-siyre, s.167.

¹⁸ Gazâlî, Muhammed (505/1111), Fıkhü’s-Sîre, (trc. Resul Tosun), Bilimevi Basın, İstanbul, 2005, s. 49.

¹⁹ Gazâlî, Fıkhü’s-Sîre, s. 53;

²⁰ İsrâ 17/90-93; En’âm 6/7-8.

(s.a.v.) bu isteklere olumlu cevap vermemiştir. Bu durumun sebepleri içerisinde şunlar yer almaktadır: Hz. Peygamber bir mucize getirir ve müşrikler onu yalanlayacak olurlarsa diğer kavimlerin helak olduğu gibi Allah onları da helak edecektir.²¹ Oysa Hz. Peygamber'in risâleti, son risâlettir ve kıyamete kadar sürecektir. Bu durumda ancak Kur'ân mucizesi gibi evrensel ve kıyamete kadar herkesin görme şansı olan bir mucize, kalıcı ve daimî bir mucize olmakta ve her zaman insanların hidayetine vesile olabilmektedir.²²

Hz. Peygamber'in doğum öncesinden vefatına kadar her hareketini, her adımını, her davranışını mucize gibi göstererek Hz. Peygamber'i beşer konumunun üzerine çıkarmak için her yola başvurup; türlü uydurma rivayetler ortaya atan kimseler de mevcuttur. Durum böyle olunca bu konuda ihtiyatlı davranmak gerektiği kanaatindeyiz. İbrahim Sarmış bu durum ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "İslam çağrısı başladığı günden itibaren davet yolunda Rasûlullah (s.a.v.)'in ve ashabının çektiği ve birçokları bize bugün masal gibi gelen bunca ağır sıkıntı ve tehlikelere, işkence ve baskılara, sayısız felaket ve musibetlere, açlık ve yoksulluklara karşın Hz. Peygamber bir mucize göstermemiş ve hep sünnetullah dediğimiz Allah'ın hayatta egemen kıldığı sosyal yasalara bağlı olarak hareket etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber de Allah'ın sosyal yasalarına göre hareket etmek durumundaydı. Onun için Kur'ân dışında mucize olarak Hz. Peygamber için anlatılan rivayetlerin ihtiyatla karşılanması ve gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz."²³

Hz. Peygamber'in ümmî bir peygamber olarak bütün semavî kitapların özü olan bir kitabı getirmiş olması, Kur'ân'ın çöldeki bedevînin bile rahat anlayabileceği kadar açık ve sade bir dile ve ifadeye sahip olması, geçmiş peygamberlerin hikâyeleri, dinler ve bunların getirdiği inançlar, eski tarih, medeniyet ve kültür, iktisat, siyaset ve ahlak konusunda bilgi hazinesi olması gibi sebepler Kur'ân'ın başlı başına bir mucize olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴

Bu görüşlerin yanı sıra -yukarıda zikrettiğimiz üzere- diğer mucizelerin var olduğunu kabul eden âlimlerin açıkladıkları mucizelerin en önemlilerinden birisi de İsrâ

²¹ İsrâ 17/59; En'âm 6/109-110.

²² Mevdûdî, Ebu'l A'lâ (v. 1979), Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, (trc. Ahmed Asrar), Pınar Yayınları, İstanbul, 2004, s. 261; Sarmış, İbrahim, Hz. Muhammed'i Doğru Anlamak, II, 153.

²³ Sarmış, İbrahim, Hz. Muhammed'i Doğru Anlamak, II, 183.

²⁴ Gazâlî, Fıkhu's-Sîre, 261.

ve Mi'râc hadisesidir. İsrâ ve Mi'râc olayını da mucize kapsamında değerlendirecek olursak; bu mucizenin bırakalım insanları aciz bırakmasını, tekniğin ileri seviyede olduğu günümüzde bile bütün teknolojik faaliyetleri, aletleri geri bırakıp, açıklamakta aciz bırakacak bir mucizliğe sahip olduğunu müşahede etmekteyiz.

İnsanlar buhar, elektrik ve atom gücünü kullanmazlarken yüzlerce mil uzaklığı iki, üç ayda alıyorlardı. Hiç şüphe yok ki o zamanın şartlarında gidiş-dönüşü en az iki ay sürecek mesafeyi Rasûlullah (s.a.v.) çok kısa bir sürede kat etmiştir. Hatta bu yolculukta semânın katlarını aşarak Rabbine ulaşmış ve onunla bire bir muhatap olmuştur. İsrâ ve Mi'râc olayı bütün mucizliği ile akıl ve tabiat kanunlarını, anlamakta aciz bırakan olağanüstü bir olaydır.

Bu durumla alakalı olarak İmadüddin Halil'in bir yorumuna burada yer verelim: "İlmin son olarak keşfettiği ve eşyanın maddî esasının çökmesi hususu, bizi adım adım ruh ile madde arasındaki etkileşimin doğasını anlamaya ve kavramaya daha da yaklaştırmaktadır. Sanıyoruz ki bu adımlar bizi kâinatın yapısal birliğine ve oradan da yüce yaratıcının birliğine yaklaştıracaktır. Ancak insan ruhunun tüm boyutlarına ve özelliklerine, yasa ve ilkelerine asla ulaşamayacaktır. Allah'ın çamura üfürdüğü, aynı zamanda hayatın, düşüncenin, irade ve ilerlemenin kaynağı olan bu ruh, tam bir kavrama ve çözümlenmeye her zaman kapalı olarak kalacaktır, çünkü yer yüzünde halife oluşumuz, her şeyi tam anlamıyla keşfetmemizi gerektirmez, ayrıca Allah'ın bize ruh âleminde vermiş olduğu önemsiz miktardaki şeylerin işlevleri, tabiat âleminde bize öğrenme imkânı tanımış çok fazla miktarda şeylere yetecek bir denge sergilemektedir. Ruh ile madde arasındaki keşifler ve bilimler alanında gerçekleşen bu kusursuz medenî dengeleme, Kur'ân-ı Kerim'in bizi, alabildiğine çok ayette çağrıda bulunarak tüm duyu ve sezilerimizi, güç ve aklımızı, yasalarını bulmak, insan hayatını geliştirip ilerletmek üzere kullanmak için tabiata çevirmeye yönlendirdiği gerçektir. Bu dengeleme gerçeğini keşfe çağrı ayetlerinin karşısında sadece bir ayet vardır, o da şöyle der: "Sana ruhu soruyorlar, de ki: Ruh Rabbinin emrindedir, size ise ilminden çok az bir şey verilmiştir."²⁵

²⁵ Halil, İmadüddin, Muhammed Mustafa Aleyhisselam, (trc. İsmail Hakkı Sezer), Yediveren Yayınları, Konya, 2003, s. 127-128.

3- İSRÂ VE Mİ'RÂC ÖNCESİ TEBLİĞ DÖNEMİNİN ANAHATLARI

Rasûlullah (s.a.v.)'in yetim olarak dünyaya gelmesi, çok geçmeden dedesini kaybetmesi, hayatının çocukluk dönemini baba gözetim ve terbiyesinden, anne şefkat ve merhametinden mahrum geçirmesi tesadüfi bir hadise değildir. Allah (c.c.) peygamberine bu tür bir yetiştirmeyi uygun gördü. Bu hikmetlerden en önemlisi Rasûlullah'ın çağırdığı risâlet ve davetin ilk bilgilerini, babası ve dedesinin yol göstermesi ile almış olabileceği şeklinde bozguncuların kalplere şüphe düşürmemek ve bozgunculara fırsat vermemektir. Yine Rasûlullah'ın yetim olarak büyümesi; şımarıklığa engel olacak baba otoritesi ve refah seviyesini artıracak maldan uzak kalarak yalnızca, ilahi yardımı murad etmesine sebep olmuş, nefsi mal ve makama meyletmemiş, başkanlık ve liderlik arzusundan etkilenmemiştir. Bu durumda da büyük hikmetler vardır; Rasûlullah'ın mal ve makama ulaşmak için peygamberlik yaptığını ileri sürenler olabilirdi.²⁶ Gerçekten de Allah (c.c.) bildiğimiz ve bilmediğimiz nice hikmetler sebebiyle Rasûlullah'ı böyle yetiştirmeyi murat etmiştir.

Hız. Muhammed (s.a.v.) ilk vahiy alıp peygamberlikle müjdelendiği zaman onun hayatta en büyük destekçisi eşi Hz.Hatice olmuş ve Hz. Peygamber ilk vahiy almasının ardından Hira mağarasına gidişlerine devam etmişti. Fakat beklediği elçi bir türlü gelmiyordu. Bundan müteessir olan Allah Rasûlü Rabbi'nin kendini terk ettiğini düşünüyordu. Siyer kaynaklarında bu dönem "fetretü'l-vahiy" olarak geçmektedir. Risâlate hazırlayıcı bir işlev gören bu dönemin ne kadar devam ettiği hususunda birkaç aydan başlayıp üç yıla kadar uzanan farklı görüşler vardır.²⁷

Bu dönem geçtikten sonra Müddesir Sûresi'nin ilk ayetleri Rasûlullah'ı insanları Allah'ın azabı ile korkutmasını ve Allah'ın dinine davet etmesini emretmiştir. Bu ayetlerle Rasûlullah'ın tebliğ dönemi başlamıştır.²⁸

Ramazân el-Bûti; tebliğ döneminin, Rasûlullah (s.a.v.)'in hayatında peygamberlikten vefatına kadar dört devre geçirdiğini ifade etmiş ve bu devreleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Devre: Gizli davet dönemi olup bu dönem üç yıl devam etmiştir.

²⁶ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhü's-siyre, s.69-70.

²⁷ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 83; Apak, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009, I, 152-153.

²⁸ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, (red. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul, 1986, I, 204.

2. Devre: Savaş olmadan yalnızca açıktan yapılan davet dönemidir ki, bu dönem de hicrete kadar devam etmiştir.

3. Devre: Haddi aşanlar, kötülüğe ve savaşa başvuranlar ile savaşmakla birlikte yapılan açık davet dönemidir; bu dönem de Hudeybiye Antlaşmasına kadar devam etmiştir.

4. Devre: Allah'a davet yolunda engel olan veya müşriklerden, inkârcılardan ve puta tapanlardan -davet ettikten sonra- İslam'a girmekte direnen herkesle savaşarak açıktan yapılan davet dönemidir. Bu dönem de İslam'daki cihat hükmünün ve İslam şeriatının karar kıldığı ve son şeklini aldığı dönemdir.²⁹

Ancak tebliğ döneminin son devresi ifade edilirken, İslam'a girmekte direnen herkesle savaşmak değerlendirmesi kanaatimizce yanlış bir değerlendirme olup; İslam'a girmekte direnip Müslümanlara savaş açan veya birtakım saldırılarda bulunan kimselerle savaşarak yapılan açıktan davet dönemi olduğu kanaatindeyiz. Zira sadece İslam'a girmedi diye bir kimseyle savaş yapılmaz.

Davasını tebliğe başlayan davetçinin yapacağı ilk iş sunulan mesajlar etrafında sınıksız kenetlenecek, davasına samimiyetle inanacak, davasını tebliğ yolunda her türlü fedakârlığa katlanacak elemanlar ve fertler yetiştirmektir. Bu ilk devre işte bu kadroyu oluşturma, kadroyu sağlamlaştırma devresidir. Rasûlullah ilk olarak aile fertlerini uyarmakla işe başlamış, daha sonra bu süreci güvenilen şahısları uyarmak takip etmiştir. Bu gizlice yapılan kadrolaşma faaliyeti ile birlikte yeni Müslüman olmuş kadro elemanlarının iman ve ibadet esaslarını öğrenecekleri Rasûllerinden bizzat tatbikini görerek zihinlerine ve gönüllerine yerleştirecekleri diğer dava arkadaşları ile görüşüp davalarını yaymak için elbirliği edecekleri bir yer olarak Hz. Peygamber Daru'l-Erkam'ı seçmiştir.³⁰

“Önce en yakın akrabayı uyar”³¹ ayeti nazil olunca Rasûlullah (s.a.v.), Abdülmuttalib oğullarını bir toplantıya çağırdı ve onları İslam'a davet etti. Böylece alenî davet dönemi de başlamış oldu. Bir kısmı ona inandı, bir kısmı ise inanmadı. İnanmayanların ve ona düşmanlık edenlerin başında amcası Ebû Leheb ve karısı vardır.

²⁹ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhü's-siyre, s.103.

³⁰ Önkal, Ahmet, Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu, Kitap Dünyası, 15. Basım, Konya, 2000, s.147-157.

³¹ Suarâ, 26/214.

“Ey Peygamber, insanlara emrolunduğunu açıkça tebliğ et”³² ayeti nazil olunca Rasûlullah tüm insanları İslam’a davet etmeye başladı.³³ “Hz. Peygamber (s.a.v.) artık sağlam bir temelin oluşmuş bulunduğu, Müslümanların sayı bakımından da iyi bir duruma geldikleri, günden güne artmakta oldukları, Hz. Hamza ve Hz. Ömer’in İslam’a girmeleriyle çağrının bir güvenceye kavuştuğu İslam olayının Mekke dışında bulunan ikinci derecedeki kabileleri de meşgul etmeye başladığı kanaatindeydi. Nitekim bu kabilelerden İslam’ı kabul edenler artıyordu.”³⁴

Müslümanlara karşı eza ve cefaların başlaması peygamberliğin dördüncü senesinin ortalarında veya sonlarında idi.³⁵ Hicretin beşinci yılında müşriklerin Müslümanlara olan eziyeti daha da artınca bir grup Müslüman bu yıl Habeşistan’a hicret etmek zorunda kalmıştır. Bu grubun sayısı ile ilgili muhtelif rivayetler vardır: on iki,³⁶ on beş,³⁷ on altı³⁸ vs... İçinde kadınların da bulunduğu bu kafilede Hz. Peygamberin damadı Hz. Osman ve hanımı Rukiye de vardı. Bu hicretten birkaç ay sonra daha kalabalık bir topluluk yine Habeşistan’a hicret etmek zorunda kaldı.³⁹

Habeş Necâşi’sinin Müslümanları kabul edip, ülkesinden çıkarıp atmaması müşrikleri daha da sinirlendirdi. Hz. Peygamber’e ve Müslümanlara açtıkları mücadelede başka çarelere başvurdular. Rasûlullah’ın soyunun mensuplarının toplum dışı bırakılmasına, onların boykot edilmesine karar verdiler ve bununla ilgili olarak “onlarla (yani Rasûlullah’ın mensubu bulunduğu Benî Haşim ailesi ve bunların müttefikleri ve akrabası) konuşulmasını, birlikte oturulmasını, kız alıp verilmesini, ticarî münasebette bulunulmasını, ayrıca Muhammed’in kafası koparılmak üzere kendilerine teslim edilmesine kadar onlarla bir sulh ve emân anlaşması akdedilmesini” yasaklayan bir karar Mekkeli müşrikler tarafından alındı. Kureyşliler bu konuda o kadar kararlı ve azimliydiler ki bu kararın yazılı bulunduğu vesikayı Kabe’nin iç tarafına astılar.⁴⁰

³² Hicr, 15/94.

³³ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 207.

³⁴ Şakir, Mahmûd, Hz. Adem’den Bugüne İslam Tarihi, (trc. Ferit Aydın), Kahraman Yayınları, ty., I, 353.

³⁵ el-Mübârekfûrî, Peygamberimiz Hayat ve Daveti, s. 105.

³⁶ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 109.

³⁷ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 207.

³⁸ el-Mübârekfûrî, Peygamberimiz Hayat ve Daveti, s. 106.

³⁹ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 109; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 208; el-Mübârekfûrî, Peygamberimiz Hayat ve Daveti, s. 107.

⁴⁰ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 113.

Kureyş'in Müslümanlara karşı bu tutumu gerçekten de çok şiddetli ve acımasızcaydı. Bu durum üç yıl kadar sürdü.⁴¹

Rasûlullah (s.a.v.) İslam'ı tebliğ sırasında karşılaştığı güçlük ve sıkıntı anlarında en büyük desteği sağlayan iki yakınıni kaybetti. Bunlar en büyük destekçisi Hz. Hatice ve kuvvet ve dirayeti ile adeta Rasûlullah'ı koruyan bir zırh olan Ebû Tâlib idi. Bu yıla "hüzün yılı" adı verilmektedir.⁴²

Bu olaylar üzerine "Hz. Peygamber Mekke'ye çok yakın olan Tâif kentine giderek İslam davasını oradan tebliğ etmeyi düşündü. Tâif bugünkü ölçülerle Mekke'ye sadece seksen kilometre uzaklıkta yüksek bir rakıma sahiptir. Bu şehrin yerlileri olan Sakif kabilesi tanınmış ve itibar sahibi bir topluluk idiler. Keza o civarda bulunan Hevazin kabilesi de öyle idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) özellikle amcası Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Kureyşlilerin daha da artan baskı ve zorbalıklarına karşı burada bir destek ve himaye görürse Tâif'e intikal etmeyi düşünüyordu. Eğer bu imkân doğacak olursa İslam'a çağrı faaliyetleri için burayı bir merkez yapmayı düşünüyordu. Bu nedenle Tâif'e yalnız başına gitti. Tâif'e varınca Umeyyogulları ailesinden bazı adamlarla görüştü. Bunlar Sakif kabilesinin eşrafından sayılırlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onları, Allah'a iman etmeye davet edince reddettiler. İslam'a destek olmaları konusunda kendileriyle konuştu. Ancak olumlu bir cevap alamadı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlardan ümidini kesince hiç olmasa bu görüşme hakkında kimseye bir şey söylememelerini, durumu gizli tutmalarını istedi. Çünkü Mekkeliler bunu duyacak olurlarsa kendisine karşı olan kötü tutumlarının daha da sertleşeceğinden çekiniyordu. Fakat onlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in istediği gibi davranmadılar. Üstelik şehrin ayak takımını ve kölelerini O'nun üzerine saldırtılar, hakaret ettirdiler."⁴³

Hz. Peygamber "İlahî tebliğ vazifesine başlamasından itibaren en zor sınamalar altında kalıp ızdırab çekmiş ve güçlüklerin gitgide büyüyüp azgınlaşmasından başka bir gidişat görmemiştir. Fakat Allah'a olan inancını ve Allah'ın kelimesini üstün kılmak için hiçbir menfaat gözetmeksizin mücadele etme hususunda taşıdığı sarsılmaz kararlılığını daima muhafaza etmiştir. İman edip etrafında toplaşan sahabîlerden büyük kısmı, kendi

⁴¹ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 219; Apak, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, I, 213.

⁴² el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.146; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 221; Berki, Ali Himmet-Keskioğlu Osman, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1978, s. 136.

⁴³Şakir, Mahmûd, Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi, I, 354.

vatanlarını terk edip Habeşistan'ı yurt edinmişlerdi. Bu sınamaların sonuncusu dehşet saçan bir sosyal boykota uğramalarıydı. Hemen bu badireden çıkıp kurtulmuştu ki kendisine bağlı hanımı ve kudretli amcasının vefatları, onun için adeta iki kanadının kırılması olmuştu. Nihayet denediği en sonuncu imkân, Tâif'te bulunan uzak akrabaları yanında sığınılacak bir yer aramak olmuştu. Bu durum da bir mağlubiyetle sonuçlanmıştı. Elinde bulunan vasıta ve imkânsızlıkların getirdiği umutsuzluğa gark olmuş vaziyette Allah'a olan imanı eskisinden daha da artmış ve kuvvetlenmişti. İşte tam bu şart ve durumlar ortasında bulunuyorken Muhammed (s.a.v.) ilahî mükâfata layık görülmüştür. En büyük ve ulu mucize vuku bulmuş ve bununla Allah onu göğe çekip almış ve kendisini huzuruna kabul etmek suretiyle de şereflendirmiştir.”⁴⁴

Böylece tebliğ döneminin en zor şartlarında, yalnız, desteksiz ve çaresiz kaldığı bir ortamda Allah (c.c.) peygamberini yalnız bırakmamış ve ona İsrâ ve Mi'râc mucizesini bahşetmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) bu ilahi destek sayesinde tebliğ faaliyetine yeni bir şevk ve heyecanla devam etmiştir.

⁴⁴ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 119-120.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSRÂ VE Mİ'RÂC OLAYI

1- KAVRAMSAL AÇIDAN İSRÂ VE Mİ'RÂC

İsrâ, Arapça'da "gece yürüyüşü"⁴⁵ manasına gelen "seyr" kökünden türemiştir.⁴⁶ İsrâ ve serâ fiilleri "gece yolculuğu yapmak, geceleyin yola çıkmak" gibi özellikle muhtevasında gece mefhumu bulunan bir yürüyüşü ifade etmektedir.⁴⁷ İstilahda ise "Allah Teâlâ'nın, kulu Muhammed (sav)'i gecenin bir bölümünde Mescid-i Haram'dan, etrafı mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya kadar götürmesini" ifade eder.⁴⁸ İsrâ Sûresi'nin ilk ayetinde şu şekilde ifade edilmektedir:

"Bir gece kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O gerçekten işitendir, görendir."⁴⁹

Mi'râc ise "urûc" kökünden gelir ve "yukarı çıkmak, yükselmek" gibi anlam içerir. Bu kelimenin ism-i aleti olan mi'râc kelimesi "yükseğe çıkış aracı"⁵⁰, "yükselme aleti, merdiven" anlamına gelir.⁵¹ İstilahda ise Mi'râc, Hz. Peygamberin Mescid-i Aksâ'dan yedi kat göğe, Sidretü'l-Münteha'ya ve ötelere kadar yükselmesini ifade eder.⁵²

Muhammed Hamidullah Mi'râcî şu şekilde ifade etmiştir: "Allah yeryüzünde görevlendirdiği sevgili elçisini şerefliendirmek istemiş ve onu kendisine çağırması,

⁴⁵ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhü's-siyre, s.161; Nu'manî, Şeyh Şileli, "Mi'râc Hadisesi", *Sebilürreşad*, c. VIII, sayı 193, İstanbul, 1957, s. 275; Doğrul, Ömer Rıza, *Asr-ı Saadet*, İstanbul, 1981, II, 419; Konyalı, İbrahim Hakkı, "Peygamberin Mi'râcî", *Tarih Hazinesi*, sayı 1, İstanbul, 1950, s. 46.

⁴⁶ Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA.*, İstanbul, 2005, XXX, s.132.

⁴⁷ İbn Manzûr, Abu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-arab*, Beyrut, 1410/1990, XIV, 381-383; Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseynî (v. 1205), *Tâcu'l-arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (thk. Huseyn Nasar), Beyrut, 1369/1969, X, 173; Râzî, Muhtârü's-sihâh, s. 261; Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, s. 387-388.

⁴⁸ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhü's-siyre, s.161; Gazâlî, Fıkhü's-Sîre, s. 132; Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA.*, XXX, 132.

⁴⁹ İsrâ, 17/1.

⁵⁰ Köksal, M. Âsım, *İslam Tarihi*, Köksal yayıncılık, İstanbul, 2006, II, 201.

⁵¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, XIV, 381-383; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, X, 173; Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, s. 261; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I, 129; Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA.*, XXX, 132; Doğrul, Ö. Rıza, *Asr-ı Saadet*, II, 419; Berki, Ali Himmet-Keskioğlu Osman, *Hazreti Muhammed ve Hayatı*, s. 145.

⁵² Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA.*, XXX, 132; Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, s. 560-561.

semâvâta yükseltmiş, huzura kabul ve ilahi bir söyleşiden sonra tekrar yeryüzüne dönmüştür.”⁵³

M. Âsım Köksal ise “Mi’râc Gecesi” ismiyle kaleme aldığı küçük risalesinde Mi’râcı şöyle tarif etmektedir: “Mi’râc, Allah’a yakınlık makamının en müstesna ve en üstünüdür. Peygamberlerden bazılarının müstesna bir devirde, müstesna bir saatte melekût âlemini seyir ve temaşa gibi pek yüksek bir makama erdikleri, yani Mi’râc’ları vâkîdir. Bu saatte kalb gözünün önünde bütün maddî rü’yet şartları kalkar, duyu cihazlarının maddî ve dünyevî vasıtaları zaman ve mekân şartları silinir. Yerin ve göklerin derin sırları, bütün gizli manzaraları apaçık müşahede edilir. Mi’râc, yükseğe çıkmak manasına olarak merdiven yani Rasûl-i Ekrem’in âlî makamlara yükselme vasıtası demektir. Nitekim, Mi’râc hadislerinde Peygamber Efendimiz “Yükseğe çıkarıldım” buyurdularından bu hâdise Mi’râc diye anılmıştır.”⁵⁴

Olay, Mescid-i Haram’dan, Mescid-i Aksâ’ya gidiş ve oradan da yükseklerle çıkış şeklinde yorumlandığından kaynaklarda daha çok İsrâ ve Mi’râc şeklinde geçerse de Türkçe’de Mi’râc kelimesiyle her ikisi de kastedilir.⁵⁵

Mi’râc kelimesi Kur’ân’da geçmemekle birlikte çoğul şekli olan “meâric”, “yükselme dereceleri” manasında Allah’a nispet edilmiştir.⁵⁶ Ayrıca bir ayette merdiven anlamında “meâric” ifadesi kullanılmakla birlikte “urûc” kökünden türemiş fiiller ve isimler çeşitli ayetlerde yer almakta ve bunların her biri yükselmek manasına gelmektedir.⁵⁷

2- OLAYIN TARİHİ

Olayın tarihini vermeden önce İsrâ ve Mi’râc olayının aynı gecede olup olmadığı hakkında bir değerlendirmeye yer verelim:

⁵³ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 129.

⁵⁴ Köksal, M. Âsım, Mi’râc Gecesi, 3-4.

⁵⁵ Yavuz, Salih Sabri, “Mi’râc”, *DİA.*, XXX, 132.

⁵⁶ Meâric, 70/3.

⁵⁷ Abdülbâkî, Muhammed Fuad, el-Mu’cemü’l- Müfehres li el-Fâzı’l-Kur’âni’l-Kerîm, İstanbul, 1990, s.456.

Rivayetlerin çoğunluğu İsrâ ve Mi'râcın aynı gecede olduğunu zikretmektedir.⁵⁸ İbn Hacer diyor ki: "Selef, vârid olan rivayetlerin farklı olması sebebiyle ihtilafa düşmüştür. Onlardan bir grup vardır ki, İsrâ ve Mi'râc'ın aynı gecede yakaza halinde ve Hz. Peygamber (sav)'in ruh ve bedeniyle gerçekleştiği kanaatindedir. Muhaddislerden, kelamcılardan ve fakihlerden müteşekkil âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir. Sahih hadislerin zahiri de bunu göstermektedir. Te'vil edilmesini gerekli kılan akla aykırı bir durum olmadığı için bu görüşten ayrılmak uygun değildir."⁵⁹

İbn İshâk'ın Ebû Saîd el-Hudrî'den naklettiği rivayetinde de "Beytü'l-Makdis'deki işim bitince Mi'râc getirildi..." ifadesi geçmektedir.⁶⁰ Yine Müslim'de geçen rivayet de bunu destekler. Bu rivayette : "Bana Burak getirildi, ona bindim; nihayet Beytü'l-Makdis'e geldim" ifadesinden sonra olay anlatılmakta ve devamında ise "Sonra en yakın semâya yükseltildim." ifadesi yer almaktadır.⁶¹

İsrâ ve Mi'râc'ın ayrı ayrı zamanlarda olduğunu iddia edenlerin delilleri ise şunlardır: Beyhakî sahih olduğunu söylediği rivayetinde Hz. Peygamber'e, İsrâ gecesi nasıl götürüldüğü sorulmakta, o da yatsı namazını Mekke'de kıldıktan sonra Cibrîl'in kendisine bir binek getirdiğini söylemektedir. Beytü'l-Makdis'e geliştinden ve oradaki olaylardan bahsettikten sonra rivayet şöyle devam etmektedir: "Sonra beni geri getirdi. Şu yerde Kureyş kervanına rastladık. Sonra sabah olmadan Mekke'ye ashabımın yanına geri geldim..."⁶²

Zehebî, Vakıdî'nin İsrâ ile Mi'râc'ı birbirinden ayrı olarak mütalaa edip onların her birine ayrı bir tarih vermekte olduğunu bildirmektedir.⁶³

⁵⁸ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil (774/1372), Mu'cizâtü'n-Nübüvve, (thk. Hamza en-Neşretî, Abdulhafız Ferağî, Abdülhamid Mustafa), Kahire, 1996, s. 482-483; İbn Hacer, Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (850/1448), Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhu'l-Buhârî, Mısır, 1378/1959, VIII, 196; Süyûtî, Celâluddîn b. Ebî Bekr (911/1505), el-İsrâ ve'l-Mi'râc, (nşr. Dâru'l-Hadis), ty., s. 68-69; Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 919.

⁵⁹ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 196.

⁶⁰ İbn İshâk, Ebû Abdullah b. İshak b. Yesâr b. Cebbâr (151/768), es-Sîretü'n-Nebevîyye, Kahire, 1419/1998, s. 276.

⁶¹ Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccac el-Kuşeyrî (261/875), Sahîhu Müslim, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâki), Beyrut, ty., İman 259.

⁶² Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn (458/1066), Delâilü'n-Nübüvve ve mâ'rifetü Ahvâli Sâhibü's-Serîa, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, II, 355.

⁶³ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed Ahmed b. Osman (748/1374), Tarîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm, (edt. Beşşâr Uvâd Mârûf), Dâru'l-Garîbi'l-İslâmî, Beyrut, 1424/2003, I, 638.

Bizim buradaki kanaatimiz İsrâ ve Mi'râc olayının aynı gecede olduğudur. Ayette ve rivayetlerde İsrâ'dan sonra Mi'râc'dan bahsedilmemesi aynı gecede olmadığına delil gösterilemez. Bu rivayeti nakleden râvî olayın tamamını anlatma gereği duymamış veya aklında kaldığı kadarını anlatmış olabilir. Âlimlerin çoğunluğu da İsrâ ve Mi'râc'ın aynı gecede olduğunu nakletmişlerdir.

İsrâ ve Mi'râc olayının gerçekleştiği zamana gelince, bu konuda da farklı görüşler mevcuttur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Birçok görüşe göre bu olay hicretten bir sene önce vuku bulmuştur.⁶⁴ Kâdî İyaz "hicretten bir sene önce, hatta ondan da önce" ifadesini kullanmıştır.⁶⁵

Hicretten bir sene evvel rebülevvel ayının on yedinci gecesinde vuku bulduğu da rivayet edilmektedir.⁶⁶ Ebu İshâk İbrahim b. İshâk b. el-Harbî'nin, bu olayın "hicretten bir sene evvel rebülevvel ayının yirmi yedinci gecesinde" olduğunu söylediği de bildirilmektedir.⁶⁷

İbn Hazm'dan gelen diğer bir rivayet de İsrâ olayının hicretten bir sene önce olduğudur ki İbn Hazm bu konuda icmâ oluştuğunu ifade etmiştir.⁶⁸

Beyhakî, Musa b. Ukbe'ye dayanarak Mi'râc tarihinin hicretten bir sene önce olduğunu nakleder.⁶⁹ Musa b. Ukbe'nin naklettiği bu tarihi Zührî'den rivayet ettiği ifade edilmektedir.⁷⁰

İbn Kayyîm, İbn Abdilber ve başkalarına göre İsrâ ile hicret arasında bir sene iki ay geçtiğini ifade etmektedir.⁷¹

⁶⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd Menî el-Hâşimî (280/844), es-Sîretü'n-Nebeviyye Mine't-et-Tabakâtü'l-Kübrâ, ez-Zehrâ li'l-İslâmi'l-Arabî, Kahire, 1989, I, 214; Belâzurî, Abbas Ahmed (279/892), Ensabü'l-Eşraf, (thk. Sûheyl Zekkâr, Riyâd Salih), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, I, 299; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 354; İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan (630/1232), el-Kâmil fi't-Tarih, Dâru Sâdir, Beyrut, 1965, II, 51; İbn Seyyidî'n-Nâs, el-Hâfiz Ebu'l-Fethi Muhammed (734/1334), Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzî ve's-Şemâil ve's-Sîre, Beyrut, 1413/1996, I, 251; İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, İstanbul, 1986, III, 22; Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, II, 1282.

⁶⁵ Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Musâ el-Yahsubî (554/1149), Kitâbü's-Şifâ bi Tarifi Hukûku'l-Mustafa, Beyrut, 1416/1996, I, 142.

⁶⁶ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 637.

⁶⁷ Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, c. II, s. 423.

⁶⁸ İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 482.

⁶⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Mektebetü'l-Mearif, Beyrut, 1966, III, 108; Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, c. II, s. 423.

⁷⁰ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 354; İbn Kayyîm, el-Cevzîyye Şemseddin Ebî Abdillâh Muhammed İbn Ebî Bekri'z-Zeri'd-Dimeskî (751/1350), Zâdü'l-Mead fi Hedyi Hayru'l-İbâd (thk. Şaayb Arnavud, Abdulkadir Arnavud), Beyrut, ty., III, 41; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, s. 616; Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 919-920.

⁷¹ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 42.

2- Bir diğerk görüş İsrâ ve Mi'râc olayının hicretten birkaç yıl önce, Rasûlullah'ın elli iki yaşı⁷²ndan sekiz ay yirmi gün aldığı bir zamanda vuku geldiğı şeklidir.⁷³

3- Bir diğerk görüş ise hicretten yaklaşık altı ay önce vuku bulduğudur.⁷⁴

4- Bir görüş ise hicretten sekiz ay önce vuku bulduğudur.⁷⁵

5- Beyhakî, İbn İshâk ve İbn Kesîr'den gelen bir rivayette de olayın hicretten on altı ay önce olduğu söylemiştir.⁷⁶

6- İbn Sa'd'ın Vâkıdî'ye dayanarak naklettiğı rivayete göre on yedi Ramazan, bi'setten sonra on ikinci yılda⁷⁷, hicretten on sekiz ay önce olay vuku bulmuştur.⁷⁸

7- Bir diğerk görüş olayın hicretten beş sene önce vuku bulduğı şeklidir. Kâdî İyâz da bu kanaattedir.⁷⁹

Yine Muhammed Hamidullah olayın vuku zamanı ile ilgili şunları zikretmiştir: "Allah yeryüzüne gönderdiği elçisini ödüllendirmek istemiş ve onu kendine çağırmış, semâvata yükseltmiş, huzura kabul ve ilahi söyleşiden sonra Rasûlullah (sav) tekrar yeryüzüne dönmüştür ve burada son nefesini vermeden önce on beş sene daha yaşamıştır."⁸⁰

8- Bir görüş ise ilk Akabe Biatı peygamberliğinin on birinci yılında vuku bulduğı, İsrâ ve Mi'râc'ın ise ilk Akabe Biatı'na yakın veya iki biat arasında meydana geldiğı kannatindedir.⁸¹

9- İbn Şihab ez-Zührî'nin: "Namaz peygamberlikten beş sene sonra Mekke'de farz kılındı" dediğı kaydedilmiştir. Yine Zührî'nin kavline göre ise rebiyülevvel ayında vuku bulmuştur.⁸²

⁷² Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 925.

⁷³ Mes'ûdî, Ebu'l Hasan Ali b. el-Hüseyin (346/959), Mürûcû'z-Zeheb, Beyrut, 2005, II, 253.

⁷⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, İstanbul, 1970, IV, 1846.

⁷⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Beyrut, 1970, I, 27.

⁷⁶ İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 277; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 355; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 109.

⁷⁷ Diyârbekrî, Hüseyin Muhammed b. el-Hasan (995/1582), Târîhu'l-Hamîs fî Ehvâli Anfûs Nefîs, Beyrut, ty., I, 306.

⁷⁸ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 213; Belâzürî, Ensâbü'l-eşraf, I, 299; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 637.

⁷⁹ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, s. 151.

⁸⁰ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 129.

⁸¹ el-Mübârekfûrî, Safiyurrahman, Peygamberimiz Hayat ve Daveti, (trc. Halil İbrahim Kutlay), İstanbul, 1999, s. 158.

⁸² İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 109.

İbn Kesîr, İbn Asâkir'in İsrâ ile ilgili rivayetlere bi'setin baş tarafında yer verdiğini ifade etmektedir.⁸³

10- Bazıları hicretten üç⁸⁴, bir veya bir buçuk yıl önce olduğunu⁸⁵ söylemekle birlikte yaygın bir görüşe göre Recep ayı⁸⁶'nın yirmi yedinci gecesi⁸⁷ hicretten yaklaşık bir buçuk yıl önce olayın vuku bulduğudur.⁸⁸

Günümüzde birçok Müslüman Mi'râc kandilini Recep ayının yirmi yedinci gecesi ihya etmektedir.⁸⁹

Rivayetlerin bu derece farklılık arz etmesi, sahabenin karşılaştığı olayların tarihlerini kaydetmemeleri, belki de onlar için olayın zamanının değil muhtevasının önemli olduğudur ve bunun yanı sıra birçok sebebi olabilir. Durum böyleyken kesin bir zaman tayin etmek oldukça güçtür; fakat genel itibariyle rivayetlerden İsrâ ve Mi'râc hadisesinin peygamberlikten sonra hicretten bir yıl kadar önce vuku bulduğunu anlamaktayız.

3- İSRÂ OLAYININ VUKU BULUŞU

a- Şakk-ı Sadr

Mekke'de, bu gece, Cebrâil (a.s.) gelip, Hz. Peygamberin göğsünü yarmış, kalbini çıkarmış; zemzem suyu ile yıkadıktan sonra hikmet ve iman dolu altın bir tas ile Rasûlullah'ın kalbine iman ve hikmeti doldurmuş, tekrar yerine yerleştirilmiştir.⁹⁰

Rivayetlerde bildirildiğine göre bu gece şakk-ı sadr olayı meydana gelmiştir, ancak konuyu üçüncü bölümde tekrar ele alacağımız için burada ayrıntılı değerlendirmeye girmeyeceğiz.

⁸³ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 108.

⁸⁴ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 51.

⁸⁵ Berki, Ali Himmət-Keskioğlu Osman, Hazreti Muhammed ve Hayatı, s. 145.

⁸⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, I, 27; İbn Kesîr, Tefsir, III, 109.

⁸⁷ Nu'manî, Şeyh Şileli, "Mi'râc Hadisesi", *Sebilürreşad*, c. VIII, sayı 193, s. 275; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 109.

⁸⁸ İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 482; Köksal, M. Âsım, Mi'râc Gecesi, 5.

⁸⁹ Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA.*, XXX, 133.

⁹⁰ Buhâri, Salât 1, Hac 75, Bedi'ül-hak 6, Enbiya 7, Fezail'üs-sahabe 71, Tevhid 37; Müslim, İman 260, 261, 263, 264, 265; Neşâi, Salât 1,2; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (310/922), Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, Beyrut, 2008, I, 536; İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed (354/65), es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, (thk. Seyyid Azizbek), Beyrut, 1987, s. 112; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 379; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 51; İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyûnü'l-Eser, I, 247; İbn Kesîr, Tefsir, III, 9; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 627.

b- Rasûlullah'ın Burak'a Bindirilişi

İsrâ gecesinde Rasûlullah'ın Burak isminde bir vasıtayla seyahat ettirildiği birçok rivayette dile getirilmiştir. Bununla birlikte bu gece sadece Burak'ın kullanılmadığı, onunla birlikte başka vasıtaların da kullanıldığı zikredilmektedir. Rasûlullah (s.a.v.)'in İsrâ gecesi beş binitinin bulunduğunu; bunların: Beytü'l-Makdis'e kadar Burak, dünya semasına kadar Mi'râc, yedinci semâya kadar meleklerin kanatları, Sidretü'l-Münteha'ya kadar Cibrîl'in kanadı ve Kâb-ı Kavseyn'e kadar da Refref olduğunu ifade eden değerlendirmelere rastlamaktayız.⁹¹

Mi'râc ve Refref vasıtaları üzerinde Mi'râc'ın vuku buluşunu ele alırken duracağız ancak, meleklerin kanatları ve Cibrîl'in kanatları hakkında yeterli malumata ulaşamadığımızdan bunlar üzerinde durmayacağız.

İsrâ gecesi yatsıdan sonra⁹², Rasûlullah'ın binmesi için Burak isimli bir binek getirilmiştir.⁹³ Bu bineğin özellikleri arasında şunlar rivayet edilmektedir: katırdan küçük, merkepten büyük,⁹⁴ katırla merkep arası,⁹⁵ beyaz, uzun,⁹⁶ gemi vurulmuş ve eyerlenmiş,⁹⁷ adımını gözünün gördüğü en uzak noktaya atan,⁹⁸ rampa aşağı vadiye inerken ön ayakları uzayıp arka ayakları kısalan yokuşa çıkarken ise arka ayakları uzayıp ön ayakları kısalan,⁹⁹ bir hayvan.¹⁰⁰

Gazâlî de Burak'ı şöyle tarif etmiştir: “Burak gözünün gördüğü son noktaya kadar atım atabiliyordu. Sanki ışık hızında yürüyordu. ‘Burak’ kelimesi şimşek manasına gelen ‘berk’ kelimesinden türemiştir.”¹⁰¹

⁹¹ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 243; Mollaibrahimoğlu, Süleyman, Mi'râc Gerçeği, İstanbul, 1991, s.66.

⁹² İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214.

⁹³ Buhâri, Bediü'l-halk 6, Fezâilü's-Sahabe71; Müslim, İman 259,264; Tirmizî, Tefsir 18; Nesâî, Salât 1.

⁹⁴ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 379; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 51; İbn Kesîr, Tefsir, III, 8; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617; Buhâri, Bediü'l-halk 6, Fezâilü's-Sahabe71; Müslim, İman 259,264; Tirmizî, Tefsir 18; Nesâî, Salât 1.

⁹⁵ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî (218/833), es-Siretü'n-Nebevîyye, (thk. Matbaatu Mustafa elbânî ve Evlâduh), Mısır, 1936, II, 38; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214.

⁹⁶ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; İbn Kesîr, Tefsir, III, 8; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617; Buhâri, Bediü'l-halk 6

⁹⁷ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 363; İbn Kesîr, Tefsir, III, 4; Tirmizî, Tefsir 18.

⁹⁸ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, III, 110; Buhâri, Fezâilü's-Sahabe71; Müslim, İman 264.

⁹⁹ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 619.

¹⁰⁰ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 362-363; İbn Kesîr, Tefsir, III, 8

¹⁰¹ Gazâlî, Fıkhu's-Sîre, s. 133.

Rasûlullah (s.a.v.)'in Burak'a bindirilişi ile ilgili rivayetleri özetle verecek olursak: Peygamberimiz (s.a.v.) Burak'a binmek üzere yaklaşıncaya, Burak, nazlanırcasına, hırçınlaştı. Cebrâil (a.s.), elini onun yelesinin üzerine koyup: Muhammed'e böyle mi davranıyorsun?! Elbette ki sana bundan önce daha üstün olan hiç kimse binmemiştir. Bunun üzerine sakinleşerek boyun eğdi ve ter döktü.¹⁰² Burak; ayağını, gözünün alabildiği yerin en son noktasına basıyordu.¹⁰³ Bir müddet gittikten sonra, Cebrâil (a.s.), Peygamberimiz (s.a.v.)'e "İn de, namaz kıl!" dedi. Peygamberimiz (a.s.) indi ve orada namaz kıldı. Cebrâil (a.s.): "Sen nerede namaz kıldın, biliyor musun? Sen Tûr-u Sînâ'da namaz kıldın! Yüce Allah, Musa (a.s.)'la orada konuşmuştu!" dedi.¹⁰⁴

Daha sonra Beytü'l-Makdis'e ulaşıldı, Peygamberimiz (s.a.v.), orada Burak'ı kendisinden önceki peygamberlerin onu bağladıkları halkaya bağladı.¹⁰⁵

Rivayette geçen "sana bundan önce daha üstün olan hiç kimse binmemiştir" ifadesi, Burak'a daha önce başka peygamberlerin de bindiklerine delil olarak gösterilmiştir. Hatta bazı âlimler Peygamber (s.a.v.)'in bu sözüyle, başka peygamberlerin de mi'râcı olduğunu anlatmak istediğini beyan etmişlerdir.¹⁰⁶

Rivayette geçen böyle bir cümle, Hz. Peygamber'den önceki peygamberlerin benzer şekilde mi'râca mazhar olduklarına kesin bir delil olmamakla beraber, şunu diyebiliriz ki daha önceki peygamberler de Burak'a binmişlerdir. Ancak mi'râca mazhar olduklarına dair bir bilgiye sahip değiliz, bu olay aklen olmayacak bir şey değildir. Fakat, onlar böyle bir mi'râca mazhar olsalar bile Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mi'râcının tamamen aynı, O'nunki kadar muciz ve teferruatlı olmadığı kanaatindeyiz.

Nitekim, Hz. Peygamber'den daha önceki peygamberlerin Burak'a bindiklerine dair rivayetlere rastlamaktayız.¹⁰⁷ İbrahim (a.s.)'in da ona binip, Hz. İsmail ve Hz.

¹⁰² İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 38-39; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 363; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 51-52; İbn Kesîr, Tefsir, III, 110; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 310.

¹⁰³ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 38; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 382; Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 136; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 51; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, III, 110; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617.

¹⁰⁴ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52; İbn Kesîr, Tefsir, III, 6.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; Beyhakî, İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52; İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 34; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 619.

¹⁰⁶ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 205.

¹⁰⁷ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 38; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 396; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, III, 109.

Hacer'le birlikte Mekke'ye geldiği¹⁰⁸ ve yine Burak'ın, Hz. İbrahim'in İsmail'i üzerinde ziyaret ettiği bir binit olduğu da rivayetler arasındadır.¹⁰⁹

c- Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya

Kur'an, İsrâ olayının başladığı yerin Mescid-i Haram olduğunu bizlere haber vermektedir.¹¹⁰ Vâkıdî rivayetinde, Rasûlullah'ın Ebû Tâlib'in avlusundan götürüldüğü ifade edilmektedir.¹¹¹ Ümmü Hânî'den gelen bir rivayette ise, Peygamber (s.a.v)'in onun yanında gecelediği, sonra geceleyin onun yanından kaybolduğu ve Cibrîl'in geldiği anlatılmaktadır.¹¹²

İsrâ olayının nereden başladığı konusunda rivayet farklılıkları mevcuttur. Bu farklı bilgiler İbn Kesîr tarafından şöyle birleştirilmiştir: “Mescid-i Haram bölgesi, bahsedilen bütün bu yerleri içine almaktadır. Ümmü Hânî'nin evi de Ebû Tâlib'in avlusunda bulunmaktadır. Hz. Peygamber Ümmü Hânî'nin evinde uyuduğu bir zamanda evin tavanı yarılmış, melek inmiş ve onu mescide götürmüştür. Sonra da onu Hicr¹¹³'de yatırmıştır.”¹¹⁴

İbn Hacer de buna benzer şöyle bir yorumda bulunmuştur: “Hz Peygamber Ümmü Hânî'nin evinde –ki Ebû Tâlib'in avlusu idi- uyumuştur. Daha sonra evinin tavanı yarılmış ve onu evden mescide götürmüştür. Orada yaslanmış ve uyku semesi olduğu halde melek onu mescidin kapısına çıkarmış; sonra Burak'a bindirilmiştir. Zaten İbn İshâk'ta yer alan ve mürsel olarak rivayet edilen bir haberde “Cibrîl'in ona geldiği ve onu mescide çıkardığı, oradan da Burak'a bindirildiği anlatılmaktadır. Bu da rivayetler arasındaki ihtilafın bu şekilde cemedilmesini desteklemektedir.”¹¹⁵

İbnü'l-Esîr ise şu ifadeyi kullanmıştır: “Mescid-i Harâm'ın Hicr denilen yerinde uyumaktayken, oradan alınıp geceleyin yürütüldü (isrâ), denildiği gibi, Ebû Tâlib'in kızı

¹⁰⁸ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 50; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 310.

¹⁰⁹ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 205.

¹¹⁰ İsrâ, 17/1; İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 274.

¹¹¹ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 201-202.

¹¹² İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 202; İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 483.

¹¹³ Kabe ile Hatim denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve Altınoluk'un altına rastlayan yere verilen isim olup, Kabe'den ayrı olmakla birlikte onun bir parçasına verilen addır. (Fuad Günel, “Hicr”, *DİA.*, XVII, 455.

¹¹⁴ İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 483.

¹¹⁵ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 202.

Ümmü Hâni'nin evinde uyumakta iken olmuştur, da denilir. Bu görüşü söyleyenler, «Haremin tümü mescittir» derler.”¹¹⁶

Yer hususunda farklı haberlerin gelmesi râvîlerden kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi; aynı mekânın değişik bir şekilde farklı yer isimleri ile anlatılması olabilir. Birleştirici yorumlar bu konuya uygun düşmekte olup ve İsrâ olayının başlangıç yeri Mescid-i Haram olduğunu söyleyebiliriz.

Bu gece Hz. Peygamber Mescid-i Haram'dan alınıp Mescid-i Aksâ'ya götürülmüştür.¹¹⁷ Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksâ arasındaki uzaklığın bir devenin bir ayda gidip bir ayda dönme mesafesinde olduğu bildirilmektedir.¹¹⁸ Mescid-i Aksâ ile kastedilenin Beytü'l-Makdis olduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır.¹¹⁹

Rivayetlerde Peygamber Efendimiz Mekke'deki Taybe, Medyen şehrindeki Sina Dağı, Beytü'l-lahm gibi bazı yerlerde namaz kıldıktan sonra Beytü'l-Makdis'e gelmiş ve orada da peygamberlere namaz kıldırıştır.¹²⁰

Taybe'nin hicret edilecek yer, Sina Dağı'nın Hz. Musa'nın Allah ile konuştuğu yer, Beytü'l-lahm'ın ise Hz. İsa'nın doğduğu yer olduğu Cebrâil (a.s) tarafından Rasûlullah (s.a.v.)'e bildirilmiştir.¹²¹ İbn Kayyîm, “Beytü'l-lahm'a indiği ve orada namaz kıldığı söylenmişse de böyle bir rivayet asla sahih değildir” der.¹²²

Ancak, Mescid-i Aksâ ile neyin kastedildiğinin belli olmadığı ve onunla Beytü'l-Makdis'in kastedilmiş olmasının mümkün olmadığı, çünkü İsrâ olayının olduğu sıralarda burasının harabe halinde olduğu iddia edilmiştir.¹²³

Rivayetlerde geçen Mescid-i Aksâ'nın Beyt'ül-makdis olmadığını ileri sürenlerin konuyla ilgili değerlendirmeleri şu şekildedir: “Ayet-i kerime'de İsrâ'nın yani gece yürüyüşünün Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yapıldığı belirtilmiştir. Burada zikredilen Mescid-i Haram'dan neyin kastedildiği konusunda ihtilaf bulunmamakla birlikte, Mescid-i Aksâ ile neyin ifade edilmek istendiği konusu tartışılmıştır. Genellikle İslam âlimleri, Mescid-i Aksâ, yani “en uzak mescid” tabiriyle Kudüs'teki Beytü'l-

¹¹⁶ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 51.

¹¹⁷ İsrâ, 17/1.

¹¹⁸ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 39; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617.

¹¹⁹ Müslim, İman 259,278; Tirmizi, Tefsir 18; Nesâî, Salât 1; İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 494-498.

¹²⁰ Nesâî, Salât 1; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52; İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 494-498; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617.

¹²¹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52.

¹²² İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 34

¹²³ Gündüz, Şinasi v.d., Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Mi'râc, Ankara, 1996, s. 76-78.

Makdis'in kast olunduğu fikrindedirler. Ancak bu terimle Kudüs mescidinin değil semadaki bir mescid kastedildiğini ifade edenler olduğu gibi, bunun Mekke'ye 15-20 km yakınlıktaki bir mescid için kullanıldığını ifade edenler de vardır.”¹²⁴

Muhammed Hamidullah, Mescid-i Aksâ'nın, Hz. Peygamberin yedinci kat semanın ötesinde görmüş olduğu ve her gün yetmiş bin meleğin namaz kıldığı Beytü'l-ma'mûr olduğunu iddia etmiştir.¹²⁵

“Beyt'ül-makdis, Kudüs'te Hz. Davud tarafından planlanan ve Hz. Süleyman tarafından inşa edilen kutsal mabede verilen addır. Beyt'ül-Makdis'in yanında (güneydoğu kenarında) bulunan ve şu anda Mescid-i Aksâ olarak adlandırılan mescid, depremlerde yıkılan Meryem kilisesinin temelleri üzerine Emevi halifesi Abdülmelik (685-705) tarafından inşa edilmiş ve daha sonra Abbasi halifesi el-Mehdî (775-785) ve Fâtımî halifesi ez-Zâhir (1021-1036) tarafından geliştirilmiştir. Kudüs'ün fethinden sonra şehre gelen Hz. Ömer'in, sonradan bu mescidin inşa edildiği yerde namaz kılmış olduğu ifade edilir. Dolayısıyla sonraki dönemlerde yapılan bu mescidin Kur'an'da zikredilen Mescid-i Aksâ ile bir ilgisinin olmadığı açıktır.”¹²⁶

“Süleyman mabediyle ilgili bu tarihsel verileri dikkate aldığımızda İsrâ Sûresi'nin nazil olduğu dönemde de bu mabedin bir tek duvarı (batı duvarı) haricinde tamamen yıkık bir vaziyette olduğunu anlarız. Öte yandan, Kudüs'ün birçok peygamberin davetinde merkez teşkil etmesi ve Hz. Peygamberin kible olarak Mescid-i Haram öncesi Kudüs'e yönelmesi bu şehrin İslam'daki önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla kanaatimizce Mescid-i Aksâ terimi, Kudüs'te dört başı mamur bir bina halinde olan herhangi bir mabedi değil, Hz. Süleyman döneminden itibaren adeta Kudüs'ün simgesi haline gelen ve Kur'an'ın nazil olduğu dönemde harabe halinde olan Beyt'ül-Makdis'i kasteden bir mekân ismidir.”¹²⁷

Ancak bütün bu iddialar sahih birçok rivayete¹²⁸ aykırı görülmektedir. Beyt'ül-Makdis harabe halinde olsaydı -ilerde de ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz- Mi'râc dönüşü müşrikler detaylı bir şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.)'den onu tasvir etmesini istemezlerdi.

¹²⁴ Gündüz, Şinasi v.d., Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Mi'râc, s. 76.

¹²⁵ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 135.

¹²⁶ Gündüz, Şinasi v.d., Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Mi'râc, s. 76-77.

¹²⁷ Gündüz, Şinasi v.d., Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Mi'râc, s. 77-78.

¹²⁸ Buhâri, Fezâilü's-Sahabe70, Tefsir 200; Müslim, İman 276, 278; Tirmizî, Tefsir 18.

Âlimlerin çoğunluğuna göre İsrâ Sûresi'nin ilk ayetindeki Mescid-i Aksâ, Kudüs'teki Beytü'l-Makdis'tir.

el-Mübârekfûrî bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “Allah Teâlâ İsrâ hadisesini sadece bir ayetle anlatmış, sonra Yahudilerin melânetlerini ve suçlarını zikretmeye başlamış, sonra da Kur'an'ın en sağlam yol olduğunu bildirmiştir. İlk ayet ile sonrakiler arasında bir bağ yok gibi görünebilir. Halbuki böyle değildir. Allah Teâlâ bu üslupla İsrâ olayının Beytü'l-Makdis'te meydana geldiğine işaret etmektedir. Artık Yahudilerin insanlığın liderliği makamında kalmalarına imkân bırakmayan çeşitli suçları işlemeleri sebebiyle insanlığın manevî liderliği makamından indirilmesine işaret etmektedir. Allah bu görevi Hz. Peygamber'e devretmekte ve İbrahimî davetin iki merkezini Hz. Peygamber'de toplamaktadır.”¹²⁹

Ancak bu konuda Muhammed Hamidullah, şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Hadis metninde¹³⁰ geçtiği şekliyle “Mescidü'l-Aksâ” tertibi, muzaf-muzafun ileyh şeklinde bir tertiptir. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de geçen (17/1), “el-Mescidü'l-Aksâ” tertibinde ise sıfat-mevsuf ilişkisi vardır (yani el-Aksâ, el-Mescidin sıfatı durumundadır). O halde bu duruma bakarak biz, bu iki ayrı metinde (Kur'an ve hadis) zikredilen mescidin aynı mescid olmadığını söyleyebiliriz.”¹³¹

Hamidullah, bazı âlimlerin Filistin topraklarının ayette “edne'l-erz” “en yakın yer” olarak nitelendirildiği¹³² belirterek, “en uzak mescid”in “en yakın yer”de olmaması gerektiğini vurguladıklarını kaydeder ve onlara göre mescidin, olsa olsa semalarda bulunan ve meleklerin sürekli olarak Allah'a ibadet ettikleri bir mescid olabileceğini ifade eder.¹³³

Dolayısıyla Muhammed Hamidullah daha önce de ifade ettiğimiz gibi Mescid-i Aksâ'nın, Hz. Peygamberin yedinci kat semanın ötesinde görmüş olduğu ve her gün yetmiş bin meleğin namaz kıldığı Beytü'l-ma'mûr olduğunu iddia etmektedir.¹³⁴

Mi'râc ile ilgili bir çalışması olan Süleyman Mollaibrahimoğlu bu konuyu şöyle izah etmektedir: “Hamidullah'ın zikrettiği âlimlerin görüşüne göre bu mescid, yedinci

¹²⁹ el-Mübârekfûrî, Peygamberimiz Hayat ve Daveti, s. 157.

¹³⁰ Buhâri'nin rivayet ettiği: “Bineklerinizi sadece üç mescid için harekete geçiriniz: Mescidü'l-haram, Mescidü'l-aksa ve şu benim mescidim.” (Buhâri, Savm 66; Mescidü Mekke 1,6)

¹³¹ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 140.

¹³² Rûm, 30/3

¹³³ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 140.

¹³⁴ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 135.

semada bulunan Beytü'l-ma'mûr olmalıdır. Oysa Buhâri, Müslim ve diğer hadis kaynaklarında yer alan ve Mi'râc hadisesini bütünüyle anlatan rivayetlere göre, Rasûlullah Beytü'l-Makdis'te namaz kılmış; fakat aynı rivayetlerde Beytü'l-mamûr'da namaz kıldığı belirtilmemiştir”¹³⁵

M. Âsım Köksal ise kanaatini net olarak şu cümlelerle ifade etmiştir: “Mescid-i Haram, Mekke mescididir ki, Kabe'nin etrafını çevreleyen sahadır. Bu sahaya Mescid-i Haram, Harem-i Şerif denilmesi kendisine hürmet ve saygı gösterilmesi icap ettiğindedir. Mescid-i Aksâ ise, Beytü'l-Makdis, Beytü'l-mukaddes dediğimiz mekândır. Yeryüzünde ilk defa inşa edilen mabet, Mekke'deki Mescid-i Haram, sonra Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dır. Buna Aksâ denilmesi, Mescid-i Haram'dan bir aylık uzak mesafede bulunmasındandır. Mescidi Aksâ, peygamberlerin toplandığı, ilahi vahiylerin menzili, mübarek bir yer olduğundan, Peygamberimizin Mi'râc'ında da burası yol uğrağı kılınmıştır.”¹³⁶

d- Mescid-i Aksâ'da Namaz

Hz. Peygamber (s.a.v.) Mescid-i Aksâ'ya girdi,¹³⁷ orada İbrahim, Musa ve İsa (a.s.)'ın da bulunduğu¹³⁸ bazı peygamberler bulunmaktaydı.¹³⁹ Rasûlullah Beytü'l-Makdis'e geldi, Burak'ı kendisinden önceki peygamberlerin bağladıkları halkaya bağladı.¹⁴⁰ Orada Peygamberlere imam oldu¹⁴¹ ve iki rekat namaz kıldırdı.¹⁴²

Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen bir rivayette Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “...Sonra mescide girdim. Orada peygamberleri tanıdım; kimisi kıyamda, kimisi rukû ediyor, kimisi de secde halindeydi. Bir süre sonra namaz için kamet getirildi ve ben de onlara imam oldum.”¹⁴³

Diğer bir rivayet şu şekildedir: “...çok geçmeden birçok insan toplandı. Sonra müezzin ezan okudu, kamet getirildi, saflar oluşturulmuş vaziyette bize kim imam olacak

¹³⁵ Mollaibrahimoğlu, Süleyman, Mi'râc Gerçeği, s.54.

¹³⁶ Köksal, M. Âsım, Mi'râc Gecesi, 5.

¹³⁷ Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 136.

¹³⁸ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 360; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III,109-110.

¹³⁹ Köksal, M. Âsım, İslam Tarihi, II, 207.

¹⁴⁰ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 356; Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 143; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 619.

¹⁴¹ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 34.

¹⁴² İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 39; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III,110.

¹⁴³ İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 17; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 207.

diye beklerken Cibrîl, elimden tuttu ve beni öne geçirdi; ben de onlara namaz kıldırıldım.”¹⁴⁴

İbn İshâk, Hz. Peygamber’in namaz vakti gelince peygamberlere namaz kıldırıldığını nakletmiştir.¹⁴⁵ İbn İshâk aynı zamanda beş vakit namazın, hicretten on altı ay önce İsrâ gecesinde ve Beytü’l-Makdis’te farz kılındığını ifade eden bir rivayet zikretmektedir.¹⁴⁶

İbn Sa’d’da da şöyle bir rivayet geçmektedir: “...Sonra benim için toplanmış peygamberleri, İbrahim, Musa ve İsa’yı gördüm. Düşündüm ki onlara bir imam lazım; bunun üzerine Cibrîl beni öne geçirdi. Ben de önlerinde onlara namaz kıldırıldım.”¹⁴⁷

Bu konuda nakledilen rivayetler, Hz. Peygamber’in Beytü’l-Makdis’e uğradığı, orada peygamberlere imam olup namaz kıldırıldığı konusunda birbirini destekler mahiyettedir.

e- Mescid-i Aksâ’da İkrâm

Hz. Peygamber İsrâ gecesini Beytü’l-Makdis’e vardığı zaman orada kendisine bazı ikramlarda bulunulmuştur.

Ebu Hüreyre’den nakledilen bir hadiste “Hz. Peygamber İlyâ’ya getirildiğinde kendisine, şarap ve süttten oluşan iki kadeh getirildi”¹⁴⁸ ifadesi geçmektedir. Kaynaklarda ise İlyâ, Beytü’l-Makdis’in bulunduğu şehir olup, Allah’ın evi anlamına gelmektedir.¹⁴⁹

Rasûlullah (s.a.v.), bu ikramlardan sütü seçti. Cebrâil (a.s.), Hz. Peygamber’e: “Seni fitrata yönelten Allah’a hamdolsun, eğer şarabı almış olsaydın senden sonra ümmetin azardı, doğru yoldan sapardı.” dedi.¹⁵⁰

Rivayetlerin bazılarında sadece süt ve şarap ikram edilirken¹⁵¹, bazılarında bunlara su da ilave edilmiştir.¹⁵² Hz. Enes’ten gelen bir rivayette bu ikramda Hz.

¹⁴⁴ İbn Sa’d, et-Tabakâtü’l-Kübrâ, I, 214; Beyhakî, Delâilü’n-Nübüvve, II, 388; Kâdî İyâz, Kitâbü’ş-Şifâ, I, 143; İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, VIII, 207; İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Tarih, II, 52; İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n-nihâye, III, 109-110.

¹⁴⁵ İbn İshâk, es-Sîretü’n-Nebevîyye, s. 275; Kâdî İyâz, Kitâbü’ş-Şifâ, I, 143; İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, VIII, 207; Müslim, İman 278.

¹⁴⁶ İbn İshâk, es-Sîretü’n-Nebevîyye, s. 277.

¹⁴⁷ İbn Sa’d, et-Tabakâtü’l-Kübrâ, I, 214.

¹⁴⁸ Zehebî, Tarîhu’l-İslâm, I, 618; Buharî, Eşribe 11.

¹⁴⁹ İbn Hişam, es-Sîretü’n-Nebevîyye, VI, 18.

¹⁵⁰ İbn İshâk, es-Sîretü’n-Nebevîyye, s. 275; İbn Hişam, es-Sîretü’n-Nebevîyye, II, 39; Belâzurî, Ensabü’l-Eşraf, I, 300; Beyhakî, Delâilü’n-Nübüvve, II, 357-358; İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Tarih, II, 52; İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n-nihâye, III, 110; Zehebî, Tarîhu’l-İslâm, I, 617, 618.

¹⁵¹ İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Tarih, II, 52.

Peygamber (s.a.v.)'in sütü tercih etmesi üzerine Cebrâil (a.s.): “Sen fitratı elde ettin. Suyu içseydin ümmetin de sen de suda boğulacaktınız. Şarabı içseydin ümmetin de sen de sapıtacaktınız" demiştir.¹⁵³

Yine süt, bal ve şaraptan bahseden rivayetler olduğu gibi¹⁵⁴ sadece süt ve baldan bahseden rivayetler de vardır.¹⁵⁵ Bu rivayetlerin hepsinde Hz. Peygamber sütü tercih etmiştir.¹⁵⁶

Rasûlullah'ın sütü tercih etmesi ile ilgili Ramazan el-Bûtî şu yorumu yapmıştır: “Rasûlullah'ın sütü tercih etmesi, İslam'ın fitrat dini olduğunun sembolik bir işaretidir. Yani bu öyle bir dindir ki; ahkâmında, akidesinde hep, insanın fitratının gereği olan şeylerle uyum sağlar, insanda bulunan temiz fitratla, aykırılık teşkil eden şeyler İslam'da yoktur. Şayet fitrat, uzunluğu ve boyutları olan bir vücut olsaydı, elbette İslam dini ona yetecek kadar geniş bir elbise olurdu. İslam'ın geniş alanlara yayılması ve insanlar tarafından çabucak kabul görmesindeki sırların en önemlisi budur. Yani fitrat dini oluşudur.”¹⁵⁷

4- Mİ'RÂC OLAYININ VUKU BULUŞU

a- Mi'râcın Getirilişi

Rasûlullah (s.a.v.)'in bu gece yapmış olduğu seyahatte binit olarak Burak bu gece boyunca Hz. Peygamberle gitmemiş, onu Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar kullanmış, bundan sonra Mi'râc denilen bir vasıta ile devam etmiştir.¹⁵⁸

İbn Sa'd'ın naklettiği rivayette “Sonra onu Makam ile Zemzem arasında bir yere götürdüler. Sonra da Mi'râc getirildi; bir de baktı ki o, görüntüsü çok güzel bir şey”¹⁵⁹ ifadesi yer almaktadır.

İbn İshâk'ın naklettiğine göre, Burak'la Beytü'l-Makdis'e kadar gelinmiş, semâya yükseliş ise Mi'râc denilen vasıta ile olmuştur. Beyhakî ve İbn Hacer'den gelen rivayette

¹⁵² İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 275; İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebevîyye, II, 45; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III,109.

¹⁵³ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 621.

¹⁵⁴ Buhârî, Eşribe 11; Enbiya 26; Müslim, İman 259,264; Tirmizî, Tıb 18.

¹⁵⁵ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617.

¹⁵⁶ İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 275; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III,109.

¹⁵⁷ el-Bûtî, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.168-169.

¹⁵⁸ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 204; İbn Kesîr, Mu'cizât, s. 493; el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 111.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 213.

de bu anlaşılmaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber Burak'a bindiğinden, kendisinden önce de diğer peygamberlerin ona bindiğinden bahsettikten sonra: "...Sonra ben ve Cibrîl, Beytü'l-Makdis'e girdik, namaz kıldım; sonra da bana Mi'râc getirildi." demiştir.¹⁶⁰ Süyûtî de semâya urûcun Mi'râc adı verilen vasıta ile gerçekleştiğini nakleder.¹⁶¹

Diğer bir rivayet ise şöyledir: Cebrâil (a.s.), Peygamber (s.a.v.)'i Beytü'l-Makdis'teki Sahra'nın üzerine çıkardı. Peygamber (s.a.v.), bakınca, orada, tabanı Sahra'da, tepesi semada, meleklerin inip çıktıkları, bakanların ondan daha güzel bir şey görmedikleri bir Mi'râc'ın kurulu olduğunu gördü.¹⁶²

İbn İshâk'ın bildirdiğine göre: Peygamberimiz (a.s.) buyurmuştur ki: "Beytü'l-Makdis'te olanlar bittikten sonra, Mi'râc'a götürüldüm. Ben, şimdiye kadar, ondan daha güzel bir şey görmedim. O, öyle bir şeydir ki; ölünüz, ölüm anında gözlerinizi ona diker."¹⁶³

Mi'râc getirildikten sonra Cebrâil, Rasûlullah'ı kanadının üzerine koydu ve O'nu Mi'râc'a yükseltti.¹⁶⁴ Gök kapılarından, Hafaza diye anılan kapıya kadar çıkardı. Peygamberimiz (s.a.v.)'in Sidretül-müntehâya kadar, göklere yükselişi hep bu Mi'râc ile olmuştur.¹⁶⁵

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Burak bu gecede kullanılan tek vasıta olmamış, son derece güzel olduğu ifade edilen Mi'râc da bu gece vasıta olarak kullanılmıştır.

b- Semavâta Yükseliş ve Peygamberlerle Görüşme

Peygamber (s.a.v.) Cebrâil ile birlikte Mi'râc'a binerek dünya semasına ulaşmıştır. Kâdî İyâz ve Süyûtî'nin en iyi ve sağlam rivayet olarak zikrettiği Müslim'in rivayetine¹⁶⁶ yer vererek bu konuyu inceleyelim:

Rasûlullah buyurdu ki:

¹⁶⁰ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 44-45; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 391; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 206.

¹⁶¹ Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 70.

¹⁶² İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 310.

¹⁶³ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 44-45; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 110-111; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 638.

¹⁶⁴ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 45; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 52; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 111.

¹⁶⁵ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 45; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 111; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 637.

¹⁶⁶ Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 142; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 11.

“Bana Burak getirildi. O beyaz renkli, uzunca, eşekten büyük, katırdan küçük olan ve adını gözü gördüğü en uzak noktaya atan bir canlıdır. Ona bindim, nihayet Beytü'l-Makdis'e geldim. Onu peygamberlerin kendisini bağladığı halkaya bağladım. Sonra mescide girdim. Orada iki rekat namaz kıldım, sonra çıktım. Cibrîl (a.s.) bana, bir şarap kabı, bir süt kabı getirdi; ben sütü tercih ettim. O zaman Cibrîl dedi ki: “Fıtratı seçtin.” Sonra bizi semaya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: “Sen kimsin?”, O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, “Muhammed” dedi. "O (Mi'râc için), gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. Kapı açılıp dünya semasının üstüne çıktığımız zaman, orada oturan, sağında ve solunda birtakım karaltılar bulunan, sağına baktıkça gülen, soluna baktıkça da ağlayan bir zât ile karşılaştık. Bu Adem'di. Bana ‘merhaba’ dedi ve benim için hayır duada bulundu. Cibrîl, “Sağındaki ve solundaki şu karaltılar, onun soyundan gelen çocuklarının ruhlarıdır. Onlardan, sağında olanlar Cennetlik, solunda olan karaltılar da Cehennemlikler! Sağına bakınca güler, soluna bakınca da ağlar!" dedi.

Sonra bizi ikinci semâya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: “Sen kimsin?”, O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, “Muhammed” dedi. "Ona gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Bir de baktım ki iki teyze oğlu olan İsa b. Meryem ve Yahya b. Zekeriyya (a.s.). Bana ‘merhaba’ dediler ve hayır duada bulundular.

Sonra beni üçüncü semâya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: “Sen kimsin?”, O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, “Muhammed” dedi. "Ona gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Bir de baktım ki Yusuf (a.s.)! Güzelliğin yarısı ona verilmişti. Bana ‘merhaba’ dedi ve hayır duada bulundu.

Sonra beni dördüncü semâya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: “Sen kimsin?”, O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, “Muhammed” dedi. "Ona gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Bir de baktım ki İdris (a.s.)! Bana ‘merhaba’ dedi ve hayır duada bulundu. Allah Azze ve Celle şöyle buyurmuştur: “Onu üstün bir makama yücelttik.”¹⁶⁷

¹⁶⁷ Meryem, 19/57.

Sonra beni beşinci semâya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: "Sen kimsin?", O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, "Muhammed" dedi. "Ona gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Bir de baktım ki Harun (a.s.)! Güzelliğin yarısı ona verilmişti. Bana 'merhaba' dedi ve hayır duada bulundu.

Sonra beni altıncı semâya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: "Sen kimsin?", O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, "Muhammed" dedi. "Ona gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Bir de baktım ki Musa (a.s.)! Güzelliğin yarısı ona verilmişti. Bana 'merhaba' dedi ve hayır duada bulundu.

Sonra bizi yedinci semâya yükseltti. Cibrîl kapının açılmasını istedi; ona denildi ki: "Sen kimsin?", O da "Cibrîl" diye cevap verdi. "Yanıdaki kim?" diye sorulunca, "Muhammed" dedi. "Ona gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet, gönderildi" dedi. O zaman bizim için kapı açıldı. Bir de baktım ki sırtını Beytü'l-mamur'a dayamış bir vaziyette İbrahim (a.s.)! Bana 'merhaba' dedi ve hayır duada bulundu. Ona (Beytü'l-mamur) her gün yetmiş bin melek giriyor ve bir daha geri dönmüyor..."¹⁶⁸

Rivayetten de anlaşıldığı gibi Rasûlullah, Beytü'l-mamur'a yükseltmiştir. Beytü'l-mamur; ibadet edip namaz ve tavaf için her gün içine yetmiş bin meleğin girdiği, oradan çıktıktan sonra bu meleklerin, kıyamet gününe kadar ikinci kez sıra kendilerine gelip de oraya yeniden girmelerinin mümkün olmadığı bir mekândır.¹⁶⁹

Bir rivayette de Hz. Musa ile karşılaştığında, Hz. Peygamber (s.a.) onu geçip gidince Hz. Musa'nın ağladığı, ona: "Niçin ağlıyorsun?" diye sorulduğunda da: "Nasıl ağlamayayım! Benden sonra peygamber olarak gönderilen bir gencin ümmetinden cennete girenler, benim ümmetimden girenlerden daha çok" dediği rivayet edilmektedir.¹⁷⁰

Yine bu rivayetten de anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber semâvâta yükselmesi sırasında birbiri ardınca yedi semâdan geçmiş, onlardan her bir semâdan geçerken o semânın bekçisi tarafından Cebrâil (a.s.)'a bir takım sorular sorulmuştur. Semânın her bir

¹⁶⁸ Müslim, İman 259; Bkz. Buhari, Tevhid 37, Menakıb 21; Tirmizî, Tefsir 53; Nesaî, Salât 1; İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 48-49; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 383-384; Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 142; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 11.

¹⁶⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 111; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 632.

¹⁷⁰ İbn Hibbân, es-Siretü'n-Nebevîyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, s. 114; İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 35; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 630-631.

katında bir peygamberle karşılaşmış; birinci semâda Hz. Adem, ikinci de Yahya ve İsa üçüncüde Yusuf, dördüncüde İdris, beşincide Harun, altıncıda Musa ve yedincide İbrahim (a.s.) ile karşılaşmış ve selamlaşmışlardır.¹⁷¹

Semânın tıpkı yeryüzü gibi yedi kat olmasından çeşitli ayetlerde de bahsedilmektedir.¹⁷²

c- Sidretü'l-Münteha'ya Yükseliş

Hz. Peygamber, yedinci kat semâda İbrahim (a.s.) ile karşılaşmış ve Cebrâil, Rasûlullah'ı Sidretü'l-Münteha'ya götürmüştür.

Sidretü'l-Münteha, yedinci kat göğün üzerinde bulunan ve Allah'tan başkasınca bilinmeyen bir makamdır.¹⁷³ Mahlûkatın varabileceği son noktadır.¹⁷⁴

Sidre Arapça'da hünnap¹⁷⁵ veya lotus ağacına denmekte, münteha ise sıranın sonu anlamındadır. Böylece Sidretü'l-Münteha'nın sözlük anlamı "uç noktada veya sıranın sonunda bulunan hünnap veya lotus ağacı"dır.¹⁷⁶ Hünnap Arabistan kirazına verilen isimdir.¹⁷⁷

Rasûlullah bu gece Sidretü'l-Münteha denilen bir ağacı gördüğünü ifade etmiş ve onunla ilgili bazı tarifler yapmıştır. Hz. Peygamber'in tarifince Sidretü'l-Münteha'nın meyveleri Hecer (Hecir) denilen bir bölgenin meşhur testilerine¹⁷⁸, yaprakları da fillerin kulaklarına benzemektedir.¹⁷⁹

¹⁷¹ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 49; Taberî, Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I, 536; İbn Hibbân, es-Siretü'n-Nebevîyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, s. 113-115; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali. B. Sâid (465/1064), Cevâmiu's-Sîre, (thk. İhsân Abbâs, Nâsuru'd-Dîn), Dâru'l-Maârif, ty., s. 68; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 53-54; İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 34-35; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 111; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 630-631.

¹⁷² Bakara, 2/29; İsrâ, 17/44; Mü'minûn, 23/17-86; Fussilet, 41/12; Talak, 65/12; Mülk, 67/3; Nuh, 71/15; Nebe, 78/12.

¹⁷³ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 634.

¹⁷⁴ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 55.

¹⁷⁵ Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, s.382.

¹⁷⁶ Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, (trc. Ahmed Asrar), İstanbul, 1995, IV, 3243.

¹⁷⁷ Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, s.862.

¹⁷⁸ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 54.

¹⁷⁹ Buharî, Salat 1; Müslim, İman 259; Menakıb 21; Tirmizî, Tefsir 53; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 384; Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 142; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 112; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 628; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 11.

Sidretü'l-Münteha'nın dibinden dört nehir aktığı ve bu nehirlerden ikisinin zahir, ikisinin de batın olduğu, batın olan iki nehrin cennette olduğu; zahir olanların ise, birinin Nil, diğerinin ise Fırat olduğu rivayet edilmektedir.¹⁸⁰

Süleyman Ateş, Sidretü'l-Münteha'ya farklı bir anlam vermiş ve onun "son ağaç" manasına geldiğini, Hira mağarasının yakınında bulunduğunu ve Hz. Peygamber'in Cibril'i ilk defa onun yanında gördüğünü iddia etmiştir.¹⁸¹ Ancak İsrâ ve Mi'râc ile ilgili rivayetlerde böyle bir bilgiye rastlayamadık.

Bu ağacın kökünün altıncı semâda, dallarının ise yedinci semada yer aldığı rivayetler arasındadır.¹⁸² Sidretü'l-Münteha'nın gölgesi bütün gökleri ve cenneti gölgelemekte; etrafı yakut, zümrüt veya buna benzeyen taşlarla çevrelenmektedir. Rasûlullah güzelliğini tarif ederken "Allah'ın yarattığı mahlûkattan hiç kimse onu tarif edemez" buyurmuştur.¹⁸³

Sidretü'l-Münteha'nın arşın sağında bulunan bir ağaç olduğu, bundan öteye Hz. Peygamber (s.a.v.)'den başka hiç bir peygamberin, melek ve cinin geçemediği de ifade edilmiştir.¹⁸⁴

Bütün peygamberlerin, meleklerin ve yaratılmışların işleri Sidretü'l-Münteha'da son bulur. Yaratılmışların ilmi onda son bulur, onun yukarısında bulunanlar hakkında kimsenin bir bilgisi bulunamaz. Yeryüzünden semâya çıkan onda son bulur ve yeryüzüne inen de ondan alınır.¹⁸⁵

Kısaca, Sidretü'l-Münteha'ya, Allah'ın emirlerinin ve yeryüzünden yükselen amellerin ulaştığı son nokta; mahlûkatın ilminin son bulduğu, ondan ötesini Allah'tan başka kimsenin bilmesinin mümkün olmadığı yer diyebiliriz.

¹⁸⁰ İbn Hibbân, es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, s. 115; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 54-55.

¹⁸¹ Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1988, IX, 110-111.

¹⁸² İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 212; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 310.

¹⁸³ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 384; Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 142; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 212; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 11.

¹⁸⁴ Efe, Ahmet, Sîret-i Rasûl, s. 100.

¹⁸⁵ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 373; Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 144; İbn Kesîr, Tefsir, IV, 252; Tirmizî, Tefsir 53; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 625; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 216.

d- Refref ve Allah Teâlâ ile Buluşma

Daha önce İsrâ ve Mi'râc gecesi kullanılan vasıtalarından birinin de Refref olduğunu belirtmiştik. Kur'an-ı Kerim'de Rahman Sûresi 76. âyette Refref kelimesi geçmekte ve bu kelimeye “yeşil yastıklar, döşeme, elbise” gibi anlamlar verilmektedir.

Rasûlullah (s.a.v.) Sidretü'l-Münteha'yı müşahede ettikten sonra yemyeşil bir Refref'in (ipek döşeme, döşek) birden ufku kapladığını ifade etmektedir.¹⁸⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.) Refref'in üzerine oturmuş, Cebrâil (a.s.) Hz. Peygamber'den ayrılmıştır.¹⁸⁷ Hz. Peygamber Rabbi'ne yükseltmiştir.¹⁸⁸

Bu rivayetlerden Refref'in Rasûlullah'ın Sidretü'l-Münteha'dan sonra binmiş olduğu vasitanın adı olduğunu anlamaktayız. Rasûlullah Burak ve Mi'râc'dan sonra güzel görünüşlü, yeşil örtü (döşeme, yastık, döşek) olan Refref'i de vasita olarak kullanmıştır.

İsrâ ve Mi'râc ile ilgili bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber'in bu gece kalem seslerini(cızırtılarını) yani meleklerin bir şeyler yazması sonucu kalemlerden çıkan sesleri duyduğu bir yere kadar yükseltildiğinden bahsedilir.¹⁸⁹ İbn Hacer, kalem seslerinden kastedilen şeyin Allah'ın takdir ettiği şeylerin melekler tarafından yazılırken kalemlerin çıkardığı sesler olduğu kanaatindedir.¹⁹⁰

Daha sonra bütün sesler kesilmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.) Yüce Rabbi'nin “Korkma, Muhammed yaklaş” buyruğunu işitmiştir.¹⁹¹ Hiç kimsenin erişememiş olduğu yakınlık makamına Rasûlullah (s.a.v.) böylece ulaşmıştır.¹⁹²

Muhammed (s.a.v.), bu karşılaşmada Tahiyat'dan ibaret şu selamı vermişti: “et-tahiyâtü lillâhi ve's-salavâtü ve't-tayyibât (Kudsî, saf ve gönülden selamlar Allah'a aittir)”.¹⁹³ Allah (c.c.) buna şöyle cevap verir: “es-selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetullâhi ve berakâtüh (Ey Nebi, selam sana, Allah'ın rahmeti ve ilâhi bereketleri senin üzerine olsun). Muhammed (s.a.v.) şöyle mukâbele eder: “es-selâmü aleynâ ve alâ

¹⁸⁶ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 372; Buhârî, Bediü'l-halk 7, Tefsir 340.

¹⁸⁷ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 162.

¹⁸⁸ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, II, 35; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. 3, s. 112.

¹⁸⁹ Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil (256/870), Sahîhu'l-Buhârî, (thk. Mustafa Dîb Buğa), I-VII, Beyrut, 1410/1990, Salat 1, Enbiyâ 7; Müslim, İman 263; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V, 143; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 213; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 381; Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 140,148; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 112; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 628.

¹⁹⁰ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, II, 7.

¹⁹¹ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 160; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 312.

¹⁹² Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 163; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, 312.

¹⁹³ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 55.

ibâdillahi's-sâlihîn (Bizlere ve iyi iş ve hareketlerde bulunan Allah'ın sâlih kullarına selam olsun).¹⁹⁴

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette "Muhammed Rabbini gördü" buyrulmaktadır.¹⁹⁵ İkrime, İbn Abbas'tan bu rivayeti nakletmiş ve "Allah: "Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür."¹⁹⁶ diye buyurmuyor mu?" şeklinde İbn Abbas'a sorunca: "Yazık sana! O tam anlamıyla nuruyla tecelli ettiği zamandır; halbuki Hz. Peygamber onu iki defa görmüştür." diye karşılık verdi.¹⁹⁷

Bu karşılaşmadan sonra Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyetmek istediğini vahyetti ve Hz. Muhammed ru'yetle mümtaz kılındı.¹⁹⁸

Bu konu ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de; "İki yay arası (kab-ı kavseyn) kadar hatta daha da yakın oldu; bunun üzerine kuluna vahyini bildirdi. Gözleri ile gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun görmekte olduğu şeyler hakkında şimdi kendisi ile mücadele mi ediyorsunuz. Andolsun ki onu Sidretü'l-Münteha'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü."¹⁹⁹ buyrulmuştur.

Taberî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Sidretü'l-Münteha'da Allah'a iki yay arası mesafe kadar yaklaştığını, Allah Teâlâ'nın Sidre'yi kapladığını ve Allah'ın kuluna vahyetmek istediğini vahyettiğini ifade etmiştir.²⁰⁰

Ru'yetullâh meselesi âlimler arasında tartışma konusu olmuş; bazıları, bu gecede Hz. Peygamberin Rabbini görmesinin mümkün olduğunu, akla aykırı bir yönünün olmadığını söylerken, bazıları da bunun aksini iddia etmişlerdir. Bazı tartışmalar da Necm Suresi'nin 13 -14. ayetlerinden yola çıkarak "iki kez mi; yoksa bir kez mi gördü, ikinci gördüğü Cebrâil miydi? soruları üzerinedir. Bu konuya ayrıntılı olarak üçüncü bölümde yer vereceğimiz için burada detaylarına yer vermeyeceğiz.

¹⁹⁴ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 137-138; Efe, Ahmet, Siret-i Rasûl, s. 99.

¹⁹⁵ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 158-159; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 218-219 .

¹⁹⁶ En'âm, 6/103.

¹⁹⁷ Tirmizi, Tefsir 53.

¹⁹⁸ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 384; Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 158-159; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 626; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 218-219.

¹⁹⁹ Necm, 53/9-14.

²⁰⁰ Taberî, Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I, 536.

e- Beş Vakit Namazın Farz Kılınması ve Hz. Peygamber'e Verilen Diğer Hediyeler

İsrâ ve Mi'râc gecesinde Rasûlullah'a verilen hediyelerin başında namaz gelmektedir. Mi'râc'ta Allah Teâlâ müminler için elli vakit namazı farz kılar. Hz. Peygamber'le görüşen Hz. Musa bunun ümmeti için ağır geleceğini ve çok fazla olduğunu söyler. Dolayısıyla Hz. Peygamber, Hz. Musa ile Allah Teâlâ arasında namazlar beş vakte ininceye kadar gider gelir. Allah (c.c.), bu beş vakit namazın her birinin sevabının on sevap olduğunu beyân eder. Bu beş vakit namaz yine elli vakit namaz hükmündedir.²⁰¹ Namazlar beş vakte indikten sonra Hz. Musa, Hz. Peygambere tekrar Rabbine dönmesini istemiş. Hz. Peygamber ise, "Rabbim'den utanır oldum" demiştir.²⁰²

Bu gecede Rasûlullah'a beş vakit namazla²⁰³ birlikte Bakara Sûresi'nin son ayetleri verilmiş ve ümmetinden Allah'a şirk koşmayanlardan mukhimat bağışlanmıştır.²⁰⁴ Mukhimat ise insanı cehenneme sürükleyen büyük ve tehlikeli günahlar demektir.²⁰⁵

Dolayısıyla bu gece Hz. Peygamber'e Bakara Sûresi'nin son ayetleri ile birlikte Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmadığı sürece ümmetinin büyük günahlarının bağışlanacağı müjdesi Allah (c.c.) tarafından verilmiştir.²⁰⁶

Cennete ilk giren peygamberin Hz. Muhammed, ümmetin ise O'nun ümmeti olacağı müjdesi ve bir kişi iyiliğe niyet ettiği zaman ona on sevap verileceği, iyiliğe niyet edip yapmadığı zaman yine iyilik yapmış sayılacağı, kötülüğe niyet edip de onu yaparsa bir kötülük yapmış sayılacağı müjdesi de verilen hediyeler arasında zikredilmektedir.²⁰⁷

²⁰¹ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 384; Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 138; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 112.

²⁰² İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 49-50; Taberî, Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I, 536; İbn Hibbân, es-Siretü'n-Nebevîyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, s. 115-117; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 55-56; İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 36; Zehebî, Târihu'l-İslâm, I, 628; Buharî, Salât 1, Enbiya 7; Müslim, İman 263; Nesâî, Salât 1.

²⁰³ İbn Hazm, Cevâmiu's-Sire, s. 68; el-Kevserî, Muhammed Zâhid (772/1371), Makâlâtü'l-Kevserî, (nşr. Dâru's-Selâm), Kahire, 1998, s.314.

²⁰⁴ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 373; Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 142; Zehebî, Târihu'l-İslâm, I, 265; Diyârbekrî, Târihu'l-Hamîs, I, 312.

²⁰⁵ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, IV, 19.

²⁰⁶ Müslim, İman 279; Tirmizî, Tefsir 53; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 387.

²⁰⁷ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 246.

f- Hz. Peygamber'e Cennet - Cehennemini Gösterilmesi ve Mekke'ye Dönüş

Hz. Peygamber'e Allah (c.c.) vahyedeceğini vahyettikten sonra Peygamber'in Cebrâil (a.s.) tarafından cennete götürüldüğü rivayet edilmektedir.²⁰⁸ Ancak, yedinci kat semâda Hz. İbrahim ile karşılaştıktan sonra cennete götürüldüğü daha sonra Sidretü'l-Münteha'ya götürüldüğü de rivayetler arasındadır.²⁰⁹

Peygamber (s.a.v.) cenneti tasvir etmiştir. Cennetin eni gökler kadar olup, orada inciden, yakuttan köşkler bulunmakta²¹⁰ ve toprağı misk gibi kokmaktadır.²¹¹ Yine Rasûlullah inci, yakut ve miskin üzerinde akmakta olduğu bir ırmak ve ırmağın iki yanında dizili inciden yapılmış içi boş kubbeli evler görmüştür. Bu ırmağın ne olduğunu Cebrâil'e sormuş O da kendisine verilen Kevser ırmağı olduğunu söylemiştir. Kevser ırmağının suyu baldan tatlı ve süttten daha akdı.²¹² Kevser ırmağının cennette bulunduğu dair birçok rivayet de mevcuttur.²¹³

Daha sonra Peygamber (s.a.v.) Malik ve Deccal'ı görmüş ve ona cehennem de gösterilmiştir.²¹⁴ İbn Abbas Rasûlullah'ın Deccal'ı esas kılığında gördüğünü rivayet etmektedir.²¹⁵

Rasûlullah, cehennem meleğini gördüğü zaman Cebrâil (a.s.)'a bu meleğin neden diğer melekler gibi gülmediğini sormuş, Cebrâil (a.s.) ise "Ne senden önce güldü ne de senden sonra gelecek" cevabını vermiştir.²¹⁶ Rasûlullah susuzluk azaplarını, azap zincirlerini, azap haşeratlarını, oradaki azapları da görmüştür.²¹⁷ Yine yetim malı

²⁰⁸ İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 275; Müslim, İman 263; Tirmizî, Tefsir 18.

²⁰⁹ Taberî, Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I, 536.

²¹⁰ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 55.

²¹¹ İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyûnü'l-Eser, I, 247; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 629.

²¹² Taberî, Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I, 536; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 55.

²¹³ Buhârî, Rikâk 53; Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî (275/889), Süneni Ebû Dâvûd, Beyrut, 1409/1988, Sünnet 26; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), el-Camiu's-Sahih ve Hüve Sünenü't-Tirmizî, Beyrut, ty., Tefsîr 89; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed (273/886), Sünen, Kahire, ty., Zühd 39; Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünenü'l-Kübra (215/303), Beyrut, 1411/1991, İftitâh 21; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân (225/840), Süneni Dârimî, I-II, Beyrut, 1407, Sünen, II, 435; Ahmed b. Hanbel, Ahmed Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (241/855), el-Müsned, I-VI, İstanbul, 1992, II, 67.

²¹⁴ İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s.275; İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebevîyye, II, 45-46; Buhârî, Bediü'l-halk 7, Enbiya 26; Müslim, İman 266-267.

²¹⁵ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 623.

²¹⁶ İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebevîyye, II, 45.

²¹⁷ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 55.

yiyeenlerin, faiz yiyeenlerin, zina yapanların ve tesettürsüz kadınların uğrayacakları ceza da Rasûlullah'a gösterilmiştir.²¹⁸

Peygamber (s.a.v.) cennet ve cehennem hallerini gördükten sonra, Cebrâil (a.s.)'la Beytü'l-Makdis'e tekrar gelip Burak'ı bağladığı yerden almış ve Mekke'ye geri dönmüştür.²¹⁹

İbn Kesîr'de şöyle bir ifade yer almaktadır: “Âlimler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer peygamberlerle cemaat olup onlara namaz kıldırıldığı hususunda farklı görüşler beyan etmişlerdir. Kimine göre semadan indikten sonra onlara imamlık edip namaz kıldırmıştır. Nitekim bazı ifadeler de buna delalet etmektedir ki uygun olan da budur.”²²⁰

Yine İbn Kesîr konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir: “Kuvvetli rivayetlere göre peygamberler kendisini tazim etmek ve ikramda bulunmak için, Allah'ın yüce makamından inerken onunla birlikte Mescid-i Aksâ'ya indiler. Tıpkı misafir uğurlar gibi, onu uğurladılar. Demek ki daha önce kendisiyle bir araya gelip toplanmamışlardı.

Bu sebeptendir ki Peygamber (s.a.v.) semâya çıktığında, her peygamberle görüşürken kendisinden önce Cebrâil, o peygambere selam veriyor, sonra Hz. Peygamber'e: "Bu falan zattır. Kendisine selam ver." diyordu. Eğer semâya çıkmadan önce peygamberlerle toplanıp görüşmüş olsaydı, Cebrâil'in ikinci kez onları kendisine tanıtmasına ihtiyaç duyulmazdı. Şöyle demiş olması da bunu ispatlıyor: “Namaz vakti geldiğinde, onlara imamlık yaptım.” O zaman sabah namazının vakti olmuştu. Cebrâil'in teklifi üzerine imam olarak önlerine geçti. Aslında Cebrâil, yüce Rabbinin emrine dayanarak ona böyle bir teklifi yapmıştı. Bazıları buna dayanarak demişler ki: Büyük imam, namaz kıldırma hususunda ev sahibinin önüne geçme hakkına sahiptir. Çünkü Mescid-i Aksâ, o peygamberlerin mahalleri ve ikamet yerleri olduğu halde Rasûlullah (s.a.v.), önlerine geçip onlara imamlık etmiş ve namaz kıldırmıştı. Sonra oradan çıkıp Burak'a bindi ve Mekke'ye döndü. Gayet sebatlı, sükûnetli ve vakarlı bir şekilde sabahladı.”²²¹

²¹⁸ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 47.

²¹⁹ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 39; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214-215; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 111.

²²⁰ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 111.

²²¹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 113.

İKİNCİ BÖLÜM

İSRÂ VE Mİ'RÂC'IN İLÂNI VE YANKILARI

1- HZ. EBU BEKİR'İN VE ASHABIN TAVRI

Hız. Peygamber (s.a.v.) İsrâ ve Mi'râc olayını insanlara anlatınca tepkileri farklı farklı olmuştur. Kimisi onu tereddütsüz kabul etmiş, kimisi inkâra yönelmiş ve çeşitli sorular sormaya başlamıştır. Başta Hız. Ebu Bekir olmak üzere bu olay Müslümanlardan büyük çoğunluğunun imanını artırırken²²², az sayıda da olsa bazıların irtidadına sebep olmuştur.²²³ İsrâ ve Mi'râc olayı anlatıldığı zaman hiç tereddütsüz kabul edip; inancı ve teslimiyeti ile tüm müminlere örnek olan tavrı Hız. Ebu Bekir'in tavrıdır. Bu teslimiyeti ve hiç şüphe duymadan Hız. Peygamber (s.a.v.)'i tasdik etmesinden dolayı Hız. Ebu Bekir, "Sıddık" diye isimlendirilmiştir.²²⁴

Hız. Peygamber, İsrâ ve Mi'râc'ı insanlara anlatmaya giderken; Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî, onu yalanlamalarından ve eziyet etmelerinden korkarak, Hız. Peygambere engel olmak istemiştir. Hız. Peygamber ise bu olayı anlatması gerektiğini söyleyerek onun yanından ayrılmıştır.²²⁵ Bir rivayete göre Hız. Peygamber bu olayı ilana giderken Cebrâil'e (a.s.), "kavmim beni tasdik etmezler" demesi üzerine Cebrâil: Ebu Bekir seni tasdik eder demiştir.²²⁶

Rasûlullah (s.a.v.) İsrâ ve Mi'râc olayını insanlara anlattıktan sonra bu durum hakkında birçok insan fitneye düştüğünde, bazıları Hız. Ebu Bekir'e gelmiş ve hadiseyi anlatmıştır. Bunun üzerine o, Hız. Peygamber'i (s.a.v.) kastederek "Onun doğru söylediğine şehâdet ederim" demiştir. "Bir gece içinde Şam'a gidip sonra Mekke'ye geri döndüğüne mi şehadet ediyorsun?" dedikleri zaman: "Evet, ben bundan daha ötesini bile

²²² el-Kevserî, Makâlâtü'l-Kevserî, s.314.

²²³ Buhârî, Fezâilü's-Sahabe70; Müslim, İman 276, 278.İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III,110; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 620; Apak, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, I, 215.

²²⁴ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 40; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 363; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), el-Maârif, (thk. Muhammed İsmâil Abdullah es-Sâviy), Beyrut, 1970, s. 73; İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah Muhammed (463/1071), ed-Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer, (thk. Şevki Dayyif), (nşr. Daru'l-Maarif), ty., s.65; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; İbn Kesîr, Tefsir, III, 21-22; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 621.

²²⁵ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 43; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 110; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 619.

²²⁶ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 43; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 215; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 110; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 623.

tasdik ediyorum, onun semâdan getirdiği haberi tasdik ediyorum” diyerek karşılık vermiştir.²²⁷

Daha sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’in yanına gitmiş ve olayın doğruluğunu Hz. Peygamber’e tasdik ettirdikten sonra; Allah Rasûlü’ne: “Ey Allah’ın peygamberi, onu (Beytü’l-Makdis) bana tarif et, çünkü ben oraya gittim” demiştir. Bunun üzerine Beytü’l-Makdis Rasûlullah’ın gözü önüne gelmiş ve ona bakarak Hz. Peygamber onun özelliklerini tarif etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir: “ben şehâdet ederim ki sen Allah’ın Rasûlü’sün” demiştir.²²⁸ İbn Kesîr’e göre; Hz. Ebu Bekir’in bu tasviri istemesi, müşriklerin duymaları ve Rasûlullah’ın anlattığı haberlerin doğru olduğuna inanmaları içindir.²²⁹

Hz. Peygamber’den, Beytü’l-Makdis’i tarif etmesini müşrikler de istemişlerdir. Ama onlar, Hz. Peygamber’in yanılmasını istercesine farklı farklı sorular sormakta ancak umduklarına nail olamamaktadırlar. Bir sonraki konuda bu olayları detaylı olarak inceleyeceğiz. Hz. Ebu Bekir’in bu tasviri isteme amacı ile müşriklerin amacı birbirinden tamamen farklıdır. Kanaatimizce, Hz. Ebu Bekir’in bu tasviri istemesinin sebebi, olaya inanmadığı için değil –bilmekteyiz ki bu olayı daha Hz. Peygamber (s.a.v.)’den duymadan tasdik etmiştir- kendisi Beytü’l-Makdis’i bildiği için oradaki inanmayanlara olayın doğruluğunu kanıtlayabilmek, Hz. Peygamber (s.a.v.)’e bu konuda yardımcı olmak içindir. Aynı zamanda kalbinin daha çok mutmain olması için de böyle bir tasviri istemiş olabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hz. Ebu Bekir her zaman olduğu gibi yine bu davranışıyla da müminlere örnek olmuş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’i hiç şüphesiz tasdik ederek “Sıddîk” ismine mazhar olmuştur.

²²⁷ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 39-40; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 363; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; İbn Kesîr, Tefsir, III, 21; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 620; el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.162.

²²⁸ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 40; İbn Kesîr, Tefsir, III, 21-22; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 617.

²²⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 113.

2- MÜŞRİKLERİN TAVIRLARI

Hız. Peygamber (s.a.v.) Kabe'nin "Hicr" olarak anılan yerinde durup, Kureş müşriklerine İsrâ ve Mi'râc olayını haber verince onlar şaşırđılar ve O'nu yalanladılar.²³⁰ Hız. Peygamber üzgün bir halde bir kenarda otururken; Ebu Cehil geldi ve yanına oturdu. Ona alaylı bir şekilde "bu gece yararlandığın bir şey var mı?" diye sordu. Rasûlullah da "evet, bu gece Beytü'l-Makdis'e götürüldüm" dedi. Ebu Cehil yine alaylı bir tavırla bu olayı yaşadıktan sonra Mekke'de sabahlayıp sabahlamadığını sordu. Rasûlullah buna da "evet" dedi. Ebu Cehil, Hız. Peygamber'in anlattıklarını başka kimselere anlattığında insanların kendisine inanamayacakları düşüncesi ile; "eğer kavmini senin için çağırırsam anlattıklarımı onlara da anlatır mısın?" dedi. Rasûlullah "evet" cevabını verince; Ka'b b. Lüey oğullarını çağırđı. Rasûlullah olanları onlara da anlatınca, O'nu yalanlamak için, inkâr ve şaşkınlıklarından kimisi alkışlarken²³¹ kimisi elini başının üzerine koydu.²³²

Müşrikler bu olaya hem hayret etti hem de sevindi. Sevinmelerinin sebebi Hız. Muhammed'in yalancılığı konusunda açık bir delil bulduklarını zannetmeleriydi. Onlara göre bu olay, Hız. Muhammed'e inananları çözecek, inananların O'nun etrafından ayrılmalarına sebep olacaktı. Ayrıca İslam'a girip girmemekte tereddüt edenler de bu olay ile Müslüman olmaktan vazgeçeceklerdi. Bu hayal ile ilk Hız. Ebu Bekir'e koştular, Hız. Ebu Bekir'in Rasûlullah'a şüphesiz inanması müşriklerin bu hayallerini yıkmıştı.²³³

a- Müşriklerin Rasûlullah'tan Beytü'l-Makdis'i Tasvir Etmelerini İstemeleri

Müşriklerin içinde Beytü'l-Makdis'i bilenler vardı. Hız. Peygamber (s.a.v.)'den mescidi anlatmasını istediler. Hız. Peygamber'den bu olay şöyle rivayet edilmektedir: "Onlara anlatmaya başladım. Sonunda bazı vasıfları karıştıracığım sırada, mescid gözümün önüne getirildi. Ben de ona bakarak anlattım. Onların sorularını cevapladım."²³⁴ Bunun üzerine müşrikler "isabet ettin" dediler."²³⁵

²³⁰ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 39; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 215; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- nihâye, III, 110; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 619.

²³¹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 113.

²³² Ahmed b. Hanbel, el-Müsneđ, I, 309; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 622.

²³³ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 235.

²³⁴ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 39; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 620.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, el-Müsneđ, I, 309; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 622.

Rasûlullah (s.a.v.)'e müşrikler Beytü'l-Makdis ile ilgili birçok sorular sordular. Ancak Rasûlullah, İsrâ gecesi Beytü'l-Makdis'i çok detaylı incelememişti. Rasûlullah orayı ziyaret ettiğinde bakışları ile etrafı süzmeyi, direklerin sayısını ve şeklini aklında tutmayı düşünmemişti. Bunun üzerine Allah (c.c.), Rasûlullah ile Beytü'l-Makdis arasındaki perdeyi kaldırdı, şeklini gözünün önüne getirdi ve böylece Rasûlullah müşriklerin sorularını birer birer cevapladı.²³⁶ Müşrikler, mescidin kaç kapısı olduğuna varıncaya kadar her şeyi sormuşlardı.²³⁷

b- Rasûlullah'ın Gördüğü Kervandan Haber Vermesi ve Müşriklerin Tavrı

Müşrikler Beytü'l-makdis hakkında sordukları sorulardan cevap alınca kervanları hakkında soru sormaya başlamışlardır.²³⁸ Rasûlullah (s.a.v.) onlara gördüğü deve kervanlarından ve onlardaki bir takım özelliklerden bahsetmiş ve kervan dönünce Rasûlullah'ın anlattıklarının hepsinin doğru olduğuna müşrikler şahit olmuşlardır.²³⁹ Müşriklerden biri, başka bir deve kervanı hakkında soru sormuş. Rasûlullah da “o kervana rastladığımı, o kervanın develerini kaybettiklerini ve o deveyi aramaya gittiklerini” söylemiştir.²⁴⁰ Daha sonra Hz. Peygamber devamla şunları söylemiştir: “Bu kervanın içinde su bulunan bir kapları, kabın üzerinde de bir örtü vardı. Susamıştım örtüyü açıp, suyu içtim ve örtüyü tekrar kapattım.” Rasûlullah kervanın önünde; üzerinde siyah ve alaca renkli iki çuval bulunan, boz siyah renkli erkek bir devenin bulunduğunu da onlara haber vermiştir.²⁴¹

Rasûlullah (s.a.v.) gördüğü başka bir kervan hakkında da şu bilgileri vermektedir: “Şu mekânda bir kervana rastladım. Bir hayvanın sesi develerini ürkütmüş ve bir develeri kaçmıştı. Onlara kaçan develerinin yerini gösterdim.”²⁴²

Bunun üzerine müşrikler, Rasûlullah'ın verdiği haberleri yalanlama umudu ile kervanları beklemeye başladılar. Rasûlullah'ın tarif ettiği kervanlardan birini gördüklerinde, tarif üzere; kervanın önünde, üzerinde siyah ve alaca renkli iki çuval

²³⁶ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.162.

²³⁷ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 215.

²³⁸ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 200; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 315.

²³⁹ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 215; İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 39; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 617.

²⁴⁰ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; İbn Kesîr, Tefsir, III, 22.

²⁴¹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 617; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 316.

²⁴² İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 44; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56.

bulunan, boz siyah renkli erkek bir deve vardı.²⁴³ Kervandakilere su kabını sorduklarında; onun su dolu olduğunu, üzerinde örtü bulunduğunu, fakat örtüyü açtıklarında su bulamadıkları cevabını aldılar. Müşrikler diğer kervan sahiplerine de soracaklarını sordular. Onlar da, develerden birinin ürktüğünü ve bir adamın sesini işittiklerini ve onların develerinin yerini gösterdiğini söylediler.²⁴⁴ Bazıları da bu işittikleri sesin Rasûlullah'ın sesi olduğunu söylemiştir.²⁴⁵

Müşrikler kervana dair en ince ayrıntılara, develerin, çobanların sayısına varıncaya kadar her şeyi sormuşlar ve Rasûlullah'tan doğru cevapları almışlardır.²⁴⁶ Müşrikler Rasûlullah'ın verdiği haberlerin doğru olduğunu gördükleri halde yine de iman etmemişler,²⁴⁷ Rasûlullah (s.a.v.)'i sihirbazlık ile suçlamışlardır.²⁴⁸

Hz. Peygamber'in müşahade ettiği İsrâ ve Mi'râc'a iman etmek tamamen teslimiyeti gerektiren bir olaydır. Bu olaya imanı kuvvetli mü'minler iman edebilmişler ancak müşrikler için inanmak oldukça güç bir hadisedir. Müşrikler olayı akılları ile izah edememişler, bir takım somut deliller isteme yoluna gitmişler ve Hz. Peygamber'in yalan söylediğini ispat etmek için birbirleri ile yarışarcasına Beyt'ül-Makdis'i tasvir etmesini istemişlerdir. İlk yalanlama ümitlerine doğru cevapları alınca bu kez kervanlarından haber istemişler, kervanları ile ilgili Hz. Peygamber'in verdiği bilgilerde de bir yanıltma olmamıştır. Ancak yine de müşrikler inkârlarında direnerek Hz. Muhammed (s.a.v.)'i yalancılık ve sihirbazlıkla itham etmişlerdir.

²⁴³ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56.

²⁴⁴ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 44.

²⁴⁵ Zehebî, Târîhu'l-İslâm, I, 617.

²⁴⁶ İbn Kesîr, Tefsir, III, 22; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 200.

²⁴⁷ İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebevîyye, II, 44; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 215.

²⁴⁸ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, II, 56; Diyârbekrî, Târîhu'l-Hamîs, I, 316.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRÂ VE Mİ'RÂC İLE İLGİLİ RİVAYETLER ÜZERİNE TARTIŞMALAR

1- ALLAH'IN TECELLİSİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

İsrâ ve Mi'râc'ın aslında ve vukûunda âlimler ittifak etmişler fakat Allah'ın tecellisi ve olayın mahiyeti gibi konularda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilafların başlıca sebebi olayın esrarengizliği ve azametidir. İsrâ ve Mi'râc, bizim beşerî idrakimizin fevkinde bir hadisedir. Bu olayda zaman ve mekân kaydı ortadan kalkmaktadır.

“Rasûlullah'a İsrâ ve Mi'râc olayı ile ilgili müşrikler birçok soru sormuş, hatta bunları ona en yakın sahâbîler bile sormuştur, bu suallerden biri de; Rasûlullah'ın Allah'ı görüp, görmediği meselesidir.”²⁴⁹ Rasûlullah'ın Allah Teâlâ ile konuşması hususunda âlimler arasında ihtilaf yoktur; ancak Allah'ı görüp görmediği ile ilgili ihtilaflar mevcuttur.²⁵⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in Mi'râc'ta Allah'ı görüp görmediği meselesi, onun Sidretü'l-Münteha'da “iki yay aralığı kadar (kabe kavseyn) ” Allah'a yaklaştığını ve O'nu gördüğünü bildiren ayetlere²⁵¹ dayanır. Bu ayetlerde söz konusu edilen yaklaşmanın kimler arasında meydana geldiği ve Rasûlullah'ın kimi gördüğü iki şekilde anlaşılmaktadır: Sahâbeden Hz. Aişe, Abdullah b. Mes'ûd, Ebu Zer el-Gıfârî ve Ebû Hüreyre “yaklaşma” hadisesinin Hz. Peygamber ile Cebrâil arasında olduğunu kabul eder. Diğer görüş ise “yaklaşma”nın doğrudan Allah ile Rasûlullah arasında meydana geldiği şeklindedir. Enes b. Malik'ten Şerik b. Abdillâh yoluyla gelen rivayet buna delil teşkil etmektedir.²⁵² İbn Abbas'tan gelen sahih bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Allah'ı gördüğü ifade edilmektedir. Yine ondan gelen sahih bir rivayette ise “Peygamberimiz, Rabbini kalbiyle görmüştür” buyurmaktadır.²⁵³

²⁴⁹ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 139.

²⁵⁰ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 112.

²⁵¹ Necm, 53/7-14.

²⁵² İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 112; Yavuz, Salih Sabri, “Mi'râc”, *DİA.*, XXX, 134.

²⁵³ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 36.

Ebu Zer Rasûlullah (s.a.v.)'e şöyle soruyor: "Allah'ı gördün mü?", Rasûlullah'ın cevabı şöyle oluyor. "O, bir nurdur; O'nu nasıl görebilirim?"²⁵⁴

Kasım b. Muhammed isnadıyla gelen bir rivayette Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Kim, Muhammed Rabbini gördü diyorsa, Allah'a gerçekten büyük bir iftira atmış olur. Ama Efendimiz biri yaratılış kılığı, diğeri görüldüğü sureti ile olmak üzere Cebrâil'i ufukların arasını kaplamış olarak gördü."²⁵⁵ Yine Hz. Aişe bu konuda etrafındaki talebelere şöyle diyor: "Kur'ân'a göre insanın bakışları Allah'a varmaz,²⁵⁶ yine ona göre Allah bir kimse ile ya vahiy yoluyla konuşur ya da bir örtü arkasından konuşur."²⁵⁷ Aynı konuda Kur'ân'da yer alan: "O, kendisini bir diğer defasında Sidret'ül-münteha yakınında gördü"²⁵⁸ ve "Muhakkak ki Hz. Peygamber (s.a.v.), O'nu pek berrak bir ufukta gördü."²⁵⁹ şeklindeki ayetler kendisine hatırlatıldığında da Hz. Aişe durumu şöyle açıklamaktadır: "Rasûlullah gördüğü bu şeyi, Allah değil de, Cebrâil'in kendi melek kılık ve görünüşündeki hali olarak bizzat bize izah etti."²⁶⁰

"Andolsun onu başka bir kere daha görmüştür" ayetini Ebû Hüreyre (r.a.)'ın "Efendimiz Cebrâil'i görmüştü" şeklinde yorumladığı rivayet edilmektedir.²⁶¹

Abdullah b. Mes'ûd Resulullah'ın, Necm Sûresi'nin: "Kalp, gördüğünü yalanlamadı"²⁶² ve "Şüphesiz Rabbinin en büyük ayetlerinden birini gördü"²⁶³ ayetlerinde görüldüğü ifade edilen şeyin Cebrâil olduğunu söylediğini rivayet eder.²⁶⁴ Yine Abdullah b. Mes'ûd, Efendimiz (s.a.v.)'in Cebrâil'i altı yüz kanatlı olarak gördüğünü de rivayet etmektedir.²⁶⁵ Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Aişe'ye: "sonra yaklaştı ve sarktı"²⁶⁶ ayetini sorduğunda: "O yaklaşıp sarkan Cebrâil idi. Ona insan kılığında gelirdi. Ama bu kere Efendimiz'e kendi asıl kılığında geldi ve gökyüzündeki ufku kapladı" diye

²⁵⁴ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 37; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 112; Müslim, İman 291; Tirmîzi, Tefsir 18; Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 139.

²⁵⁵ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 626.

²⁵⁶ Enâm, 6/103.

²⁵⁷ Şûra, 42/51.

²⁵⁸ Necm, 53/13-14.

²⁵⁹ Tekvir, 81/23.

²⁶⁰ Müslim, İman 287; Tirmîzi, Tefsir 53; Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 139.

²⁶¹ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 625.

²⁶² Necm, 53/11.

²⁶³ Necm, 53/18.

²⁶⁴ Müslim, İman 281-282.

²⁶⁵ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 624.

²⁶⁶ Necm, 53/8.

cevap verdi. Zehebî, bu hadis hakkında “Şeyhaynın ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir” der.²⁶⁷

Zehebî, Hz. Aişe ile İbn Mes’ûd’un rivayetleri arasında şöyle bir kıyaslama yapmaktadır: “Muhammed (s.a.v.) Rabbini görmüş olması hususunda ashab ihtilafıdır. Hz. Aişe böyle bir şey olmadı diyerek bunu inkâr eder. İbni Mes’ûd (r.a.)’tan yapılan rivayetlere gelince; onun sözlerine göre Necm Sûresi’ndeki ayetlerin tefsiri olarak (orada görülenin Allah değil Cibrîl olduğu) söylenmiş olup onun sözlerinde Allah’ı görmesi olayını inkâr eden her hangi bir şey mevcut değildir. Onun bu sözlerini Buhârî ve diğerleri rivayet etmişlerdir.”²⁶⁸

İbn Kayyîm şunları ifade etmektedir: “Allah Teâlâ’nın Necm Sûresi’nde "Sonra yaklaştı; tâ yanına vardı"²⁶⁹ âyetinde bildirdiği, İsrâ hadisesindeki Allah’ın yaklaşma ve varması değildir. Zira Necm sûresindeki, Hz. Âişe ve İbn Mes’ûd’un dedikleri üzere Cebrâil’in yaklaşması ve Rasûlullah’ın yanına varmasıdır. Sözün akışı da bunu göstermektedir. Çünkü Allah: "O'na çetin güçlere sahip olanı öğretmiştir." buyuruyor ki bu öğretici Cebrâil’dir; sonra devamla: "O öğretici güçlüdür. En yüksek ufukta iken doğruluvermiş, sonra yaklaşıp da yanına varmıştır” buyurmuştur. Bütün buradaki zamirler, bu çetin güçlere sahip güçlü, kuvvetli öğreticiye gitmektedir. Bu öğretici en yüksek ufukta doğruluvermiş; yaklaşmış, yanına varmış. Hz. Muhammed’e (s.a.) iki yay kadar, belki daha yakın olmuştur. Bu İsrâ hadisesindeki Cebrâil’in yaklaşması ve yanına kadar varmasıdır. Necm Sûresi’nde, Rasûlullah’ın, Allah’a yaklaşma ve yanına varmasına hiç dokunulmamıştır. Aksine bu sûrede Hz. Peygamber (s.a.v.)’in onu Sidretü’l-Müntehâ yanında, bir başka inişte gördüğü kaydediliyor ki, görülen varlık Cebrâil’dir. Hz. Muhammed (s.a.v.) onu, bir kere yeryüzünde ve bir kere de Sidretü’l-Müntehâ yanında olmak üzere toplam iki kere asıl suretinde görmüştür.”²⁷⁰

İbn Kesîr şunları ifade etmektedir: “Orada Peygamber (s.a.v.), Cebrâil’i gördü. Cebrâil’in altı yüz kanadı vardı. Her iki kanadı arasındaki mesafe, göklerle yer arasındaki mesafe kadardı. Onun hakkında Allah, şöyle buyurmuştur: “Andolsun ki onu bir defa daha görmüştü; Sidretü’l-münteha yanında görmüştü ki onun yanında oturulacak bahçe

²⁶⁷ Zehebî, Tarîhu’l-İslâm, I, 625.

²⁶⁸ Zehebî, Tarîhu’l-İslâm, I, 628.

²⁶⁹ Necm, 53/8.

²⁷⁰ İbn Kayyîm, Zâdü’l-Mead, III, 37.

vardır. Sidreyi kaplayan kaplıyordu. (Muhammed'in) gözü şaşmadı ve azmadı.”²⁷¹ Yani Peygamber (s.a.v.)'in gözü, ne sağa ne de sola kaydı. Ne de bakması için belirlenen mekândan yükseğe kalktı. Bu büyük bir sebat ve yüce bir edeptir. İbn Mes'ûd, Ebu Hüreyre, Ebu Zer ve Aişe'nin de naklettikleri gibi bu görüş, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Cebrâil'i asli suretinde ikinci kez görüşü idi. İlk görüşü hakkında şöyle buyrulmuştur: “Ona, çetin kuvvetlere sahip ve güçlü olan Cebrâil öğretmiştir, en yüksek ufuktayken doğrulu vermiş, sonra yaklaşmış ve inmiştir. Araları iki yay aralığı kadar belki daha da yakın oldu. Allah o anda kuluna vahyedeceğini etti.”²⁷² Evet, Mekke'de iken Peygamber (s.a.v.), Cebrâil'i asli suretinde görmüştü. Cebrâil, gökten yere doğru sarkmış, yaratılışının büyüklüğü sema ile yer arasını doldurmuştu. Öyle ki, Hz. Peygamberle Cebrâil arasındaki mesafe, iki yay ucu veya daha yakın mesafe kadar idi. Büyük sahâbelerin işaret ettikleri gibi tefsirde doğru ve gerçek olan yol budur.”²⁷³

Rasûlullah'ın Allah'ı gördüğüne delil teşkil eden Şerik b. Abdillâh'ın rivayeti ise; “...Sidretü'l-Münteha'ya yükseltildi. Sonra izzet sahibi Cebbar olan Allah, yaklaştıkça yaklaştı; nihayet ona iki yay aralığı kadar hatta daha da yakın oldu. Sonra Allah ona vahyettiği şeyi, yani her gün ve gece için ümmetine elli vakit namazı vahyetti...”²⁷⁴ şeklindedir. Bu rivayet ile ilgili olarak İbn Kesîr, bunun Şerik b. Abdillâh'ın kendi şahsî anlayışı olduğunu ve hadise ilave yaptığını söylemiştir. Böyle bir şey Rasûlullah'tan nakledilmiş olsa bile, ayet-i kerimenin tefsiri olmadığını; aksine bunun, ayet-i kerimenin delaletinden başka bir şey olmadığını iddia etmiştir.²⁷⁵

Ö. Rıza Doğrul, Şerik b. Abdillâh'ın rivayetinin Necm Sûresi'nin 3-18. ayetlerini yanlış tefsir etmesinden kaynaklandığını düşünmektedir.²⁷⁶

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette ise “Muhammed Rabbini gördü” buyrulmaktadır.²⁷⁷ İkrime, İbn Abbas'tan bu rivayeti nakletmiş ve “Allah: “Gözler O'nu göremez; halbûki O, gözleri görür.”²⁷⁸ diye buyurmuyor mu?” şeklinde İbn Abbas'a sorunca: “Yazık sana! O tam anlamıyla nuruyla tecelli ettiği zamandır; hâlbuki Hz.

²⁷¹ Necm, 53/13-17.

²⁷² Necm, 53/7-14.

²⁷³ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 112.

²⁷⁴ Müslim, İman 279; Nesâî, Salat 1; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 112.

²⁷⁵ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 112.

²⁷⁶ Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, II, 435.

²⁷⁷ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 158-159; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 626; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 218-219.

²⁷⁸ En'âm, 6/103.

Peygamber onu iki defa görmüştür.” diye karşılık verdi.²⁷⁹ Yine İbn Abbas “Kalp gördüğünü yalanlamadı”²⁸⁰ ayeti hakkında: “O’nu kalbiyle gördü” demiştir.²⁸¹ Rasûlullah’ın Mi’râc’ta İbn Abbas’ın rivayet ettiği gibi Allah’ı sadece kalp gözüyle gördüğü de iddia edilmektedir.²⁸²

Bu konuda İbn Teymiye’nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: İbn Abbas’ın "gördü" demesi, ne gözüyle ne de "kalbiyle gördü" sözüyle çatışır. Sahih bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.): "Ulu ve yüce Rabbimi gördüm." demiştir. Ancak bu görme olayı İsrâ hadisesi sırasında olmamış, Medine’de olmuştur. Sabah namazında sahabîlerin gözünden kaybolmuş; sonra o gece rüyasında ulu ve yüce Rabbini gördüğünü haber vermiştir...²⁸³

İbn Abbas’ın bu rivayet ile Hz. Aişe’nin rivayeti arasında şöyle birleştirici bir yorum yapılmaktadır: “Hz. Aişe ve İbn Abbas’ın kesin olarak ayrı görüşte oldukları söylenemez. Hz. Aişe, Rasûlullah’ın Allah’ı uyanık halde gözleri ile görmediğini söylerken; İbn Abbas, Rasûlullah’ın Allah’ı kalbi ile gördüğünü iddia etmiştir. Böylece her ikisinin görüşü telif edilmiş olur.”²⁸⁴

Suyûtî ise İbn Abbas’ın ispat, Hz. Aişe’nin ise inkâr yolunu tercih ederek aralarında ihtilaf bulunduğunu; ancak Rasûlullah’ın Allah’ı gördüğü görüşünün doğru olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁵

İbn Kesîr, İbn Abbas’ın rivayeti ve konu ile ilgili olarak şu şekilde bir genel değerlendirme yapmaktadır: “İbn Abbas ile bir grup, “Hz. Muhammed (s.a.v.), Rabbini kalben iki kez gördü” demişlerdir. Görmekten bahsederken kayıtsız bir görmeden söz etmişlerdir. Bu, kayıtlı görmeye hamledilir. Diğer bazıları ise görmekten bahsederken, bunun kayıtsız bir görme olduğunu ifade etmişlerdir. Bazıları ise görmekten kastın, gözle görmek olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. İbn Cerir, bu görüşü benimsemiştir. Üzerinde ısrarla durmuştur, müteahhirin âlimlerinden bir kısmı da, onun bu görüşüne uymuşlardır. Hz. Peygamber’in, Rabbini gözleriyle görmüş olduğunu açıkça söyleyenlerden biri de,

²⁷⁹ Tirmizi, Tefsir 53.

²⁸⁰ Necm, 53/11

²⁸¹ Müslim, İman 284-285; Tirmîzi, Tefsir 53; İbn Kayyîm, Zâdü’l-Mead, III, 37.

²⁸² Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 246.

²⁸³ İbn Kayyîm, Zâdü’l-Mead, III, 37.

²⁸⁴ Şentürk, Lütfî, “Mi’râc’ta Resûl-i Ekrem Allah’ı Gördü mü?”, *Diyanet Dergisi*, c. XVII, Sayı 3-4, Ankara, 1978, s. 139.

²⁸⁵ Süyûtî, el-İsrâ ve’l-Mi’râc, s. 75.

Ebu'l-Hasan el-Eş'arî dir. Onun böyle dediğini, Süheylî nakletmiştir, Nevevî de fetvalarında bu görüşü benimsemiştir. Diğer bir grup ulema ise, böyle bir şeyin vuku bulmadığını söylemişlerdir.”²⁸⁶

Mevdûdî ise Rasûlullah'ın ilk defa ufukta gördüğü ve kendisine iki yay mesafe kadar yaklaştığı varlığın Allah olamadığını, yine Sidretü'l-Münteha'da gördüğünün de Allah olmadığını, gördüğü varlığın Cebrâil olduğunu ifade etmiştir. Rasûlullah gerçekten Allah'ı görmüş olsaydı bundan mutlaka açık bir şekilde bahsedileceğini, olayın azamet ve ehemmiyetinin bunu gerektirdiğini düşünmektedir.²⁸⁷

Kanaatimizce Hz. Peygamber Allah'ı görmüş ve O'nunla konuşma şerefine nail olmuştur. Nur olarak mı yoksa nasıl gördü, görme olayının mahiyeti konusunda her hangi bir kesin bilgiye sahip değiliz. Rasûlullah'ın Allah'ı görmüş olduğundan bahsetmemesi görmediğine delil teşkil etmez, kesin olarak da görmediğini ifade eden bir nakil de bulunmamaktadır. İfade ettiğimiz gibi görme mahiyetini bilemeyiz ancak böylesine önemli bir hadisede Allah Teâlâ'yı Rasûlullah'ın gördüğünü düşünmekteyiz.

2- OLAYIN MAHİYETİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

İsrâ ve Mi'râc olayının mahiyeti ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bir kısım âlimlere göre bu olay uykuda (rüya) iken vuku bulmuştur. Diğer bir kısım âlimlere göre ise uyanırken (yakaza halinde) vuku bulmuştur. Bu farklı görüşlerin bir sonucu olarak, sadece ruh ile veya ruh ve beden ile olayın gerçekleştiği tartışmaları da ortaya çıkmaktadır. Bu iki tartışma konusunu iki ayrı başlık olarak ele alacağız.

a- İsrâ ve Mi'râc'ın Uykuda Veya Uyanırken Gerçekleşmesi

İsrâ ve Mi'râc olayının nasıl gerçekleştiği konusu İslam âlimleri arasında geniş bir tartışmaya sebep olmuştur. Bu olay gerçekleşirken Hz. Peygamber'in uykuda olduğunu yani rüya ile bu olayı müşahede ettiğini savunanlar olduğu gibi Rasûlullah'ın uyanırken bu olayı müşahede ettiğini savunanlar da bulunmaktadır.

²⁸⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 112.

²⁸⁷ Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, IV, 3244-3245.

İbn Kesîr; İbn Abbas'ın İsrâ ve Mi'râc'ın, Rasûlullah'a gösterilmiş bir rüya olduğunu söylediğini, ancak selef ve halef ulemasının cumhuruna göre İsrâ hadisesinin, hem bedenen hem ruhen vuku bulduğunu ifade etmiştir.²⁸⁸

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu, İsrâ ve Mi'râc'ın Hz. Peygamber uykudayken değil uyanırken gerçekleştiğini savunmuşlardır. Eğer uykudayken gerçekleşen bir olay olsaydı hiç kimsenin Hz. Peygamber'i yalanlamasının bir anlamı olmayacağını, çünkü rüya âleminde böyle bir olayın hatta daha da harikulâde olayların gerçekleşmesinin mümkün olup bunun için hiç kimsenin alaya alınmadığını ifade etmişlerdir. Müşriklerin aşırı tepki göstermesini, İsrâ ve Mi'râc'ın uykuda değil; uyanırken gerçekleştiğine delil kabul etmişlerdir.²⁸⁹

Kâdî İyâz, İsrâ ve Mi'râc olayının uyanırken olduğunu savunmuş ve bu konuda "uykudayken olduğunu iddia edenlerin delillerinin iptali hakkında bab" şeklinde bir bölümde bu konuyu ayrıca ele almıştır. Bu kısımda İsrâ Sûresi'nin ilk ayetinde geçen "esrâ" fiilinin, "uykuda yürümek" için değil "uyanık halde yürümek" için kullanıldığını ifade etmiştir. Yine bu sûrenin altmışıncı ayetinde geçen "...insanlara bir fitne (İmtihan) olarak" ifadesini de delil olarak göstermiş, bunun uyanık bir hale delil olduğunu, çünkü uykunun insanlar için bir fitne (imtihan vesilesi) olmadığını söylemiştir. Ayrıca bu ayetin müfessirler arasında ihtilaf konusu olduğunu ve bazı müfessirlerin bu ayetin Hudeybiye olayı ile ilgili olarak indiğini savunduklarını belirtmiştir.²⁹⁰

Süyûtî, İsrâ Sûresi'nin ilk ayetinde kullanılan "sübhan" kelimesini delil olarak göstermiş; bu şekilde bir tesbihin, ancak büyük işler için kullanıldığını, eğer İsrâ ve Mi'râc, Rasûlullah (s.a.v.) uykudayken olmuş olsaydı bunda tesbihi gerektirecek herhangi bir büyüklüğün olmayacağını ifade etmiş ve İsrâ ve Mi'râc'ın uyanırken meydana geldiğini savunmuştur. Yine, müşriklerin Hz. Peygamber'i hemen yalanlamasını, bazı imanı zayıf kimselerin dinden dönmesini, İsrâ Sûresi'nin ilk ayetinde bulunan Rasûlullah'ın ruh ve bedenden müteşekkil olduğuna ters düşen akli bir delilin olmayışını

²⁸⁸ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 113.

²⁸⁹ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 149-152; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 114; Mu'cizât, s. 488-492; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 218; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 54-58; el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.169-170.

²⁹⁰ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 149-150.

ve Burak'ın sadece ruhu taşıyamayacağını delil olarak göstermiş bu olayın uyanıkken meydana geldiğini savunmuştur.²⁹¹

Mevdûdî de “Sübhânellesi esrâ” sözü ile ayetin başlamasını, olayın uyanıkken meydana geldiğine delil göstermiştir. “Her türlü ayıp ve noksandan münezze olan Allah'ın kuluna (rüyasında ve ilham yoluyla) ayetlerinden bazısını göstermek için” gibi bir ifade kullanıldığı zaman rüya ve ilhamın pek değer taşımayıp böylece kuvvetli bir ifade ile söze başlamayı gerektirmeyeceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte “ gece vakti götüren” ifadesini de Mi'râc'ın fiilen ve bedenen olduğuna delil kabul etmiştir. Rüyada, ilhamda veya hayalde bir kişiye bir yerin gezdirilmesi için “götürme” fiilinin kullanılmasının uygun olmayacağını iddia etmiştir.²⁹²

İbn Kesîr de Rasûlullah'ın İsrâ ve Mi'râc olayını uyku halinde değil uyanıkken müşahade ettiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in uyanık halde Burak üzerinde Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya geldiğini ve yine uyanıkken Mi'râc ile göğe yükseltildiğini ifade etmiştir.²⁹³

İbn Hacer ise şöyle demektedir: “Selef, rivayet edilen haberlerin ihtilafı olmasıyla orantılı olarak görüş ayrılığına düşmüştür. Onlardan bir gurubu, İsrâ ve Mi'râc'ın tek bir gecede uyanık vaziyette; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bedeni ve ruhu ile birlikte bi'setten sonra meydana geldiğini düşünmektedir. Bu görüşte olanlar, muhaddislerden, fakihlerden ve mütekellimlerden oluşan âlimlerin çoğunluğudur. Rivayet edilen sahih haberlerin zahiri bunu göstermektedir ve bu görüşten ayrılmak mümkün değildir. Çünkü aklen bunu imkânsız kılan ve te'vili gerektiren bir durum yoktur.”²⁹⁴

Âlimlerden bazıları bu olayın iki kere meydana geldiğini, birinci de hazırlık olsun diye uykuda, ikinci defa da ise uyanıkken meydana geldiğini savunmuştur.²⁹⁵

İbn Kesîr, İsrâ ve Mi'râc olayının Rasûlullah uyanıkken meydana geldiğini düşünmekle birlikte bu durum ile ilgili şöyle bir görüş beyan etmektedir: “İsrâ hadisesinden önce Hz. Peygamber'in uykuda rüya gördüğünü inkâr etmediğimiz gibi, İsrâ hadisesinden sonrası için de inkâr etmiyoruz. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gördüğü rüya, mutlaka sabah aydınlığı gibi gerçekleşirdi. Vahiyden önce uyanıklık halinde gördüğü bazı

²⁹¹ Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 54.

²⁹² Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, II, 1283-1284; Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 921.

²⁹³ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 114; Tefsir, III, 22.

²⁹⁴ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 196.

²⁹⁵ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 196.

hâdiseleri, uyku halinde de görmüştür. Bununla da onun peygamber olacağı ve bu hadiselere alışması amacı güdülmüştür.”²⁹⁶

Bazı âlimler Hz. Peygamber (s.a.v.)’e kolaylaştırmak ve alıştırmak amacı ile İsrâ ve Mi’râc’ın önce rüya halinde olabileceği ve daha sonra da uyanıklık halinde ikinci bir İsrâ ve Mi’râc’ın olabileceği ihtimali de öngörerek²⁹⁷, uyku ve uyanıklık rivayetlerini birleştirmişlerdir.²⁹⁸

Âlimlerden diğer bir grup ise İsrâ ve Mi’râc olayının ruhen ve uykuda görülmüş bir rüya olduğunu söylemişlerdir, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in rüyasının vahiy olduğunu ifade etmişlerdir.²⁹⁹ Muaviye’ye gece yolculuğu sorulduğunda, Muaviye gece yolculuğunun sadık bir rüya olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁰

İbn İshâk da İsrâ ve Mi’râc’ın sadık bir rüya olduğu kanaatindedir.³⁰¹ İbn İshâk’ın rivayet ettiği bir haberde, Muaviye b. Ebu Süfyan’a , Hz. Peygamber (s.a.v.)’in başından geçen İsrâ olayı hakkında sorulduğunda onun bu konuda “o Allah’ın göstermiş olduğu sadık bir rüyadan ibarettir” şeklinde karşılık verdiği ifade edilmektedir.³⁰²

İsrâ olayının iki defa gerçekleştiği her ikisinin de yakaza halinde olduğu, birinin tek başına diğerinin ise Mi’râc ile beraber meydana geldiğinden de bazı âlimler söz etmektedir. Yine Mi’râc’ın da iki kere gerçekleştiği, birinin hazırlık nevinden tek başına uykuda olduğu diğerinin ise İsrâ ile beraber yakaza halinde meydana geldiğini savunan bazı âlimlerden de söz edilmektedir.³⁰³

İsrâ ve Mi’râc olayının uykuda gerçekleştiğinin delillerinden birisi de Beyhakî’nin İsrâ’nın başlangıcından bahsederken “ben uykudayken” ifadesidir.³⁰⁴ Yine buna benzer İbn Sa’d’ın İbn Ebi Sebre’den naklettiği rivayetindeki “Rasûlullah evinde uykudayken” ifadesi³⁰⁵ ve Şerik b. Abdillâh’tan gelen rivayet de olayın Rasûlullah uykudayken gerçekleştiğine delil kabul edilmektedir. Şerik b. Abdillâh’ın rivayeti “O, Mescid-i

²⁹⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n-Nihâye, III, 114.

²⁹⁷ İbn Seyyidi’n-Nâs, Uyûnü’l-Eser, I, 249.

²⁹⁸ Süyûtî, el-İsrâ ve’l-Mi’râc, s. 57; Köksal, M. Âsım, İslam Tarihi, II, 203.

²⁹⁹ İbn İshâk, es-Sîretü’n-Nebevîyye, s. 275; İbn Hişam, es-Sîretü’n-Nebevîyye, II, 44; Belâzurî, Ensabü’l-Eşraf, I, 300.

³⁰⁰ İbn Kesîr, Tefsir, III, 23.

³⁰¹ İbn İshâk, es-Sîretü’n-Nebevîyye, s. 275; İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n-Nihâye, III, 114.

³⁰² İbn Kesîr, Tefsir, III, 23; Süyûtî, el-İsrâ ve’l-Mi’râc, s. 55.

³⁰³ Süyûtî, el-İsrâ ve’l-Mi’râc, s. 58.

³⁰⁴ Beyhakî, Delâilü’n-Nübüvve, II, 369; .

³⁰⁵ İbn Sa’d, et-Tabakâtü’l-Kübrâ, I, 213.

Haram'da uyurken" ifadesi ile başlayıp, rivayetin sonu "uyandıgımda baktım ki Mescid-i Haram'dayım" ifadesi ile bitmektedir.³⁰⁶

Süyûtî, Şerik b. Abdillâh rivayetine dayanarak olayın uykuda olduğunu savunanlardan bazılarının İsrâ'nın bi'setten önce de olabileceğini caiz gördüklerini de ifade etmektedir.³⁰⁷

Kadî İyaz, bu ifadelerin meleğin Hz. Peygamber'e ilk geldiği anı kastediyor olabileceğini söylemiştir. Yani meleğin geldiği sırada Hz. Peygamber uykudayken, onu gelişi ile uyanmış olması, uandıktan sonra mescidin kapısına kadar gitmesi, orada Burak'a bindirilmiş olmasının da muhtemel olduğunu savunmuştur.³⁰⁸

İsrâ ve Mi'râc'ın uykuda gerçekleştiğini savunanların bir delili de "Sana gösterdiğimiz o görüntüleri, ancak insanları sınamak için meydana getirdik"³⁰⁹ ayetindeki "rüya" kelimesidir.³¹⁰ Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kadî İyaz ise bu ayeti olayın uyanırken meydana geldiğine delil göstermiş, uykunun insanlar için bir fitne (imtihan vesilesi) olmadığını söylemiştir. Ayrıca bu ayetin müfessirler arasında ihtilaf konusu olduğunu ve bazı müfessirlerin bu ayetin Hudeybiye olayı ile ilgili olarak indiğini savunduklarını belirtmiştir.³¹¹

Ö. Rıza Doğrul, rivayetlerden toplu bir değerlendirme yapmış ve İsrâ ve Mi'râc'ın uyku halinde olduğunu savunanların şu ayete dayandığını ifade etmiştir: "Sana gösterdiğimiz rüyayı ancak insanlara bir imtihan olarak gösterdik."³¹² Doğrul, İbn Abbas'ın bu ayetten bahsederken "Rasûlullah bu rüyada gördüklerini gözleriyle gördü" ifadesinden demek ki bu rüya alelade bir rüya değildi sonucuna varmıştır.³¹³ Daha sonra eserinde bu görüş üzerinde yoğunlaşmakta; olayın uyanıklık halinde olduğunu iddia edenlerin bir ayete dayanmayıp aklî delillere dayanmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. İbn Cerir Taberî'den başlayarak İmam Razi'ye kadar bu fikirde olanların aklî delillerini dört maddede toplamıştır. Bunlar:

³⁰⁶ Buharî, Tevhid 37; Müslim, İman 262; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 114.

³⁰⁷ Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 57.

³⁰⁸ Kadî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 150.

³⁰⁹ İsrâ, 17/60.

³¹⁰ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 218; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 56.

³¹¹ Kadî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 149-150.

³¹² İsrâ, 17/60.

³¹³ Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, II, 438.

1- Kuran-ı Kerim’de kulunu geceleyin seyahat ettiren “kul” kelimesi cisim ve ruha itlak edilir. Bundan dolayı Rasûlullah cisim ve ruhu ile Mi’râc etmiştir. Çünkü yalnız ruhu ile Mi’râc etmiş olsa ona “abd” denilmez.

2- Rasûlullah Burak’a binmiştir, bir kadeh süt içtiği söyleniyor. Binmek, içmek gibi hareketler cismin hassalarındandır. Onun için Mi’râc Sadece ruh ile değil, aynı zamanda cismani idi.

3- Mi’râc vakası uyku esnasında vuku bulan bir rüyadan ibaret olsa müşrikler itiraz etmezlerdi. Çünkü insan, rüyada en acayip ve en ihtimal dışı şeyleri görebilir.

4- “Sana gösterdiğimiz rüyayı ancak insanlara bir imtihan olarak gösterdik.”³¹⁴ Bu rüya alelade bir rüya olsaydı kimse ona inanmakta güçlük çekmez ve onun bir imtihan olduğunu söylemezdi.³¹⁵

Ö. Rıza doğrul bu iddiaları son derece zayıf ve esassız bulmakla birlikte bu iddiaları tek tek eleştirmiş son olarak şu cümleleri ifade etmiştir: “Mi’râc’a rüya diyenlerin maksâdı, onu her akşam ve her sabah görülen alelade bir rüya tanımak değildir. Belki başka bir kelime bulunamadığı için Mi’râc’a, rüya denilmiştir. İnsan cisimden ve ruhtan müteşekkildir. Cisim ile ruh arasındaki münasebet, arızîdir. Bu arızî irtibat dolayısıyla insan ile nur âlemi arasında bir perde vardır. Bu irtibat ipliği ne kadar zayıf olursa nur âleminin perdesi de o kadar incedir. İnsan uyanıklık halinde zahirî hasselerini kullanır. Onun bu meşguliyeti, ruhunu batınî müşahedelerden alıkoyar. Uyku esnasında zahirî hasseler (duyular) faaliyetten kesilir. Ruh dünyevî (maddî) meşguliyetlerden kurtulur. Batınî kuvvetler faaliyete başlar. Her insan günde bir kere ölür. Çünkü ruhu cesedinden ayrılır. Yalnız bir sınıf insan vardır ki, onların cesetleri ruhlarını terk ederek melekût âlemini seyrederek, sonra yine makamına döner. Bizim dilimizin kusuruna mebni “sadık rüya” veya “Peygamber rüyası” dediğimiz şey budur. Kurân-ı Kerim’de ondan bahsederken rüya denmiştir. Bu melekûtü seyretme esnasında, göz kapalıdır, fakat kalbin gözü açıktır. İbn Abbas’ın “gözle görüş” dediği, vahye dair sahih hadislerin de teyit ettiği budur.”³¹⁶

³¹⁴ İsrâ, 17/60.

³¹⁵ Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, II, 441.

³¹⁶ Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, II, 444.

b- İsrâ ve Mi'râc'ın Ruhun Veya Bedenen Gerçekleşmesi

İsrâ ve Mi'râc olayının sadece ruh ile gerçekleştiğini rivayet eden âlimler³¹⁷ olmakla birlikte âlimlerin çoğunluğu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mescid-i Aksâ'dan, Mescid-i Haram'a Burak üzerinde ruh ve bedeniyle götürüldüğü; yine Mi'râc vasıtasıyla ruh ve beden ile birlikte göklere yükseltildiği kanaatindedir.³¹⁸

İsrâ ve Mi'râc olayının uykuda değil uyanıkken olduğunu kabul edenler bu olayın ruh ve beden ile birlikte gerçekleştiğini savunmuşlardır. Olayın rüya ile yani uykuda olduğunu kabul edenler ise sadece ruh ile gerçekleştiğini iddia etmişlerdir

Ancak bu durum ile ilgili İbn Kayyîm; bu olayın uykuda gerçekleştiğini söylemekle bedeniyle değil ruhuyla gerçekleşmiş olması arasında büyük fark olduğunu Hz. Peygamber'in ruhu ile bu olayı yaşadığını fakat bedenini de kaybetmediğini iddia etmiş ve durumu şöyle açıklamıştır:

“Bir grup ruhu ve bedeniyle Mi'râc'a çıkarıldı derken, diğer grup ruhuyla Mi'râc'a çıkarıldı, bedenini kaybetmedi demiştir. Bu ikinci grup Mi'râc hâdisesi uykuda gerçekleşti demek istememişlerdir. Onlar sadece demek istemişlerdir ki ruhun bizzat kendisi İsrâ hadisesini yaşadı, gerçekten Mi'râc'a o çıkarıldı ve (bedenden) ayrıldıktan sonra temas edeceği cinsten bir temasta bulundu. Bu esnadaki durumu tıpkı (bedenden) ayrıldıktan sonraki durumu gibidir ki, kat kat göklere yükseliyor, nihayet tâ yedinci kat semaya varıyor, Allah Teâlâ'nın huzurunda duruyor, orada Allah dilediğini emrediyor, sonra yeryüzüne iniyor... Allah Rasûlü (s.a.v.) için İsrâ gecesi meydana gelen durum, bedenden ayrılışında ruh için meydana gelenden daha mükemmeldir.

Malumdur ki bu, kişinin rüyada gördüğünden daha üst bir durumdur. Fakat Allah Rasûlü (s.a.v.), diri iken karnı yarılıp da bundan elem duymayacak şekilde harikuladeliğe makamında bulunduğundan ötürü öldürülmeksizin gerçekten bizzat mukaddes ruhuyla Mi'râc'a çıkarılmıştır. O'ndan başkaları ise ölmeden ve ruh bedenden ayrılmadan bizzat ruhu ile göğe çıkma imkânına sahip olamazlar. Peygamberlerin ruhları bedenden ayrıldıktan sonra orada yerleşmiş; Allah Rasûlü'nün ruhu ise hayatta iken oraya

³¹⁷ İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 275; İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebevîyye, II, 40-41; Belâzurî, Ensabü'l-Eşraf, I, 300.

³¹⁸ Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 147-149; İbn Hazm, Cevâmiu's-Sîre, s. 68; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 114; Tefsir, III, 22;; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 196-198; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 54-58; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I, 246; el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.169.

çıkılmış, sonra dönmüş ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra peygamberlerin ruhları ile birlikte -Allah onlara salât ve selâm eylesin- Refîk-i A'lâ'ya yerleşmiştir. O'nun ruhu bedenini gözetlemede, aydınlatmada ve onunla ilişki kurmadadır. Öyle ki, kendisine selâm veren kimsenin selâmını almaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), Refîk-i A'lâ'da en yüksek mekânda ve orada yerleşmiş olduğu halde kabrindeki bedeni kaybolmuş değildir. Bir Müslüman ona selâm verdiği vakit Allah, bedenine ruhunu iade eder ve böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) Mele-i A'lâ'dan ayrılmadan, o Müslüman'ın selâmını alır. Bunu idrak edemeyecek kadar incelikten yoksun olan kimse güneşe baksın: menzilinün yüksekliğine rağmen yeryüzüyle nasıl ilişki kuruyor ve orada nasıl etkisini gösteriyor, bitkiler ve hayvanlar nasıl onunla hayat buluyor. İşte ortada, ruhun pozisyonu bunun üstündedir. Ruhun bir pozisyonu, bedenlerin ayrı bir pozisyonu var. Meselâ, şu ateş, yandığı yerde bulunduğu halde sıcaklığı kendisinden uzak bir cisimde etkisini gösteriyor. Oysa ruh ve beden arasındaki irtibat ve ilişki bundan daha güçlü, daha mükemmel ve daha tamdır. Ruhun pozisyonu da bundan daha üstün ve daha lâtifir.”³¹⁹

İsrâ ve Mi'râc'ın bedenle değil sadece ruh ile gerçekleştiği şeklinde görüş beyan edenler, Hz. Aişe'ye isnad edilen şu rivayeti delil kabul etmektedirler: “Rasûlullah'ın bedeni hiç kaybolmadı...”³²⁰ Böylelikle Hz. Aişe'nin bu sözünden olayın bedenlen değil ruhen olduğu anlaşılabilir ve hatta Muaviye'nin de bu görüşte olduğu ifade edilmektedir.³²¹

Kâdî İyaz, bu rivayetin sabit olmadığını diğer rivayetlerin bundan daha sabit olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Aişe'nin o sırada henüz Hz. Peygamber ile evli olmadığını, bu yüzden Hz. Peygamber'in bedeninin kaybolup kaybolmadığını bilemeyeceğini, Hz. Aişe'nin küçük yaşta olduğunu hatta doğmamış olabileceğini de ifade etmektedir.³²²

Bu gece Hz. Peygamber Burak üzerinde bir binekle seyahat ettirilmiştir. Ruhun bir binit tarafından taşınmış olmasının düşünülmemeyeceği, ruhun bir binite ihtiyacı olmayacağı, dolayısıyla taşınan şeyin ruh değil, ruh ile birlikte cesed olduğu da bir başka

³¹⁹ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 40-41.

³²⁰ İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebevîyye, s. 275; İbn Hişam, es-Sîretü'n-nebevîyye, II, 41; el-Kevserî, Makâlâtü'l-Kevserî, s.315.

³²¹ İbn Kesîr, Tefsir, III, 23.

³²² Kâdî İyâz, Kitâbü'ş-Şifâ, I, 151.

görüşür.³²³ Yine Rasûlullah'ın Mi'râc adı verilen bir vasıta ile semâya yükselmesini de ruh ve beden ile birlikte olayın meydana geldiğine delil kabul etmişlerdir.³²⁴ Rasûlullah (s.a.v.)'in o gece bedenen kaybolduğu ve Abdülmuttalib oğullarının onu aramaya çıktığı da rivayet edilmektedir.³²⁵

İbn Kesîr, Necm Sûresi'nde geçen "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı"³²⁶ ayetini ruh ve beden birlikteliğine delil olarak göstermiş; gözün ruhun değil bedeninin organlarından olduğunu, bu yüzden olayın ruhen gerçekleştiğinin söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Yine konuyla ilgili şu şekilde genel bir açıklama yapmaktadır: "İnsanlar İsrâ'nın Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bedeni ve ruhuyla mı yoksa sadece ruhuyla mı olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Âlimlerden çoğunun görüşü, Rasûlullah (s.a.v.)'in bedeni ve ruhuyla beraber ve uykuda değil yakaza halinde götürüldüğü yönündedir. Bunlar, Hz. Peygamber'in önce uykusunda bunu görüp sonra onun yakaza halinde tekrar gerçekleşmesini de inkâr etmezler. Çünkü Hz. Peygamber'in görmüş olduğu rüyalar sabah aydınlığı gibi gerçekleşirdi. Bu olayın ruh ve bedenle gerçekleştiğinin delili İsrâ Sûresi'nin ilk ayetidir. "Tesbih" ancak büyük olaylar için olur. Şayet bu olay uykuda iken olsaydı, bunda herhangi bir büyüklük olmazdı. Ayrıca Mi'râc sonrası Kureyş kafirlerinin hemen inkara yönelmesi, önceden Müslüman olanlardan bir grubun irtidat etmesi ve yine bu ayette ruh ve bedenden müteşekkil olduğu bilinen "kul" kelimesinin kullanılmış olması da bunun uykuda olmadığı delillerindedir."³²⁷

Bu olayın sadece ruhen olmadığı konusunda şöyle bir açıklama da yapılmaktadır: "Ayette "kulunu götüren" buyrulmaktadır, "kulunun ruhunu götüren" denilmemektedir. Eğer bu olay ruhen olsaydı o şekilde söylenirdi. "Kul" denildiğinde, ruh ve cesedi olan bir kul anlaşılır. Bu da olayın ruh ve cesedle birlikte gerçekleştiğini gösterir."³²⁸

Muhammed Hamidullah; "Mi'râc, madde ten ve fiilen bir yerd en diğ er bir yere gidiş, bir yolculuk olarak düşünmekte ısrar eden evvelki ilim adamlarına hürmetimiz baki olmakla birlikte, böylesine bir maddi yolculuk olayı, her yerde hâzır ve nâzır olma şeklindeki Allah'ın yüce sıfatlarına acaba aykırı düşmez mi şeklindeki bir suali ben şahsen kendi kendime sorarım." diyerek İsrâ ve Mi'râc'ı maddi ve fiili bir yolculuk, bir

³²³ İbn Kesîr, Tefsir, III, 23.

³²⁴ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 114.

³²⁵ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 214; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 637.

³²⁶ Necm, 53/17.

³²⁷ İbn Kesîr, Tefsir, III, 23.

³²⁸ Kâdî İyâz, Kitâbü's-Şifâ, I, 147-149; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 114; Tefsir, III, 23.

yerden bir yere gitmek olarak algılamanın isabetli bir düşünce olmadığını ileri sürmüş ve düşüncesini “Biz ona boynundaki ana kan damarından daha da yakınız.”³²⁹ “Biz (hastaya) bizzat sizden daha da yakınız.”³³⁰ “Baş başa vermiş her bir üç kişi yoktur ki bunların dördüncüsü Allah olmasın. Ne bundan az, ne de bu ve ne de bundan çok kişi yoktur ki nerede bulunurlarsa bulunsunlar Allah onlarla beraber olmasın.”³³¹ ayetleri ile bu konudaki düşüncelerini açıklamıştır.³³²

Yine Muhammed Hamidullah konuyla ilgili şöyle bir değerlendirmede de bulunmaktadır: “Mühim olan şey bir insanın Allah’a doğru yücelişi, yükselişi (uruc) şeklinde görülen muhtevadır. Yoksa bunun “nasıllığı” ve “nerede” cereyan ettiği değildir. Bu mucize tamamen ruhî-manevî alanda cereyan etmiş bir olaydır ve bu olayın da tasavvufî manada olmak üzere açıklanıp ortaya konması icap eder, asla coğrafi ve turistik bir seyahat olarak değil.”³³³

Bu konuyla alakalı olarak Süleyman Uludağ’ın da bir değerlendirmesi bulunmaktadır: “Mi’râc, bir mucizedir ve mucizenin temel özelliği aklın ve tabiat kanunlarının üstünde bir hâdise oluşudur. Mucize olan Mi’râc’ın akla ve tabiat kanunlarına uygun bir izahı daha doğrusu te’vili yapıldı mı zaten o zaman mucize olmaktan çıkar ve alelade bir hâdise olur. Hâlbuki Mi’râc sıradan bir hâdise değil, harikulade ve fevkalade bir olaydır, tafsilatına girilmemesi gerekmektedir.”³³⁴

Süleyman Uludağ’ın kelâmî anlamda yaptığı bu yoruma katılmakla birlikte sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, İslam âlimlerinin çoğunluğu İsrâ ve Mi’râc’ın uykuda ve sadece ruh ile değil; uyanıkken ruh ve cesedle birlikte meydana geldiği kanatindedir. Biz de bu düşüncedeyiz, İsrâ ve Mi’râc’ı Rasûlullah insanlara ilan ettikten sonraki özellikle de müşriklerin tepkilerini düşünecek olursak, bu olayın Rasûlullah’ın sadece ruh ile uyku halinde yani rüya ile müşahade ettiğini söylemek oldukça anlamsızdır. Olayı bu şekilde izah etmek birçok sahih rivayete göre de aykırıdır, sadece bir rüyadan ibaret olsaydı müşrikler Hz. Peygamber’e soru sorma gereği duymazlardı, çünkü rüya âleminde İsrâ ve Mi’râc’dan daha olağanüstü olayları müşahade etmek de mümkündür.

³²⁹ Kaf, 50/16.

³³⁰ Vakıa, 56/84-85.

³³¹ Mücadele, 58/7.

³³² Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 143.

³³³ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 133.

³³⁴ Uludağ, Süleyman, Taftazanî Kur’ân İlmi ve İslam Akâidi Şerhu’l-Akâid, İstanbul, 1991, s. 308.

3- KAÇ KEZ VUKU BULDUĞU İLE İLGİLİ RİVAYETLER

İbn Kesîr şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “ Rasûlullah’ın Mekke’den Beytü’l-Makdis’e götürülmesi bir defa olmuştur. Her ne kadar ravilerin nakletmiş olduğu ibareler farklı da olsa, onlarda ziyade ya da noksan bulunsa da peygamberlerden başkasının hata etmesi normaldir. Buna karşılık bir kısım insanların çıkıp da bütün rivayetleri birbirine muhalif gösterip birden fazla İsrâ’nın olduğuna hükmetmesi uzak bir ihtimal ve aynı zamanda gariptir. Müteahhirundan bazıları da Hz. Peygamber’in Mekke’den Beytü’l-Makdis’e sadece bir defa; Mekke’den semâya sadece bir defa ve Beytü’l-Makdis’e, oradan da semâya yine sadece bir defa götürüldüğünü öne sürmüşlerdir. Bu görüş doğru değildir, seleften hiç kimse böyle bir şey nakletmemiştir. Eğer böyle birkaç defa olmuş olsaydı Rasûlullah (s.a.v.) ümmetine bunu haber verirdi ve bu haber nesilden nesile aktarılarak gelirdi.”³³⁵

Bazı rivayetlerde İsrâ olayından bahsedilmeden, semâya yükselişten bahsedilmektedir. İbn Hacer, Mi’râc ile ilgili rivayetlerde İsrâ olayından bahsedilmemesinin, bu olayın birden fazla gerçekleştiğini göstermeyeceğini, bu durumun ravilerin hâdiseyi muhtasar bir şekilde anlatmış olmasından kaynaklandığını düşünmektedir.³³⁶

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; İsrâ olayının iki defa gerçekleştiği her ikisinin de yakaza halinde olduğu, birinin tek başına diğerinin ise Mi’râc ile beraber meydana geldiğinden de bazı âlimler söz etmektedir. Yine Mi’râc’ın da iki kere gerçekleştiği, birinin hazırlık nevinden tek başına uykuda olduğu diğerinin ise İsrâ ile beraber yakaza halinde meydana geldiğini savunan bazı âlimlerden de söz edilmektedir.³³⁷ “Kimileri de bir kere vahiyden önce, iki kere de vahiyden sonra olmak üzere toplam üç kere gerçekleşti, demektedir.”³³⁸

Yine İbn Kesir şu değerlendirmede bulunmuştur: “Bazı âlimler uyanıklık halinde de İsrâ’nın birkaç kez vuku bulduğunu iddia etmişlerdir. Hatta bazıları demişlerdir ki; İsrâ, dört kez vuku bulmuştur. Yine bazılarının iddiasına göre Medine’de de vuku bulan İsrâ hâdiseleri olmuştur. Şeyh Şihabuddin Ebu Şame, İsrâ ile ilgili hadisleri uzlaştırma çabası içine girmiş ve İsrâ’nın üç kez vuku bulduğunu söylemiştir. Bunlardan birisi,

³³⁵ İbn Kesîr, Tefsir, III, 22.

³³⁶ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, VIII, 218

³³⁷ İbn Kesîr, el-Bidâye ve’n- Nihâye, III, 115; Süyûtî, el-İsrâ ve’l-Mi’râc, s. 58.

³³⁸ İbn Kayyîm, Zâdü’l-Mead, III, 42.

Mekke'den Burak üzerinde Beyt-i Mukaddes'e, diğer birinde Mekke'den Burak üzerinde semaya yükseliş şeklinde, üçüncüde de Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göklere yükseliş şeklinde cereyan etmiştir. Biz deriz ki: Şeyh Şihabuddin, ihtilafı rivayetler yüzünden İsrâ'nın üç kez vuku bulduğu görüşüne kail olmuştur. Oysa bu konudaki hadis lafızlarının, bu üç vasıftaki İsrâ'dan daha fazla vasıflara şamil olduğu bilinmektedir. İsrâ'nın, Kudüs'e ve semâvâta gidip yükselmeye göre vasıflandırılarak taksim edilmesine gelince, bir delile dayanmaksızın sadece akla dayanılarak böyle bir sınırlama getirmek doğru olmaz.”³³⁹

İbn Kayyîm; İsrâ ve Mi'râc'ın Rasûlullah'ın hayatında bir kere meydana geldiğine, namazın Mi'râc olayında farz kılınmasını delil göstermiş ve şunları ifade etmiştir: “İsrâ ve Mi'râc hadisesinin defalarca gerçekleştiğini iddia eden şu insanlara hayret doğrusu! Her defasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'e elli vakit namaz farz kılınıyor, sonra Rabbi ile Hz. Musa arasında gidip geliyor, nihayet namaz beş vakit oluyor. Sonra bir münadi: "Farzımı artık imzaladım, yürürlüğe koydum ve kullarımdan hafiflettim." diye sesleniyor; sonra ikinci defada Allah yeniden namazı elli vakte geri iade ediyor, sonra onar onar düşürüyor. Bu durum nasıl mümkün olabilir.”³⁴⁰

Özet olarak; kaynaklarda İsrâ ve Mi'râc'ın Hz. Peygamber'in hayatında kaç defa gerçekleştiği tartışması da bir yer teşkil etmektedir. Bunun sebebi rivayetlerde ortaya çıkan tarih, tasvir ve bilgi farklılıklarıdır. Bazılarına göre İsrâ biri uyanırken diğeri de uyku halinde olmak üzere iki kez meydana gelmiştir. Diğer bir görüş de her ikisi de uyanık olduğu halde bedenle gerçekleştiği yönündedir. Bunlardan ilki Mescidi Aksâ'ya, diğeri de önce Mescid-i Aksâ'ya, oradan da semâyâ kadar olanıdır. Bir kısma göre ise üç defa ya da daha fazla meydana gelmiştir. Bunlardan biri ruh ve beden ile uyanırken, diğerleri uyku halinde olmuştur. İsrâ'nın bir defa uyanırken beden ile, Mi'râc'ın ise bir defa ruhen gerçekleştiği telakkisi de vardır. Ancak çoğunluğunun görüşü her ikisinin de bir defa aynı gecede vuku bulduğu yönündedir.³⁴¹

İsrâ ve Mi'râc olayını rivayet edenler aklında kaldığı kadarıyla, kendisine ulaştığı kadarıyla nakletmiş olabilirler. Yine olayın sadece bir bölümünü ya da tamamını nakledebilirler. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi rivayetlerde ortaya çıkan tarih, tasvir ve

³³⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n- Nihâye, III, 115.

³⁴⁰ İbn Kayyîm, Zâdü'l-Mead, III, 42.

³⁴¹ Yavuz, Salih Sabri, “Mi'râc”, *DİA.*, XXX, 134.

bilgi farklılıkları olabilir. Kanaatimizce bu durum olayın birden fazla gerçekleştiğine kesin delil teşkil etmez.

4- İSRÂ VE Mİ'RÂC ÖNCESİ ŞAKK-I SADR

İsrâ ve Mi'râc gecesi şakk-ı sadr olayının meydana geldiği birçok kaynakta bildirilmektedir. Rasûlullah Mekke'deyken, İsrâ ve Mi'râc gecesi, Cebrâil (a.s.) gelip, Hz. Peygamber'in göğsünü yarmış, kalbini çıkarmış; zemzem suyu ile yıkadıktan sonra hikmet ve iman dolu altın bir tas ile Rasûlullah'ın kalbine iman ve hikmeti doldurmuş, tekrar yerine yerleştirmiştir. Daha sonra Burak isminde binek getirilmiş ve Rasûlullah buna binmiştir.³⁴²

Bir görüşe göre şakk-ı sadr Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında bir defa çocuklukta, bir defa da Mi'râc'a giderken olmak üzere iki defa meydana gelmiştir.³⁴³ İslam âlimlerinin birçoğu İsrâ ve Mi'râc gecesi şakk-ı sadr hâdisesinin meydana geldiğini kabul etmekle birlikte, Rasûlullah'ın ömründe bu hadisenin birkaç defa geçtiği kanaatindedirler.³⁴⁴

Hz. Peygamber'in hayatında beş kez şakk-ı sadr hadisesinin meydana geldiği de söylenmektedir ve bunlar maddeler halinde şöyle ifade edilmiştir:

- 1- Rasûlullah (s.a.v.) dört veya beş yaşlarında sütanesi Halime'nin yanında bulunduğu sıralarda meydana gelmiştir.
- 2- Hz. Peygamber on yaşındayken meydana gelmiştir.
- 3- Hz. Peygamber yirmi yaşındayken meydana gelmiştir.
- 4- Hz. Cebrâil'in ilk ziyaretinde vuku bulmuştur.
- 5- İsrâ ve Mi'râc hadisesi esnasında vuku bulmuştur.³⁴⁵

İbn Kesîr bu konuda şöyle der: "O gece, İsrâ'ya gitmeden önce göğsü yarılıp kalbi çıkarılarak ikinci kez -bir kavle göre üçüncü kez- yıkanmıştı. Çünkü o, yüce âlemlere ve Allah'ın huzuruna davet edilmişti."³⁴⁶

³⁴² Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, II, 379; İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyûnü'l-Eser, I, 247; İbn Kesîr, Tefsir, III, 9; el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 111; Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 632; Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 134.

³⁴³ Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I, 499.

³⁴⁴ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 111; Süyûtî, el-İsrâ ve'l-Mi'râc, s. 65.

³⁴⁵ Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, c. II, s. 462-463.

³⁴⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 111.

Hız. Peygamber dört-beş yaşlarına kadar sütannesinin yanında kalmıştır. Kaynaklarda Hız. Peygamber sütkardeşleriyle kuzu otlatırken yanına beyaz elbiseli iki adamın geldiği, Rasûllullah'ın göğsünü yardıkları ve kalbini dışarı çıkardıkları, kalbinin şeytana ait olan kısmını çıkarıp attıkları ve semâvî bir su ile yıkadıktan sonra tekrar yerine yerleştirdikleri ifade edilmektedir.³⁴⁷ Bu sırada Rasûllullah'ın Sa'd oğulları yurdunda bulunduğu da bilgiler arasındadır.³⁴⁸

İbn Hacer şakk-ı sadr ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “Çocukluk döneminde olan şakk-ı sadr olayından sonra Rasûllullah (s.a.v.), şeytanın tasallutundan en mükemmel bir şekilde korunmuş bir halde yaşamıştır. Sonra bi'set anında şakk-ı sadr olmuş; bununla Hız. Peygamber'in kendisine vahyedilen şeyleri güçlü bir kalple ve son derece temiz bir halde elde edebilmesi hedeflenmiştir. Semâya yükselmenin murâd edildiği sırada vaki olan şakk-ı sadr ise, münacata hazırlamak ve onun heybetini hissettirmek içindir.”³⁴⁹

Ramazan el-Bûti şakk-ı sadrı şöyle yorumlamaktadır: “Bu hâdise Rasûllullah'ın vücudunda bulunan şer guddesinin kökünden kazınması değildir. Çünkü şerrin kaynağı vücuttaki bir gudde (bez) veya vücudun bazı bölgelerindeki bir kan pıhtısı olsaydı, elbette şerli bir kimsenin cerrahi bir ameliyatla hayırlı bir kişi olması mümkün olurdu. Fakat öyle gözüküyor ki asıl hikmet; Rasûllullah'ın durumunu bildirmek, onu çocukluğundan beri vahiy ve günahsızlık için hazırlanmasındadır. Bu durum halkın ona iman etmesine ve onun risâletini tasdik etmesine daha uygun düşer. Bu duruma göre o ameliyat manevî temizlik operasyonudur. Fakat o ameliyatta halkın gözlerinin önünde ilahî bir ilan olsun diye, maddî duyularla idrak edilen bir şekil kullanıldı. Bu hadisenin hikmeti ne olursa olsun, hadisenin haberi sahih bir şekilde sabit olduğuna göre; zahir ve hakiki manasından uzaklaşarak, manasız, yapmacık ve kafadan atma bir te'vil çıkarmak için bir takım gayretlere girmek gereksizdir.”³⁵⁰

Adem Apak ise bu olayın maddî bir operasyon değil manevî bir şakk-ı sadr olduğunu düşünenlerin de bulunduğunu söylemekte ve şunları ifade etmektedir: “Siyer kaynaklarında bu iş cerrahi bir operasyon gibi anlatılmış ve İnşirah Sûresi'nde geçen “Biz

³⁴⁷ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I, 134; Apak, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, I, 124.

³⁴⁸ Zehebî, Târihu'l-İslâm, I, 497-498; el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.68; Halil, İmadüddin, Muhammed Mustafa, s. 44.

³⁴⁹ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII, 203.

³⁵⁰ el-Bûti, M. Said Ramazan, Fıkhu's-siyre, s.71-72.

senin göğsünü açıp genişletmedik mi” ifadesi delil olarak gösterilmiştir. Ancak bu sûrede geçen şakk-ı sadrdan göğsün yarılmaması değil, manevî anlamda göğsün açılmasının kastedildiği, bununla da Allah tarafından, peygamberlik görevini nasıl yerine getireceğine dair endişeler taşıyan Hz. Peygamber’in korkularının ona genişlik verilerek giderilmesi, gönlünün arıtılması ve ferahlığının sağlanmasının anlaşılması gerektiği, dolayısıyla bu olayın maddî bir ameliyat değil, manevî bir faaliyet, olduğu da ileri sürülmüştür.”³⁵¹

Ö. Rıza Doğrul da şakk-ı sadrın manevî anlam ifade ettiğini durumun şerh-i sadr anlamında olduğunu yani, kalbe ferahlık, inşirah vermek gibi anlam ifade ettiğini, söylemektedir.³⁵²

³⁵¹ Apak, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, I, 124.

³⁵² Doğrul, Ö. Rıza, Asr-ı Saadet, II, 470-472.

SONUÇ

Mi'râc'ta özel bir durum olarak Allah (c.c.) ile Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında vasıtasız bir iletişim olmuştur. Vasıtalı iletişimler Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık nübüvvet hayatında hep olagelmıştır. Ancak bu vasıtasız olan iletişimdeki vahyi, keyfiyet ve muhteva açısından kavramak müşkildir. Rivayetlerden vahyedilen şeylerin bir kısmını anlamak mümkün gözükse de tamamını kavramak imkân dışıdır. Bu iletişimde Kur'ân'dan bir ayet ya da bir sûre Kur'ân'daki lafzıyla inmemiştir. Fakat bu Hz. Peygamber'e vahyedilen şeylerin mana ve mefhum olarak Kur'ân'ın dışında bir şey olduğu anlamına gelmez. Allah (c.c.) bu gece peygamberinin kalbine bütünüyle Kur'ân'ın mefhumunu özet olarak yahut detaylı bir şekilde ilham etmiş olabileceği gibi; Kur'ân'ın dışında bir sır olarak daha nice leTâifi de bildirmiş olabilir. Zira çok kısa bir sürede gerçekleşmiş olan İsrâ ve Mi'râc'tan Hz. Peygamber (s.a.v.) dolu dolu dönmüştür.³⁵³

İsrâ ve Mi'râc olayı kuşkusuz olağanüstü bir hadisedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çok kısa bir zamanda Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya gitmesi, o zamanın şartları ile gidiş-dönüş iki ay süren bu mesafeyi göz açıp kapayıncaya kadar alması ve sonra yine semâvâta yükselmesi ancak bir mucize olabilir.

Mucize, insanları olağanüstülüğü karşısında aciz bırakan şeydir. Gerçekten de bu hadisenin bir benzeri görülmüş ve duyulmuş olmadığı gibi gelecekte bir benzerinin ortaya konabilmesi de mümkün değildir.

Rasûlullah'ın bu olay ile şereflenmesi de çok önemli bir zamanda meydana gelmiştir. İşkenceli Mekke ortamında iki vefakâr insan: eşi Hz. Hatice ve amcası Ebû Tâlib vefat etmişti. En büyük destekçilerini kaybetme üzüntüsünün ardından taşlanma ile sonuçlanan Tâif seferi de Rasûlullah'ı oldukça üzümüştü. Böyle sıkıntılı bir durumda iken Rabbi onu yalnız bırakmamış, İsrâ ve Mi'râc ile onu şereflemiştir. Bu olaylardan sonra İsrâ ve Mi'râc ziyafeti, Allah tarafından Rasûlullah'a ikram olarak, azim ve kararlılığını yenilemek için gelmiştir.

Cebrâil bu gece Rasûlullah (s.a.v.)'i Mescid-i Haram'dan almış Burak vasıtası ile Mescid-i Aksâ'ya götürmüş, daha sonra oradan Mi'râc ile semâlara, Beytü'l-mamur'a,

³⁵³ Akpınar, Ali, "Mi'râc Gecesi Hz. Peygambere Verildiği Söylenen Ayetlerle İlgili Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 1, Sivas, 1996, s.100.

Sidretü'l-Münteha'ya ve daha birçok yerlere götürmüştür. Bu gecede Rasûlullah, birçok olağanüstü durumu müşahede etmiş, Rabbi ile görüşmüş, bir takım hediyelerle geri dönmüş ve beş vakit namaz bu gecede tüm müminlere farz kılınmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) İsrâ ve Mi'râc olayını insanlara anlatınca tepkileri farklı farklı olmuştur. Müşrikler inkâr etmeyi tercih etmiş, ancak başta Hz. Ebu Bekir olmak üzere bu olay Müslümanlardan büyük çoğunluğunun imanını artırırken, az sayıda da olsa bazılarının irtidadına sebep olmuştur.

İsrâ ve Mi'râc olayı İslam âlimleri arasında tartışıla gelen bir konu olmuştur. Tartışmalar olayın uykuda mı uyanıkken mi gerçekleştiği, bu durumun bir sonucu olarak sadece ruh ile mi yoksa ruh ve beden ile birlikte mi Rasûlullah'ın bu olayı yaşadığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte Rasûlullah'ın Allah'ı görüp-görmediği, olayın kaç kez vuku bulduğu da ihtilaf konularındandır. İsrâ ve Mi'râc olayı ile ilgili birbirinden az veya çok teferruatlı bilgi içeren kırk beşten fazla sahâbînin rivayeti bulunmaktadır. Durum böyle olunca bu şekilde ihtilaflar ortaya çıkmaktadır.

İhtilaf konularına değinirken her başlık altında kanaatimizi belirtmiştik ama burada toplu bir değerlendirme yapacak olursak; keyfiyeti ve nasıllığını bilemeyiz ama Rasûlullah'ın Allah Teâlâ'yı gördüğü kanatindeyiz. Cebrâil (a.s.)'ı gördüğüne dair rivayetler kişisel düşüncelerden ibarettir. İsrâ ve Mi'râc olayını Hz. Peygamber ruh ve bedeniyle birlikte yaşamıştır, olayın rüyada olduğunu söylemek müşriklerin itirazlarına yönelik birçok sahih rivayeti anlamsız kılar. Yine bu olay Hz. Peygamber'in hayatında bir kez meydana gelmiştir. Bir çok kez meydana gelmesi Allah'a zor gelecek bir hadise değildir fakat; namaz bu olay nerticesinde farz kılınmıştır birden fazla olayın meydana gelmesi İbn Kayyîm'in de ifade ettiği gibi namazı Allah'ın kullarına hafifletmesi sonra tekrar elli vakte iade edip tekrar hafifletmesi demektir. Bu da Allah'ın kudret ve sonsuzluğuna aykırı bir hadisedir.

İsrâ ve Mi'râc olayı Hz. Peygamber'in hayatında sadece olmuş bitmiş bir olay olmayıp bizim için birçok ibretler içermektedir. Aslında bizim için önemli olan olayın mahiyeti, nasıllığı ve niceliği değildir. Bu olay Allah'ın kudretini göstermektedir. Bizim için önemli olan bu olayın ne mana içerdiği ve bize sunduğu mesajdır. Hz. Peygamber'e hiç tereddütsüz iman eden "Sıddîk" ismine mazhar olan Hz. Ebû Bekir'in teslimiyeti bizler için en büyük örnektir. Olayı izah etmek aklın sınırlarını zorlayan kısır değerlendirmelerinden ibarettir. Müslümanın teslimiyeti de burada ortaya çıkmalıdır.

Tabi bunları söylerken İslam âlimlerinin değerlendirmelerini gereksiz ve anlamsız bulmak gibi bir gayemiz yok onlar bizlere teslimiyet, inanç ve olayın önemini anlamakta ışık tutmuşlardır, İslam âlimlerinin görüşleri olayı değerlendirmede bizleri yönlendirmiştir, her birine saygımız bakîdir.

İsrâ ve Mi'râc olayı İslam Tarihi, Hadis, Tefsir ve Kelam gibi birçok ilim dalının inceleme konusudur. Biz bu konuyu İslam Tarihi açısından ele almaya çalıştık. Bu konuyu ilk dönemden başlayarak günümüze gelene kadar ulaşabildiğimiz kaynaklarla izah etmeye çalıştık. Çalışmamızda ayrı bir bölüm olarak İslam Tarihi müelliflerinin tek tek isimleri altında İsrâ ve Mir'âc ile ilgili değerlendirmelerine yer verebilirdik ama tekrarlardan kaçınmak için bu bölüme yer verme gereği duymadık.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülbâkî**, Muhammed Fuad, el-Mu'cemü'l-Müfehres li el-fâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm, İstanbul, 1990.
- Ahmed b. Hanbel**, Ahmed Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (241/855), el-Müsned, I-VI, İstanbul, 1992.
- Akpınar**, Ali, "Mi'râc Gecesi Hz. Peygamber'e Verildiği Söylenen Ayetlerle İlgili Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Sivas, 1996, s. 95-100.
- Apak**, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, I-II, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ateş**, Süleyman, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, I-XII, İstanbul, 1988.
- el-Belâzürî**, Abbas Ahmed (279/892), Ensâbü'l-Eşrâf, (thk. Sûheyl Zekkâr, Riyâd Sâlih), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.
- Berki**, Ali Himmet; Keskiöğlü Osman, Hatemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed, Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1978.
- el-Beyhakî**, Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn (458/1066), Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sâhibü's-Şerîfa, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-VII, Beyrut, 1985.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi, Kur'ân-ı Kerim Türkçe Âlfsi ve Tefsiri, İstanbul, 1970.
- el-Buhârî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), Sahîhu'l-Buhârî, (thk. Mustafâ Dîb Buğa), I-VII, Beyrut, 1410/1990.
- Bulut**, Halil İbrahim, "Mucizenin İmkân ve Delâleti Konusunda İleri Sürülen İtirazlar", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, Sakarya, 2001, s. 173-196.
- el-Bûtî**, M. Said Ramazan el-Bûtî, Fıkhu's-Sîre, (trc. Ali Nar, Orhan Aktepe), İslam Edebiyat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Dârimî**, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân (225/840), Süneni Dârimî, I-II, Beyrut, 1407.
- Diyyârbekrî**, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan (995/1582), Târîhu'l-Hamîs fi Ehvâli Enfûs Nefîs, I-II, Beyrut, ty.

- Doğrul**, Ömer Rıza, Asr-ı Saadet, I-IV, İstanbul, 1981.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red . Hak kı Du sun Yıldız, I-XV, İstanbul, 1986.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî (275/889), Süneni Ebû Dâvûd, I-III, Beyrut, 1409/1988.
- Efe**, Ahmet, Siret-i Resûl Hz. Muhammed'in Hayatı ve Cihadı, Kozan Ofset, Ankara, 1997.
- Gazâlî**, Muhammed (505/1111), Fıkhu's-Sîre, (trc. Resul Tosun), Bilimevi Basın, İstanbul, 2005.
- Gündüz**, Şinasi; Ünal Yavuz; Sarıkçioğlu, Ekrem, Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Mi'râc, Ankara, 1996.
- Günel**, Fuad, "Hicr", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, XVII, s. 455-456.
- Halil**, İmadüddin, Muhammed Aleyhisselam, (trc.İsmail Hakkı Sezer), Yediveren Yayınları, Konya, 2003.
- Hamidullah**, Muhammed (1423/2002), İslam Peygamberi, (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul, 2003.
- İbn Abdilberr**, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah Muhammed (463/1071), ed-Dürer fî İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer, (thk. Şevki Dayyif), (nşr. Daru'l-Maarif), ty.
- İbn Hacer**, Şihâbuddîn Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Haber el-Askalâni (852/1448), Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhu'l-Buhârî, I-XVII, Mısır, 1378/1959.
- İbn Hazm**, Ebû Muhammed Ali b. Saîd (465/1064), Cevâmiu's-sîre, (thk. İhsân Abbâs, Nâsuru'd-Dîn), Dâru'l-Maârif, ty.
- İbn Hibbân**, Ebû Hâtim Muhammed (354/965), es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, (thk. Seyyid Azizbek), Beyrut, 1987.
- İbn Hişâm**, Ebu Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî (218/833), es-Sîretü'n-Nebevîyye, (thk. Matbaatu Mustafa Elbânî ve Evlâduh), I-IV, Mısır, 1936.
- İbn İshâk**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak b. Yesâr b. Cebbâr İbn İshâk (151/768), es-Sîretü'n-Nebevîyye, Dâru Ahbârî'l-Yevm el-Kıtau's-Sekâfiyye, Kahire, 1419/1998.

- İbn Kayyîm**, el-Cevzîyye Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed İbn Ebî Bekri'z-Zeri'd-Dimeşkî (751/1350), Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-ibâd, (thk. Şuayb Arnavud, Abdulkadir Arnavud), I-VI, Mektebu'l-İslâmi, Beyrut, ty.
- İbn Kesîr**, Ebu'l Fidâ İsmail (774/1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye, I-XIV, Mektebetu'l-Meârif Beyrut, 1966.
- Mucizâtü'n-Nübüvve, (thk. Hamza en-Neşretî, Abdulhafız Ferağlı, Abdülhamid Mustafa), Kahire, 1996.
- Tefsiru'l Kur'âni'l-Azîm, I-IV, İstanbul, 1406/1986.
- İbn Kuteybe**, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), el-Maârif, (thk. Muhammed İsmâil Abdullah es-Sâviy), Beyrut, 1970.
- İbn Mâce**, Ebû Abdullah Muhammed (273/886), Sünen, I-II, Kahire, ty.
- İbn Manzûr**, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim, Lisânü'l-Arab, I-XV, Beyrut, 1410/1990.
- İbnü'l-Esîr**, Ebu'l-Hasan (630/1232), el-Kâmil fi't-Tarih, I-XIII, Dâru Sâdr, Beyrut, 1965.
- Üsdü'l-gâbe, I-VII, Beyrut, 1970.
- İbn Sa'd**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî (280/844), es-Siretü'n-Nebeviyye Mine't-et-Tabakâtü'l-kübra, ez-Zehrâ li'l-İslami'l-Arabî, I-II, Kahire, 1989.
- İbn Seyyidi'n-Nâs**, el-Hafız Ebu'l-Fethi Muhammed (734/1334), Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzî ve'ş-Şemâil ve's-Sîre, I-II, Beyrut, 1413/1996.
- Kâdî İyâz**, Ebu'l-Fadl İyaz b. Musa el Yahsubî (544/1149), Kitâbü'ş-Şifa bi tarifi hukûki'l-Mustafâ, I-II, Beyrut, 1416/1996.
- Karaçam**, İsmail, Sonsuz mucize Kur'ân, İstanbul, 1990.
- el-Kevserî**, Muhammed Zâhid (771/1371), Makâlâtü'l-Kevserî, (nşr. Dâru's-Selâm), Kâhire, 1998.
- Konyalı**, İbrahim Hakkı, "Peygamberin Mi'râcı", *Tarih Hazinesi*, Yıl 1, Sayı 1, İstanbul, 1950, s. 46-49.
- Köksal**, Mustafa Asım, İslam Tarihi, I-VIII, Köksal Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Mi'râc Gecesi, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Ankara, 1955, s. 3-7.
- Kur'an-ı Kerim Meâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- el-Mes'ûdî**, Ebu'l Hasan Ali b. El-Hüseyn (346/956), Mürûcü'z-zeheb, I-II, Daru'l Marife, Beyrut, 2005.
- Mevdûdî**, Ebu'l A'lâ (v. 1979), Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, (trc. Ahmed Asrar), Pınar Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tefhimu'l-Kur'ân, (trc. Ahmed Asrar), I-IV, İstanbul, 1995.
- Mollaibrahimoğlu**, Süleyman, Mi'râc Gerçeği, İstanbul, 1991.
- Mutçalı**, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.
- el-Mübârekfûrî**, Safiyurrahman, Peygamberimiz Hayatı ve Daveti, (trc. Halil İbrahim Kutlay, Risale Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Müslim**, Ebu'l-Huseyn b. El-Haccac el-Kuşeyri (261/875), Sahîhu Müslim, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), I-V, Beyrut, ty.
- en-Nesâî**, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünenü'l-Kübra (215/303), I-VI, Beyrut, 1411/1991.
- Numânî**, Şeyh Şileli, "Mi'râc Hadisesi", *Sebilürreşad*, Cilt VIII, Sayı 176, İstanbul, 1957, s.275-280.
- Önkâl**, Ahmet, Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu, Kitap Dünyası,15. Basım, Konya, 2000.
- er-Râzî**, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkadir (666/1268), Muhtârü's-Sihâh, Beyrut, 1989.
- Sarmış**, İbrahim, Hz. Muhammed'i Doğru Anlamak, I-II, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007.
- es-Süyûtî**, Celâluddîn b. Ebî Bekr (911/1505), el-İsrâ ve'l-Mi'râc, (nşr. Daru'l-hadis), ty.
- Şakir**, Mahmûd, Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi, (trc. Ferit Aydın), I-VIII, Kahraman Yayınları, ty.
- Şentürk**, Lütfi, "Mi'râc'ta Rasûl-i ekram (s.a.v.) Allah'ı Gördü mü?", *Diyanet Dergisi*, Cilt XVII, Sayı 3-4, Ankara, 1978, s. 133-139.
- et-Taberî**, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (310/922), Tarihu't-Taberî Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I-VIII, Dâru'l Kitâbü'l-Alemiyyeti, Beyrut, 1429/2008.
- et-Tirmîzî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), el-Camiu's-Sahih ve Hüve Sünenü't-Tirmîzî, I-V, Beyrut, ty.

Uludağ, Süleyman, Taftazanî Ku'rân İlmi ve İslam Akâidi Şerhu'l-Akâid, İstanbul, 1991.

Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005, XXX, s. 132-135.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseynî (v. 1205), Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus, I-XXV (tamamlanmamış), (thk. Huseyn Nasar), Beyrut, 1369/1969.

ez-Zehbî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed Ahmed b. Osman (748/1374), Târihu'l-İslâm ve Vefeyâti'l-Meşahir ve'l-A'lâm, (edt. Beşşâr Uvâd Mârûf), I-XVII, Daru'l-Garîbi'l-İslâmî, Beyrut, 1424/2003.